

RIKSENHETEN MOT EKONOMISK BROTTSLIGHET

TROLÖSHET MOT HUVUDMAN M.M.

ARBETSMETODER OCH JURIDISKA FRÅGOR
SOM RÖR BROTT VID KREDITGIVNING M.M.

ÅKLAGARVÄSENDET
RAPPORT 1997:6

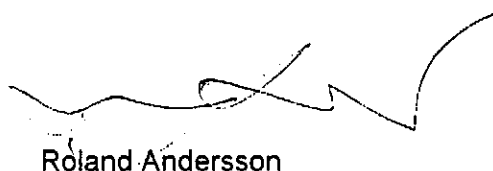
Riksåklagaren
Box 16370
103 27 STOCKHOLM

**Redovisning av erfarenheter beträffande arbetsmetoder och juridiska frågor
som rör brott vid kreditgivning m.m.**

I den utvärdering av verksamheten i Riksåklagarens särskilda arbetsgrupp för brott inom bank- och finansvärlden (RÅSOP) som överlämnades till Riksåklagaren i februari 1997 utlovade vi en promemoria angående dels tillämpningen av straffbestämmelsen om trolöshet mot huvudman vid kreditgivningssituationer, dels utredningsaspekter som bör beaktas. Vi överlämnar nu promemorian "Trolöshet mot huvudman m.m. Arbetsmetoder och juridiska frågor som rör brott vid kreditgivning m.m." Därmed är även den sista delen av RÅSOP:s uppdrag avslutat.

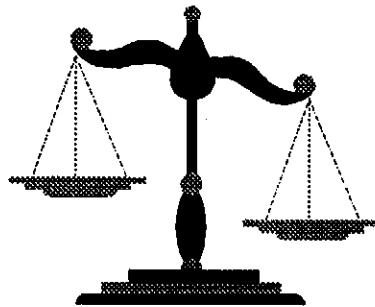
Stockholm den 3 december 1997

Gunnar Lindberg

Roland Andersson

RIKSENHETEN MOT EKONOMISK BROTTSLIGHET

TROLÖSHET MOT HUVUDMAN M.M.

ARBETSMETODER OCH JURIDISKA FRÅGOR

SOM

RÖR BROTT VID KREDITGIVNING M.M.

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
2	Allmänt om trolöshet mot huvudman	6
3	Anmälningssstadiet	7
3.1	Allmänt	7
3.2	Förutredning eller beslut om inledande av förundersökning?	8
3.2.1	Allmänt om förutredning	8
3.2.2	Förutredning i kreditärenden	10
3.3	Om banksekretess	11
3.4	Kontakten med banken	13
4	Utredningsstadiet	15
4.1	Inledande överväganden	15
4.1.1	Analys av objektiva rekvisit	15
4.1.2	Analys av det subjektiva rekvisitet	16
4.1.3	Förundersökningsbegränsning	17
4.1.4	Planeringen av förundersökningen	17
4.2	Allmänt om förhållandena i banker	19
4.3	Dokumentationen i kreditärenden, terminologi m.m.	20
4.4	Grundläggande fakta om kreditgivningssituationen	25
4.5	Rollfördelning och arbetsmetoder	29
5	Närmare om rekvisiten för trolöshet mot huvudman	33
5.1	Förtroendeställningen	33
5.1.1	Teoretisk bakgrund	33
5.1.2	Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer	34
5.2	Missbruk av förtroendeställningen	35
5.2.1	Teoretisk bakgrund	35
5.2.2	Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer	37
5.3	Handlandet eller underlåtenheten	41
5.3.1	Teoretisk bakgrund	41
5.3.2	Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer	41
5.4	Skadan	44
5.4.1	Teoretisk bakgrund	44
5.4.2	Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer	45
5.5	Uppsåtet	63
5.5.1	Teoretisk bakgrund	63
5.5.2	Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer	63
5.6	Rubriceringen (grovt brott)	71
6	Beslut i åtalsfrågan	75
6.1	Negativa åtalsbeslut	75
6.2	Beslut att väcka åtal	76

7	Skadeståndstalan	77
8	Påföljden	80
9	Andra brott i banker och medhjälp till trolöshet mot huvudman	82
9.1	Förhållandet mellan trolöshet mot huvudman och bedrägeri	82
9.2	Särskilt om Sparbanken Väst-målet	83
9.2.1	Allmänt	83
9.2.2	Förhållandet mellan förskingring och trolöshet mot huvudman	84
9.2.3	Förhållandet mellan förskingring och stöld	87
9.2.4	Medhjälp till trolöshet mot huvudman	88

Bilaga Kort redogörelse för några domar

1 INLEDNING

I den utvärdering av verksamheten i Riksåklagarens särskilda arbetsgrupp för utredning av brott inom bank- och finansvärlden (RÅSOP) som överlämnades till Riksåklagaren den 21 februari 1997 (Åklagarväsendet Rapport 1997:1; fortsättningsvis benämnd utvärderingen) utlovades en promemoria angående dels tillämpningen av straffbestämmelsen om trolöshet mot huvudman vid i första hand kreditgivnings-situationer, dels utredningsaspekter som bör beaktas.

Utredningar om trolöshet mot huvudman är allmänt sett svåra att hantera. Brottss-rekvisiten är ovanligt komplicerade till sin struktur. Få åklagare har någon större erfarenhet av anmälningar om trolöshet mot huvudman i allmänhet och än mindre av anmälningar om brott vid kreditgivning. Det kan därför vara svårt att förutse de utredningssvårigheter och de invändningar som man kan mötas av i utredningar av detta slag. Syftet med denna promemoria är därför främst att peka på problem som ofta uppkommer och att lämna förslag på hur dessa lämpligen kan lösas. En rad svårigheter och fallgropar kommer därvid att uppmärksammas.

Många av de problem som tas upp är av det slaget att de förekommer i de flesta utredningar om ekonomisk brottslighet och torde vara väl kända för dem som sysslar med utredningar av detta slag. En del av det som vi framför kan därför tyckas självklart. Eftersom frågor som aktualiseras i förundersökningar rörande ekonomisk brottslighet emellertid endast i mycket begränsad utsträckning har diskuterats på ett systematiskt sätt ser vi det som angeläget att ta till vara de värdefulla erfarenheter som gjorts i RÅSOP.

Tyngdpunkten i framställningen har lagts på avsnittet om utredningsstadiet (avsnitt 4) och avsnittet om rekvisiten för trolöshet mot huvudman (avsnitt 5). Vi har emellertid även sett det som angeläget att behandla anmälningsstadiet, förutredning och sekretessfrågor m.m.

Ett antal domar kommer att omnämnas i den mån de kan belysa de aktuella frågeställningarna. Redovisningen är på intet sätt uttömmande. Det förhållandet att en dom refereras under ett visst avsnitt får inte tolkas så att domen skulle vara utan intresse för andra delar av framställningen. Av referaten framgår vidare att domstolarna inte alltid särskiljer de olika rekvisiten för trolöshet mot huvudman vid sin prövning av skuldfrågan.

Domarna redovisas också i en bilaga. Det är inte fråga om några egentliga rättsfallsreferat utan om starkt koncentrerade sammandrag av de i detta sammanhang viktigaste punkterna. Av praktiska skäl har det inte varit möjligt att tillhandahålla mera fylliga referat. Eftersom domsnummer finns angivna kan den som är särskilt intresserad lätt ta del av domarna i sin helhet. Några av de domar som redovisas rör inte kreditgivningssituationer (t.ex. det s.k. stadshus-målet). Vi har dock funnit dem så belysande att de väl försvarar sin plats i samlingen. Högsta domstolens domar har inte tagits med i bilagan. Inte heller hovrättens dom i det s.k. Sparbanken Väst-målet (Hovrättens för Västra Sverige dom 1997-07-01 i mål B 1386/95 m.fl.) har medtagits i bilagan på grund av att domen är så omfattande och komplex att den inte på ett meningsfullt sätt kan återges i kortform. Domen uppmärksammas dock i flera avsnitt av promemorian.

Vid utformningen av promemorian har Holmberg m.fl., Kommentarer till Brottsbalken (Del I, sjätte upplagan) varit en viktig uppslagskälla. Detta arbete citeras fortsättningsvis brottsbalkskommentaren. Från Eva Nilssons uppsats "Skaderekvisitet och dess subjektiva täckning vid brottet trolöshet mot huvudman" (Umeå Universitet, Rättsvetenskapliga institutionen, Examensarbete 20 poäng) har hämtats värdefulla synpunkter i fråga om den straffrättsliga bakgrunden.

Bank används i det följande som en sammanfattande benämning för kreditgivare i allmänhet. Med kreditgivning jämförs utställande av garantier och andra liknande åtgärder.

2 ALLMÄNT OM TROLÖSHET MOT HUVUDMAN

Det finns inga straffbestämmelser i bankrörelselagen (1987:617) eller annan lagstiftning som tar sikte på felaktig kreditgivning. Den ansvarsbestämmelse som normalt kommer i fråga är stadgandet i 10 kap. 5 brottsbalken om trolöshet mot huvudman. Straffbestämmelsen har följande lydelse.

Om någon, som på grund av förtroendeställning fått till uppgift att för någon annan sköta ekonomisk angelägenhet eller självständigt handha kvalificerad teknisk uppgift eller övervaka skötseln av sådan angelägenhet eller uppgift, missbrukar sin förtroendeställning och därigenom skadar huvudmannen, döms han för trolöshet mot huvudman till böter eller fängelse i högst två år. Vad som sagts nu gäller inte, om gärningen är belagd med straff enligt 1-3 §§.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller tillfogat huvudmannen betydande eller synnerligen kännbar skada.

Missbrukar någon, som fått till uppgift att sköta rättslig angelägenhet för någon annan, till förfång för huvudmannen sin förtroendeställning döms han enligt första stycket, även om angelägenheten inte är av ekonomisk eller teknisk art.

Vi kommer i avsnitt 5 att ingående analysera rekvisiten för trolöshet mot huvudman i samband med att vi redogör för hur man praktiskt utreder om rekvisiten är uppfyllda. Det kan dock redan nu vara lämpligt att kort beskriva vad som krävs för ansvar för trolöshet mot huvudman.

För att det skall vara fråga om ett missbruk av förtroendeställning måste gärningen ske olovligen. Samtycke av huvudmannen utesluter således i princip brott. När det gäller missbruket skall det vara fråga om ett allvarligt och speciellt klandervärt åsidosättande av de skyldigheter som följer med förtroendeställningen.

För straffansvar krävs också att förtroendemannen skadar huvudmannen genom sitt missbruk av förtroendeställningen. Med skada avses ekonomisk skada. Det är huvudmannens ekonomiska ställning omedelbart efter gärningen som är avgörande. Förutom slutlig förlust utgör också risk för förlust skada i straffbestämmelsens mening.

Trolöshet mot huvudman är ett uppsåtligt brott. Uppsåtsrekvisitet har avseende på såväl insikten i förhållandena som på viljeinriktningen.

3 ANMÄLNINGSSTADIET

3.1 Allmänt

Anmälningar avseende felaktigheter vid handläggningen av kreditärenden torde i huvudsak kunna delas in i två kategorier. Den första utgörs av de fall då en viss person pekas ut i anmälan som ansvarig för att ha handlagt en kredit på ett felaktigt sätt. Till den andra kategorin hör de fall där anmälan avser handläggningen av en viss kredit utan att ansvaret läggs på någon bestämd person. En anmälan från en bank brukar normalt höra till den första kategorin. Det material som Finansinspektionen överlämnade till RÅSOP - och som inte utgjorde några brottsanmälningar i vanlig bemärkelse - tillhörde den andra kategorin. Anmälningar från allmänheten hör också ofta till denna senare kategori.

Anmälans innehåll är normalt avgörande för hur utredningen skall bedrivas. De olika moment i utredningsarbetet som beskrivs nedan skall ses som exempel på vilka uppgifter som det kan vara nödvändigt att tillföra en utredning angående trolöshet mot huvudman vid kreditgivningssituationer. Hur mycket som erfordras i en enskild utredning får avgöras från fall till fall.

När det gäller anmälningar från en bank bör det nämnas att banken kan ha en försäkring som täcker skador som anställda åsamkar banken genom brott. För att banken skall kunna få ersättning enligt försäkringen krävs normalt att åtal väcks mot handläggaren. Ibland är försäkringsvillkoren så utformade att endast vissa typer av brott kan leda till ersättning. Mot den bakgrunden får man inte bortse från att försäkringsvillkorens utformning kan påverka anmälarens rubricering av det ifrågasatta handlandet. Åklagaren måste därför alltid själv ta ställning till brottsrubriceringen

Anmälaren bifogar normalt handlingar av olika slag. Underlaget brukar dock sällan vara komplett. Detta gäller även för de fall där en bank gjort anmälan. Man torde därför nästan alltid kunna utgå från att det finns ytterligare material av betydelse som bör tillföras utredningen. Inte minst erfarenheterna från RÅSOP visar att det förhåller sig så. Tillämpningen av trolöshetsparagrafen väcker normalt en rad synnerligen komplicerade straffrättsliga frågor. Anmälaren torde endast i undantagsfall kunna förutse vilket underlag som behövs. Som exempel kan nämnas att bankens redovisnings- och kontrollsystem kan vara av stor betydelse när det gäller bedömningen av det subjektiva rekvisitet. Detta är ett förhållande som normalt inte brukar beaktas av

anmälaren. Vi återkommer i den fortsatta framställningen till de handlingar som kan vara av intresse.

Anmälningar från allmänheten innehåller av naturliga skäl sällan allt det material som är relevant.

Det sagda innebär att anmälan i sig oftast inte innehåller tillräckligt underlag för åklagarens ställningstagande.

3.2 Förutredning eller beslut om inledande av förundersökning?

3.2.1 Allmänt om förutredning

Den första frågan som åklagaren skall ta ställning till när en anmälan gjorts är om materialet är tillräckligt för bedöma om förundersökning skall inledas, dvs om det finns anledning anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. För att förundersökning skall inledas måste det finnas en misstanke om brott. Den kan visserligen vara svag men misstankarna måste dock avse något som objektivt sett kan vara ett brott (se bl.a. JO 1953 s. 105 och 107). Ordet brott syftar på en konkret brottslig gärning. Det anses därför inte tillräckligt för att inleda förundersökning att det finns anledning att anta att någon ägnar sig åt viss brottslig verksamhet, där inte något konkret brott är känt (se Ekelöf i SvJT 1982 s. 655f.).

När det gäller anmälningar om trolöshet mot huvudman på grund av ifrågasatta oegentligheter vid kreditgivning kan det ibland - liksom beträffande alla anmälningar som har sin grund i komplicerade ekonomiska förhållanden - vara svårt att med endast det tillgängliga materialet som grund avgöra om något brott verkligen kan antas ha förekommit. De transaktioner som utgör grunden för anmälan brukar vara sådana som inte i sig själva är brottsliga. Det är inte straffbart för en banktjänsteman att lämna en kredit. Detta är tvärtom ett normalt och önskvärt beteende. Endast om kreditgivningen beslutats på ett felaktigt sätt kan brott ifrågasättas. Därigenom skiljer sig anmälningar om ifrågasatta brottsliga förfaranden med grund i komplicerade ekonomiska transaktioner från anmälningar om traditionell brottslighet. I de flesta fall brukar en anmälan om exempelvis stöld knappast innebära några problem när det gäller att bedöma om gärningen är brottslig. Det finns nämligen normalt inte något

lagligt alternativ i dessa fall. En annan sak är att det kan vara förenat med stora svårigheter att binda någon gärningsman vid brottet.

När det gäller anmälningar om ekonomisk brottslighet kan det således i många fall finnas ett behov av att komplettera underlaget innan förundersökningsfrågan kan avgöras. Listan på exempel där beslutsunderlaget kan behöva kompletteras skulle kunna göras lång. I fråga om kreditgivning torde det nästan alltid vara nödvändigt att få en bild av hur situationen tedde sig vid kreditgivningstillfället. Att återbetalningsförmågan sviktat och att säkerheterna visat sig otillräckliga i ett senare skede behöver inte innebära att det förelåg några brister i dessa avseenden vid beslutet om kredit. Det är dock inte ovanligt att anmälan endast belyser slutresultatet av krediten.

En viktig fråga i sammanhanget är i vilken omfattning beslutsunderlaget kan kompletteras innan förundersökningsfrågan avgörs.

JO har nyligen i två olika ärenden uttalat sig om vilka utredningsåtgärder som kan vidtas utanför ramen för en förundersökning (dnr 3251-1993 och dnr 4550-1995). I det första fallet hade åklagaren i en utredning som han betecknade som en förutredning bl.a. avhållit protokollerade förhör med målsägande och anmälare, mer än tjugo vittnen samt den person som hade utpekats som misstänkt för brotten. Utredningsresultatet redovisades i en handling benämnd förundersökningsprotokoll på närmare 700 sidor. Riksåklagaren avgav ett yttrande i ärendet. JO anförde bl.a. följande.

Den fråga som är föremål för bedömning i ärendet är om en utredning av nu nämnt slag kan företas utanför ramen för förundersökningsinstitutet. En lämplig utgångspunkt för diskussionen är härvid de återgivna promemorieuttalandena (Översyn av utredningsförfarandet i brottmål; Ds Ju 1979:15) att det i praktiken knappast finns något skäl att se på förutredningen som en särskild företeelse och att skillnaden mellan att komplettera en anmälan och att göra en förutredning kan vara hårfin. Som exempel på en sådan skillnad nämns i promemorian att förutredning i motsats till en komplettering av anmälan kan äga rum endast på föranstaltande av behörig förundersökningsledare.

En förutredning är att betrakta som ett led i tillämpningen av bestämmelserna i 23 kap. 1 § RB om inledande av förundersökning. För att förundersökning skall inledas krävs, som har nämnts i det föregående, att det på grund av angivelse eller något annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. I likhet med Riksåklagaren anser jag att de uppgifter som har lämnats av en målsägande i en anmälan t.ex. om förmögenhetsbrott normalt skall anses utgöra ett tillräckligt underlag för att bedöma om förundersökning skall inledas eller ej. Om uppgifterna i anmälan inte ger anledning att anta att ett brott har begåtts skall förundersökning inte inledas. Som framgår av vad som sagts i det föregående kan situationen emellertid ibland vara sådan att för-

undersökningsledaren har ett legitimt behov av att inhämta kompletterande upplysningar som underlag för sitt ställningstagande i förundersökningsfrågan.

Det ligger i sakens natur att en sådan kompletterande utredning måste hålla sig inom mycket snäva ramar. Det skall, som sägs i promemorian och i Riksåklagarens yttrande, vara fråga om punktvisa åtgärder som syftar till att genom en begränsad komplettering av kända eller påstådda förhållanden berika beslutsunderlaget i förundersökningsfrågan. Förundersökningsledaren kan exempelvis inhämta visst skriftligt material för att få någon fråga särskilt belyst. Det får vidare anses tillåtet att be anmälaren att lämna kompletterande muntliga uppgifter i de hänseenden som bedöms vara relevanta i sammanhanget. Jag vill inte heller utesluta möjligheten av att man i vissa situationer vänder sig till en målsägande som inte själv är anmälare med önskemål om att få ta del av skriftligt material eller att få muntliga upplysningar.

Det måste emellertid understrykas att en förutredning under inga förhållanden får sträcka sig längre än vad som krävs för att förundersökningsledaren skall kunna ta ställning i frågan om förundersökning skall inledas eller ej. Det får således aldrig bli fråga om att vidta åtgärder som har karaktär av brottsutredning. Jag vill vidare framhålla vikten av att det görs klart för anmälaren respektive målsäganden att förundersökning inte har inletts och att deras medverkan därför är helt frivillig.

Sammanfattningsvis konstaterade JO att utredningen i det aktuella fallet sträckt sig långt utöver vad som kan godtas i fråga om förutredning.

3.2.2 Förutredning i kreditärenden

Erfarenheterna från RÅSOP:s verksamhet har visat att förutredningar i många fall varit nödvändiga. Det har nämligen ofta inte varit möjligt att enbart av anmälan avgöra om brott förövats, samtidigt som det i många fall inte har kunnat uteslutas att brott förekommit.

Vi kan inte se några nackdelar med att en anmälan kompletteras i förutredningens form så länge åklagaren håller sig inom de ramar som anvisats av JO i det ovan citerade beslutet. Tvärtom kan det ofta finnas fördelar med att använda sig av förutredning.

I ärenden som rör felaktig kreditgivning torde de förutredningsåtgärder som aktualiseras normalt begränsa sig till inhämtande av kompletterande uppgifter från den bank som gjort anmälan. Det kan emellertid också finnas ett behov av uppgifter från konkursförvaltare och pågående förundersökningar. Även material från pågående

tvistemål där anmälaren och eller den anmälda är parter kan vara av stor betydelse. Registerkontroller kan också vara av värde. Det går således inte att göra några allmänna uttalanden om vilka uppgifter som behöver tillföras ett enskilt ärende för att förundersökningsfrågan skall kunna avgöras. Detta får i stället avgöras från fall till fall. Det väsentliga är att beslutsunderlaget är så komplett att de inledande överväganden som vi beskriver i avsnitt 4.1 kan genomföras.

3.3 Om banksekretess

För den privata sektorn finns bestämmelserna om banksekretess i bankrörelselagen (1987:617; BRL). När det gäller bankverksamhet inom den offentliga sektorn (som exempelvis hos Riksbanken) är sekretesslagens bestämmelser tillämpliga. Enligt vår erfarenhet torde det i första hand vara banksekretessen inom den privata sektorn som aktualiseras i brottsutredningar rörande kreditgivning. Vi begränsar därför vår framställning till detta område och hänvisar i övrigt till avsnitt 6 i statsåklagare Anna-Lena Dahlqvists promemoria "Sekretess av intresse för åklagärväsendet" (fortsättningsvis benämnd sekretesspromemorian).

Enligt 1 kap. 10 § BRL får enskildas förhållande till bank inte obehörigen röjas. Liknande bestämmelser finns i lagarna om kreditmarknadsbolag och värdepappersrörelse. I prop. 1992/93:207 s. 22 anges att en underrättelse som lämnas med stöd av en författning aldrig kan anses vara obehörig. I övrigt kan konstateras att innebörden av lokutionen "inte obehörigen får röjas" är vag och att rättspraxis på området saknas. Till skillnad mot sekretessfrågor i allmän verksamhet har nämligen bestämmelserna i banklagstiftningen endast undantagsvis prövats av domstolarna. Man är därför hänvisad till uttalanden i doktrinen och till vad man inom bankvärlden anser vara ett korrekt handlande (god banksed).

Även om viss oklarhet således råder beträffande den närmare innebörden av stadgandet i 1 kap 10 § BRL står det dock klart att inledande av förundersökning anses bryta banksekretessen. Detta framgår av uttalanden i SOU 1994:68 s. 58 och Nial, Banksekretessen, 5 uppl. s. 48. Nial uttalar vidare att banken kan lämna ut uppgifter under förutsättning att en begäran framställs skriftligen av en tjänsteman i ansvarig ställning och att begäran motiveras. Enligt våra erfarenheter har det synsättet accepterats av bankerna.

Vi har i föregående avsnitt diskuterat vad som får göras inom ramen för en förutredning och därvid nämnt möjligheten att inhämta kompletterande uppgifter från banken. Med uppgifter menar vi såväl muntliga uppgifter som skriftlig dokumentation. Den fråga som då uppkommer är naturligtvis om också förutredning anses bryta banksekretessen. Även om svaret inte är helt givet torde den allmänna uppfattningen vara att en förutredning normalt inte bryter banksekretessen. Vi delar den uppfattningen. Hur kan då den ståndpunkten förenas med vårt uttalande om att man i förutredningens form kan inhämta uppgifter från banken?

Enligt vårt synsätt föreligger det en principiellt viktig skillnad mellan det fall då uppgiften begärs från den bank som gjort en brottsanmälan och det fall då framställningen riktas till en annan bank. I det senare fallet torde det inte vara någon tvekan om att förundersökning måste ha inletts för att sekretessen hos banken skall brytas. Det är dock inte den situationen vi har haft i åtanke när vi talat om att inhämta uppgifter från banken. Vi har i stället åsyftat framställningar till den bank som är målsägande.

Enligt vår uppfattning kan bestämmelsen i 1 kap. 10 § BRL inte innebära något hinder för banken att på framställning från åklagaren inom ramen för en förutredning lämna ut uppgifter som komplettering till en anmälan. Det torde nämligen inte kunna rubriceras som ett obehörigt röjande från bankens sida att lämna kompletterande uppgifter i anledning av att banken i en anmälan ansett sig utsatt för brott. Om så skulle vara fallet måste rimligtvis också den ursprungliga anmälan anses kunna innefatta ett obehörigt röjande. En sådan tolkning framstår som uppenbart orimlig. Det ligger naturligtvis också i bankens eget intresse att efterkomma en framställning om komplettering av en anmälan om en utebliven komplettering kan medföra att anmälan inte leder till någon förundersökning.

Mot bakgrund av vad som sagts ovan bör särskilt framhållas vikten av att åklagaren i en framställning till en bank om att få del av sekretessbelagda uppgifter uttrycker sig tydligt så att det inte kan uppstå missförstånd om huruvida förundersökning har inletts eller ej. Har förundersökning inletts spelar det ingen roll om framställningen riktas till den bank som gjort anmälan eller om den ställs till annan bank.

I de fall där förundersökning inte inletts och det i stället är fråga om förutredning bör detta förhållande alltid framgå av åklagarens framställning. Uttryck som kan ge upphov till tolkningsproblem bör undvikas. Som exempel på ett olämpligt uttryck som

kan vilseleda banken att tro att förundersökning har inletts kan nämnas "utredning pågår".

Banksekretessen torde således inte hindra att kompletterande uppgifter lämnas av en bank som gjort en brottsanmälan. Det kan dock finnas gränsfall. Ibland kan det nämligen för helhetsbilden vara nödvändigt att tillföra utredningen uppgifter om andra kreditärenden än de som omfattas av anmälan. I vad mån detta kan ske utan att uppgifter röjs obehörigen får avgöras från fall till fall. Vi anser därför att banken alltid bör informeras om på vilket stadium utredningen befinner sig så att banken kan ta ställning om ett utlämnande av de efterfrågade uppgifterna kan ske utan att enskildas förhållanden obehörigen röjs.

3.4 Kontakten med banken

Erfarenheterna från RÅSOP visar att det är viktigt att få till stånd ett förtroendefullt och bra samarbete med banken, om utredningar av misstänkta trolösheter vid kreditgivning skall lyckas. Det förtjänar dock att framhållas att samarbetet måste ske på åklagarens villkor.

Inom RÅSOP har utvecklats rutiner som innebär att, efter ett inledande möte med företrädare för banken, har det normalt varit en person i varje bank som åtagit sig att ta emot och se till att arbetsgruppens framställningar har besvarats och att material har ställts till förfogande. Detta arbetssätt kan rekommenderas.

Vi har i avsnittet om banksekretess gjort skillnad mellan kontakter med den bank som gjort anmälan och andra banker. Vi tror att den distinktionen kan vara en lämplig utgångspunkt också för vilka befattningshavare man lämpligen bör vända sig till för att få uppgifter från bankerna.

När det gäller den bank som gjort anmälan faller det sig naturligt att - med de reservationer vi anför nedan - i första hand vända sig till den befattningshavare som undertecknat anmälan eller den person som är chef för den enhet inom banken där anmälan upprättats. Dessa uppgifter framgår normalt av anmälan.

Ibland kan det dock finnas anledning att kontakta någon centralt placerad befattningshavare i ledande ställning inom banken. Vi tänker då i första hand på de fall då

anmälan kommer från en mindre enhet inom banken och det står klart att den medverkan från bankens sida som krävs är så omfattande att varken resurser eller kompetens kan förväntas finnas hos den anmälade enheten. Det kan exempelvis vara nödvändigt att tillföra utredningen ett stort antal originalverifikationer och att klarlägga en mängd transaktioners innehåll och inbördes sammanhang. Som exempel på befattningshavare i ledande ställning som man i en sådan situation bör vända sig till kan nämnas chefsjurist, revisionschef, säkerhetsansvarig eller motsvarande.

Det kan finnas ytterligare ett skäl att först vända sig till en centralt placerad befattningshavare inom banken. Den person som anmälts kan nämligen fortfarande vara verksam inom banken och det kan då ofta - åtminstone i ett inledningsskede - vara nödvändigt att förhindra att denne får insyn i vilka utredningsåtgärder som vidtas. Det kan inte heller i början av en utredning alltid uteslutas att inte ytterligare befattningshavare inom enheten kan bli föremål för brottsmisstankar. Förhållandena i de enskilda fallen får naturligtvis avgöra hur åklagaren bör agera i dessa fall. Enligt vår uppfattning kan det dock aldrig vara fel att inledningsvis vända sig till någon av de centralt placerade befattningshavare som anges ovan för att diskutera hur inhämtandet av uppgifter lämpligen bör gå till.

När det gäller kontakter med en bank som inte gjort anmälan förordar vi att åklagaren alltid först vänder sig till någon av de personer i ledande ställning som nämnts ovan. Erfarenheterna från RÅSOP har nämligen visat att ett sådant förfaringssätt är att föredra, eftersom befattningshavare på lägre nivå inom bankerna inte alltid har tillräckliga kunskaper om hur sekretessfrågorna skall hanteras. Den osäkerheten kan leda till att man är ovillig att lämna ut också sådana uppgifter som utan tvekan kan röjas.

Tänk särskilt på

- att** bankens anmälan sällan brukar vara komplett och att det därför nästan alltid torde finnas ytterligare material av betydelse som bör tillföras utredningen
- att** det i många fall kan vara nödvändigt att komplettera anmälans underlag i förutredningens form innan förundersökningsfrågan avgörs
- att** frågor som rör banksekretessen regelmässigt aktualiseras i utredningarna.

4 UTREDNINGSSSTADIET

4.1 Inledande överväganden

4.1.1 *Analys av objektiva rekvisit*

I trolöshetsparagrafen beskrivs hur en gärning skall vara beskaffad för att rymmas under detta straffbud. Skulle vad som fordras i objektivt hänseende inte vara uppfyllt föreligger inte något brott. Som nämnts ovan torde det vid anmälningar om traditionella förmögenhetsbrott normalt inte råda någon tvekan om att det förekommit en gärning som objektivt sett är ett brott. Det dominerande inslaget i sådana utredningar blir därför att binda en gärningsman till brottet och att visa att denne haft för straffansvar erforderligt uppsåt. Vid traditionell brottslighet dominerar därför frågan om bevisningen är tillräcklig och särskilt stor tankemöda behöver normalt inte ägnas åt om gärningen i sig utgör ett brott.

Det förhåller sig radikalt annorlunda med anmälningar om kvalificerad ekonomisk brottslighet. I dessa fall är det ofta nödvändigt att lägga ned ett omfattande analysarbete på frågan om något brott objektivt sett kan antas föreligga. Om man hoppar över detta viktiga led och utan närmare analys godtar ett påstående från anmälaren om att en gärning är brottslig riskerar man dels att oskyldiga personer utsätts för det obehag som en förundersökning kan innebära, dels att betydande resurser i onödan läggs ned på att visa att det subjektiva rekvisitet är uppfyllt beträffande ett handlande som senare visar sig inte utgöra brott.

Trolöshet mot huvudman är typiskt sett ett brott där en inledande analys alltid torde krävas. Detta gäller inte minst i fråga om kreditgivningssituationer. Frågan om gärningen objektivt sett utgör brott måste också ständigt hållas aktuell under hela utredningen. Även om handlandet i ett inledningsskede kunde antas utgöra brott och förundersökning därför inletts så kan utredningen visa att så inte är fallet. Rekvisiten för trolöshet mot huvudman måste således fortlöpande prövas med beaktande av vad som framkommit under utredningen. Detta är inte något unikt för trolöshet mot huvudman men ett förhållande som inte nog ofta kan framhållas.

Det finns nämligen ofta ett visst motstånd mot att lägga ned en pågående förundersökning. Motståndet torde ofta vara av psykologisk natur. Att en åklagare tvingas lägga ned en förundersökning kan uppfattas som ett bevis för att han inledningsvis

gjort en felbedömning särskilt då förundersökningen läggs ned med motiveringen att gärningen inte är brottslig. Det behöver emellertid inte alls vara fråga om en felbedömning. Utredningen kan nämligen ha gett en helt annorlunda bild av gärningen när fler fakta blivit tillgängliga.

Även om det skulle förhålla sig så att åklagaren bedömde saken fel när han antog att ett brott förelåg så är det naturligtvis bättre ju snabbare misstaget kan rättas till. Det kan inte undvikas att det i sådana fall kan finnas en lockelse att driva utredningen vidare i hopp om att trots allt hitta något brott. En åklagare undviker lättast att hamna i en sådan situation genom att ägna tid åt en ordentlig analys av förhållandena innan han beslutar att förundersökning skall inledas. Analysen skall inte bara vara till hjälp när det gäller den frågan utan också för att bedöma hur förundersökningen skall inriktas. Det finns nämligen ofta en rad frågor som man måste ta ställning till redan i detta skede. Vi återkommer till detta.

4.1.2 Analys av det subjektiva rekvisitet

Vi har ovan framhållit vikten av att man utreder om de objektiva rekvisiten för trolöshet mot huvudman är uppfyllda. Av den fortsatta framställningen kommer emellertid att framgå att det vid kreditgivningssituationer är särskilt svårt att visa att handläggaren haft för straffansvar erforderligt uppsåt. Mot den bakgrunden kan man ställa sig frågan om det just vid kreditgivningssituationer kan vara motiverat att i vissa fall börja med att pröva om det subjektiva rekvisitet är uppfyllt. Enligt vår uppfattning kan så vara fallet.

I detta sammanhang kan man inte undvika att beröra frågan om det överhuvudtaget är möjligt att göra några bedömningar av det subjektiva rekvisitet utan att den misstänkte har hörts. Frågan skulle också kunna formuleras på följande sätt. Är det möjligt att ta ställning till det subjektiva rekvisitet på annat underlag än genom förhör med den som handlagt det ifrågasatta kreditärendet? Erfarenheterna från RÅSOP visar att det inte sällan i underlaget till anmälan funnits någon form av skriftlig kommentar från handläggarens sida. Det kan vara allt från en ingående beskrivning av kreditärendets handläggning med handläggarens bevekelsegrunder klart redovisade till mera kortfattade kommentarer angående handläggningen. Det torde inte råda någon tvekan om att sådana kommentarer kan läggas till grund för bedömningen av om det subjektiva rekvisitet kan anses uppfyllt.

Om det inte finns några kommentarer från handläggaren är svaret inte lika självklart. Vi anser emellertid att det även i dessa fall kan finnas ett utrymme för att på annat sätt än genom förhör med handläggaren ta ställning till uppsåtsfrågan. Den skriftliga dokumentationen kan ge en så entydig bild av handläggningen av ärendet att uppsåt kan anses uteslutet. Detsamma kan gälla för muntliga uppgifter från andra befattningshavare. Så kan exempelvis vara fallet om det av utredningen klart framgår att bankens redovisnings- och kontrollsystem varit så beskaffat att handläggaren haft skäl att tro att han handlat med sina överordnades samtycke.

4.1.3 Förundersökningsbegränsning

En fråga som åklagaren alltid måste ta ställning till är om förundersökningen skall begränsas på visst sätt eller om alla brottsmisstankar skall utredas. Om en anmälan avser endast ett kreditbeslut torde det knappast finnas något utrymme för förundersökningsbegränsning. Skulle anmälan däremot avse ett antal olika kreditbeslut till en eller flera låntagare kan naturligtvis frågan om förundersökningsbegränsning aktualiseras. Det kan då finnas skäl att inrikta förundersökningen på de beslut där instruktionerna överträtts på de mest flagranta sätten och där skadan varit störst. Man måste dock ha klart för sig att en begränsning till en eller två av ett större antal ifrågasatta krediter kan medföra att det blir svårare att visa att handläggaren haft för straffansvar erforderligt uppsåt. Det säger sig självt att det är lättare för en misstänkt att förklara ett enstaka övertramp som ett olycksfall i arbetet än om det skulle vara fråga om ett systematiskt åsidosättande av bankens handlägningsregler i ett flertal fall. Det torde vidare vara svårt för åklagaren att förmedla helhetsbilden av handläggarens missbruk utan att låta åtalet avse samtliga de kreditbeslut som han anser brottsliga.

Man måste således ha klart för sig att förundersökningsbegränsning kan göra det svårare att få en fällande dom beträffande de gärningar som utredningen begränsats till. Risken i detta avseende måste naturligtvis vägas mot de resurser som skulle krävas för att utreda samtliga brottsmisstankar.

4.1.4 Planering av förundersökningen

Genom lagändring den 1 april 1995 skall ett beslut om att inleda förundersökning numera vara skriftligt (prop. 1994/95:23 sid 75-76 och 1a § FUK). Det kan i sammanhanget vara värt att påpeka att ett sådant beslut inte behöver innehålla uppgift om att någon viss person är misstänkt. I kreditgivningssituationer kan det ibland vara svårt att

i inledningsskedet ha någon säker uppfattning om vilken eller vilka befattningshavare som bär det straffrättsliga ansvaret för ett felaktigt kreditbeslut. Därför bör även i de fall en viss person utpekats i en anmälan - av hänsyn till personen i fråga - viss försiktighet iakttas med att utan vidare ange vederbörande som misstänkt i beslutet att inleda förundersökning.

Även om uppgifterna i anmälan - eventuellt efter kompletterande förutredning - underkastats den ingående analys av såväl de objektiva som de subjektiva brottsrekvisiten som vi förordat måste de förundersökningsåtgärder som skall vidtas planeras noga. Någon form av utredningsplan för hur förundersökningen skall bedrivas bör därför alltid upprättas.

Vi har i föregående avsnitt framhållit vikten av att rekvisiten för trolöshet mot huvudman fortlöpande prövas med beaktande av vad som framkommer under förundersökningen. Mot den bakgrunden kan man naturligtvis diskutera vilket tidsperspektiv en utredningsplan bör omfatta.

Det kan finnas vissa fördelar med en plan som täcker hela förundersökningsförloppet. Tids- och resursåtgången kan då överblickas. En sådan plan torde vidare sätta viss press på åklagare och polis att hålla tidsschemat.

Det finns emellertid också nackdelar med en plan av detta slag. Den tyngsta invändningen torde vara att det åtminstone i vissa utredningar om ekonomisk brottslighet inte är möjligt att i ett tidigt skede planera hela förundersökningen. Osäkerhetsmomenten brukar vara alltför många. Förundersökningar angående trolöshet mot huvudman i kreditgivningssituationer torde nästan alltid höra till den kategorin. Ytterligare en nackdel kan vara att en plan som täcker hela förundersökningsförloppet kan verka hämmande för den fortlöpande analys som krävs. En sådan plan skulle med andra ord kunna motverka att förundersökningen läggs ned om det inte längre finns anledning att fullfölja den.

Det sagda innebär emellertid inte att utredningsplaner skulle vara olämpliga eller överflödiga. Vad det i stället handlar om är att begränsa planen till vissa överblickbara utredningsåtgärder. Det kan exempelvis vara fråga om att klarlägga så relativt begränsade förhållanden som om handläggaren handlat olovligt eller vilket värde vissa säkerheter haft vid ett beslut om kredit. Vad som framkommit vid dessa förundersök-

ningsåtgärder måste därefter noga analyseras och ställning tas till om brottsmisstanken kvarstår. Om så är fallet är det dags att planera vilka förundersökningsåtgärder som bör vidtas härnäst. På detta sätt byggs utredningsplanen successivt på.

När åtgärderna enligt etapp två vidtagits är det tid för en ny prövning av brottsmisstankarna och för planering av eventuella ytterligare förundersökningsåtgärder. Enligt vår uppfattning bör förundersökningarna bedrivas stegvis på det sätt vi nu skisserat.

Med ett sådant arbetssätt vinner man åtminstone två fördelar. Risken för att en förundersökning drivs vidare trots att brottsmisstanken bortfallit minskar. I de fall brottsmisstanken kvarstår växer gärningsbeskrivningen och underlaget för bevisuppgiften successivt fram under förundersökningens gång och tidsåtgången för själva åtalsbeslutet minimeras.

4.2 Allmänt om förhållandena i banker

I BRL finns grundläggande regler för bl.a. kreditgivning. I 2 kap. 13 § BRL finns en allmän bestämmelse om kreditgivning. Enligt denna får kredit beviljas endast om låntagaren kan förväntas fullgöra låneförbindelsen. Dessutom krävs betryggande säkerhet i fast eller lös egendom eller i form av borgen. En säkerhet anses betryggande om värdet av den efter en försiktig värdering bedöms gott och väl täcka kreditbeloppet (jfr Finansinspektionens allmänna råd, FFFS 1993:22 punkt 1.1).

Banken får dock avstå från säkerhet om den kan anses obehövlig eller om det annars föreligger särskilda skäl att avstå från säkerhet. Kredit utan säkerhet benämns vanligen blacolån.

Innan vi närmare går in på hur man praktiskt bör gå tillväga när man provar rekvisiten för trolöshet mot huvudman i kreditgivningssituationer måste något sägas om bankernas organisation och beslutsordning i allmänhet. I den inledningsvis nämnda promemorian beskrevs förhållandena på följande sätt.

Banker utfärdar närmare regler för kreditgivningen genom s.k. kreditinstruktioner. Kreditinstruktioner innehåller regler om bl.a. beslutsordningen, bedömningen av säkerheter och liknande. I kreditinstruktioner brukar bl.a. anges vilka organ inom banken resp. vilka tjänstemän som beslutar om krediter. Utformningen av och innehållet i kreditinstruktionerna varierar från bank till bank. De grundläggande dragen är dock desamma.

En viktig del av kreditinstruktionen är den som anger på vilken nivå beslut om krediter får fattas. Det normala är att en enskild banktjänsteman har en förhållandevis begränsad rätt att besluta om kredit, som regel angiven i form av en beloppsgräns. Krediter av den storleken att de inte kan beviljas av en särskild tjänsteman kan, upp till i kreditinstruktionen angivet belopp, beviljas av styrelsen för bankkontoret eller bankens regionstyrelse, eller kreditdirektionen eller, såvitt avser de allra mest omfattande krediterna, av bankens centralstyrelse.

Kreditnivån varierar också beroende på typen av säkerhet. Lån utan säkerhet får således normalt bara beviljas för förhållandevis låga belopp medan lån mot exempelvis säkerhet i fast egendom kan beviljas för betydligt högre belopp. Ju sämre säkerheten är desto högre beslutsinstans krävs.

När kreditbeslut inte fattas av en enskild tjänsteman utan i någon av de ovan angivna styrelserna sker det efter föredragning. Ärendet bereds normalt av kredithandläggare vid det kontor som skall handha krediten. Om beslut fattas i centralstyrelsen sker detta efter tillstyrkande i kontorsstyrelsen och regionstyrelsen. På motsvarande sätt fattas beslut i regionstyrelsen efter tillstyrkande av kontorsstyrelsen. Det finns således en hierarkisk ordning där ställning tas till krediten på i princip varje nivå.

Ju högre upp i organisationen ett beslut fattas desto mer koncentreras handläggningen till principiella ställningstaganden och ärenden där utgången är tveksam. Utrymmet för att diskutera detaljerna i enskilda ärenden är av naturliga skäl begränsat, särskilt vid beslut på de allra högsta nivåerna inom en bank.

Kreditinstruktionerna kan således sägas bilda ramen för kreditverksamheten i banken.

4.3 Dokumentation i kreditärenden, terminologi m.m.

Det finns ett antal termer och dokument som är specifika för bankvärlden. För att kunna kommunicera med företrädare för bankerna är det därför nödvändigt för åklagare, ekonomer och polismän att tillägna sig vissa grundläggande kunskaper på området. Den uppräkningslista som följer nedan gör inte anspråk på att vara uttömmande. Den torde dock vara så omfattande att den täcker merparten av de företeelser som kan aktualiseras i utredningar om brott vid kreditgivning. I avsnittet "Särskilt om säkerheter" nedan berörs ytterligare ett antal begrepp. Det bör i sammanhanget påpekas att förhållandena kan skifta något från bank till bank. Man måste därför alltid kontrollera vad som gäller för den bank där den ifrågasatta krediten handlagts.

När det gäller de typer av dokument som nämns kan helt allmänt konstateras att de har olika dignitet från utredningssynpunkt. Kreditinstruktionen torde nästan alltid vara det mest betydelsefulla dokumentet i utredningar om felaktig kreditgivning. Övriga dokument är däremot svårare att rangordna. En typ av dokument som generellt sett

har en lägre dignitet kan i en enskild utredning vara av avgörande betydelse. Vi har därför valt att redovisa övriga dokument och termer i alfabetisk ordning i stället för att försöka rangordna dem efter den betydelse de normalt har i en brottsutredning.

Kreditinstruktioner; beslutas och omprövas normalt av central-/huvudstyrelsen i banken varje år och reglerar bl.a. policy för kreditgivning, belåning, limiter, principer (se nedan) samt uppföljning för olika instanser och tjänster (t.ex. kontorschef).

Allegat; utgör underlag för transaktioner i bank (jfr verifikation).

Back-office; personal - utan egen kreditbeviljningsrätt - som bl.a. praktiskt hanterar vissa moment i ett kreditärende som exempelvis att skriva ut lånehandlingar, ansöka om inteckningar eller registrera och verkställa utbetalningar av kreditbelopp. Utbetalning av kreditbelopp sker också i kassorna.

Bankgaranti; kan utfärdas av en bank till förmån för exempelvis en annan bank. Utfärdandet av en garanti är att jämställa med beviljandet av en kredit.

Bankinstruktioner; en handläggningsordning för bankpersonal som i detalj reglerar det praktiska arbetet. Instruktionen behandlar bl.a. datarutiner för registreringar av krediter och säkerheter, vilka uppföljningslistor som tas fram och när detta sker, om listorna tas ut automatisk eller efter beställning m.m.

Beställning av utlandslån; bankens beställning till central enhet eller motsvarande av utlandslån.

Bokslut/Årsredovisningar/Budget/Deklarationer m.m; del av underlag för kreditprövningen som visar låntagarens ekonomiska ställning. Är det fråga om krediter till bolag ingår underlag för delägarna för bedömning av deras eventuella borgensåtaganden såsom deklARATIONER och utdrag från kreditupplysningscentralen (UC). Lagfartsuppgifter/inteckningar i fastigheter för bolag/delägare kan också ingå i underlaget. Underlag för kredittagarens ekonomiska ställning tas normalt fortlöpande in under den period som krediten löper.

Borgensåtagande; av åtagandet skall framgå vilken slags borgen det är fråga om. Det förekommer dels generell borgen, dels borgen som är begränsad i tid, till belopp och till viss/vissa krediter. Generell obegränsad borgen torde numera vara sällsynt.

Cashflow; upplysning om hur stor del av kreditkostnaderna som exempelvis vid fastighetskrediter betalas av hyresintäkterna.

Convenants; utfästelse av kredittagaren om exempelvis lägsta resultatnivå.

Depåförteckningar; redovisar innehållet i pantförskrivna (värdepappers)depåer.

Föredragningspromemoria o.d.; som underlag för föredragningen upprättar föredraganden/den kundansvarige en promemoria om projektet och ändamålet med krediten. Alternativt har låntagaren presenterat sitt projekt i en skrivelse till banken, vilken då utgör en del i underlaget för kreditbeslutet.

Guidelines; innehåller generella regler för exempelvis belåning av fartyg och luftfartyg.

Förteckning över bankens firmatecknare; upptar de befattningshavare som kan teckna bankens firma. Förteckningen ges även in till Finansinspektionen.

Juristintyg "second opinion"; handling upprättad av juridisk expertis som granskat engagemanget med avseende på den formella hanteringen som exempelvis om formellt giltiga pantsättningar genomförts. Av handlingen framgår ibland också om engagemanget handlagts enligt kreditinstruktionen.

Kontouppgifter-utdrag/insättnings-uttags-utbetalningsallegat; utvisar när krediten lyfts, hur krediten har förändrats över tiden, amorteringar, vem som utanordnat beloppet m.m.

Korrespondens; därmed avses såväl bankens interna korrespondens angående engagemanget som bankens korrespondens med låntagaren.

Kreditansökan/Limitansökan; "vandrar" inom banken genom olika instanser som tillstyrker innan behörig instans slutligen fattar beslut. De olika instansernas tillstyrkan

dokumenteras vanligen på handlingen genom signum/underskrift och datum. För företag finns sällan någon formellt ingiven underskriven kreditansökan (en ansökan/föredragningshandling upprättas normalt vid diskussioner mellan företaget och banken) annat än i form av budget, kalkyler, projektbeskrivningar o.dyl. Ansökningshandlingarna numreras och bildar sedan underlag för, och bilaga till (besluts-) protokoll (se nedan under **protokoll**).

Kreditengagemang; utgör ett samlingsbegrepp som kan omfatta allt från ett enstaka lån till en fysisk eller juridisk person till en omfattande och komplex långivning till ett konglomerat av företag och personer inom en koncern.

(Kredit)engagemangspecifikationer; innehåller sammanställningar över krediter, säkerheter, närstående personers och bolags krediter, aktuella värden på säkerheter och kommentarer beträffande engagemangets aktuella läge.

Kundklassificering; fastställs av behörig kreditbeviljande instans. Avser bankens bedömning bl.a. av kreditsökandens framtidsutsikter, förlustrisken och lönsamheten.

Limit; av överordnad fastställd ram inom vilken enskild befattningshavare/kollektiv beslutsinstans under vissa förutsättningar kan bevilja kredit.

Limitbeslut; beslut (med utgångspunkt i kreditinstruktionen) om individuella limiter för namngivna tjänstemän inom banken.

Loggningslistor; visar vem eller vilka som gjort registreringar i bankens datasystem som exempelvis uppläggning av en kredit, ränta, anstånd, flyttad förfallodag och övertrasseringsrätt m.m.

Lyftplaner; upprättas vid byggnadskreditiv och visar i vilken takt som krediten får lyftas och vad som krävs för de olika lyften (fakturor, besiktningsprotokoll, intyg om färdigställande m.m.).

Motförbindelse till bankgaranti; kredittagaren förbinder sig i en sådan handling att betala det belopp banken kan tvingas utge på grund av garantin. Det förekommer också att banken utöver motförbindelsen även kan ha krävt att låntagaren ställt säkerheter för utfärdandet av garantin.

Nödlidande kredit; låntagaren kan inte fullgöra sina förpliktelser mot banken i form av ränta, amortering och slutbetalning av lånet och ställda säkerheter är inte längre betryggande. Istället för termen nödlidande kredit används numera ofta (enligt Finansinspektionens terminologi) begreppen *oreglerad* eller *osäker fordran*. En *oreglerad fordran* är en fordran för vilken räntor, amorteringar eller övertrasseringar är förfallna till betalning sedan mer än 60 dagar. En *osäker fordran* är en fordran som är oreglerad enligt ovan eller vilken på grund av andra omständigheter skapar osäkerhet om dess värde och för vilken säkerhetens värde ej med betryggande marginal täcker både kapitalbeloppet och upplupen ränta.

Pantförskrivningshandlingar; uppgifter om vad som pantförskrivits och för vilka krediter pantförskrivning skett (om det finns fler) och vilka eventuella begränsningar som finns belopps- eller tidsmässigt.

Prickningsjournal; transaktionslista i vilken öppna poster redovisas.

Protokoll; de olika instansernas tillstyrkan och beslut dokumenteras i protokoll som utvisar vilka som deltagit i beslutet och när det fattats samt huruvida för beslutet ställts särskilda villkor. Föredragningspromemorior och liknande återfinns normalt som bilagor till protokollet (jfr kreditansökan/föredragningshandling).

Riskrapportering; innebär regelbunden intern stegvis rapportering av identifierade påtagliga eller tänkbara risker med hänsyn till bl.a. till värderingen av ställda säkerheter.

Samlimitering; innebär att vid kredit till företag eller person som har nära samband - "väsentlig ekonomisk intressegemenskap"- (regleras i bankinstruktionen) med andra företag/personer med krediter inom samma bank skall "gruppens" sammanlagda krediter vara avgörande för på vilken nivå krediterna skall hanteras/beslutas. Limit för visst creditslag kallas *produktgruppslimit*. *Totallimit* är summan av en enskild kredittagares produktgruppslimiter. Summa totallimiter för kredittagare inom samma koncern eller grupp av kredittagare med inbördes anknytning kallas *samlimit*. Även andra benämningar kan förekomma. Som nämnts tidigare kan terminologin variera något från bank till bank. Med *kundlimit* förstås total limit för viss kund och med *kreditlimit* avses limit för visst creditslag.

Signaturlista; lista över handläggare med beviljningsrätt, utanordningsrätt o.dyl.

Skuldebrev; grundhandlingen för hela krediten. Vanligen framgår av skuldebrevet uppgifter om säkerheter för krediten eller hänvisning/koppling till annan handling om säkerheterna.

Uppföljnings/bevakningslistor; olika typer av listor som tas fram för uppföljning och bevakning av utestående krediter. Det bör klargöras vilka som fått del av listorna och om de föredragits enligt föreskrivna rutiner m.m.

Valvning; inleverans - efter särskild granskning - av värdehandlingar som exempelvis fordringsbevis i original för förvaring under betryggande lås i värde/hypoteksvalv. Valvade handlingar kan inte utfås utan kvittens av behörig beslutsfattare.

Värderingsintyg; handling som utvisar värdet av en viss säkerhet vid viss tidpunkt (se vidare i avsnitt 5.4 Särskilt om säkerheter).

Årsföredragningar; enligt kreditinstruktionen skall utestående engångsbelåning normalt omprövas åtminstone en gång per år i den instans som beviljat krediten eller i närmast högre instans. När det gäller riskengångsbelåning och nödlidande (osäkra) krediter brukar normalt gälla att dessa skall föredras oftare. Protokoll och föredragningshandlingar skall finnas över föredragningarna.

Övertrassering; innebär ett tillfälligt överskridande av konto med eller utan kredit.

Övertrasseringsrätt; kan beviljas av banken och är i princip att jämställa med beviljandet av ny kredit.

4.4 Grundläggande fakta om kreditgivningssituationen

Innan vi närmare går in på prövningen av de särskilda rekvisiten för trolöshet mot huvudman vid kreditgivningssituationer anser vi det lämpligt att nämna vissa uppgifter av mer allmän karaktär som normalt måste tillföras en utredning.

Det torde alltid vara nödvändigt att klargöra bankens organisation för att kunna följa beslutsgångarna. Det kan då vara lämpligt att börja med en översiktlig bild av hela

bankens organisation och därefter steg för steg "ringa in" den enhet inom banken där den ifrågasatta krediten handlagts. Om det handlar om en kredit som beslutats av enskild handläggare på låg nivå kan det normalt räcka med att man begränsar sig till det kontor eller den enhet där handläggaren varit verksam. Skulle det däremot vara fråga om en kredit som förberetts på lokal och regional nivå och som beslutats på högsta nivå inom banken torde det normalt krävas en utförlig beskrivning av bankens hela organisation. I bankernas årsredovisningar eller annat informationsmaterial som bankerna tillhandahåller kan man ofta finna organisationstablåer. För den händelse lämpliga tablåer inte finns att tillgå bör de upprättas inom brottsutredningens ram.

Då bankerna genomfört - och alltså genomför - omorganisationer och sammanslagningar är det viktigt att klargöra den organisation som gällde för aktuell tidsperiod. Banken utgår ofta från att det är den aktuella organisationen som efterfrågas. För undvikande av missförstånd bör man vara tydlig på denna punkt.

Nästa steg är att fastställa vilka regler som gällt för handläggningen av den ifrågasatta krediten. Det handlar då om att klargöra dels på vilken nivå i banken kreditbeslutet skulle tas, dels vilka regler som i övrigt gällde för hanteringen av krediten. Det kan t.ex. vara fråga om hur beslutet skulle fattas, förberedas, verkställas och följas upp.

Ett praktiskt tillvägagångssätt kan vara att börja med att undersöka om bankens externa eller interna revisorer upprättat någon promemoria angående det ifrågasatta kreditärendet. En sådan promemoria brukar normalt redovisa de avvikelser från bankens regler och rutiner som kan ha förekommit vid ärendets hantering.

Den handling som normalt är mest betydelsefull i detta sammanhang är kreditinstruktionen. Det kan tyckas onödigt att påpeka att det skall vara den instruktion som var giltig vid tidpunkten för det ifrågasatta kreditbeslutet. Erfarenheterna från RÅSOP visar emellertid att kreditinstruktioner ändras relativt ofta och att de äldre versionerna inte alltid sparas. Målsättningen måste naturligtvis vara att tillföra utredningen ett exemplar av den kreditinstruktion som gällde vid tidpunkten för ifrågasatt gärning. Om det inte skulle gå att få fram en relevant kreditinstruktion torde man kunna nöja sig med en senare version under förutsättning att man genom stödbevisning - exempelvis förhör med befattningshavare i banken - kan visa vad instruktionen hade för innehåll vid den aktuella tiden. Ett sådant förhör måste belysa om, och i så fall i vilka avseenden

den, den tillgängliga instruktionen avviker från den som gällde vid tidpunkten för gärningen.

En kreditinstruktion kan vara mycket omfattande. De avsnitt i instruktionen som har direkt betydelse för den ifrågasatta krediten är som regel få. Det förekommer därför att anmälaren endast bifogat instruktionen i de delar som anmälaren ansett relevanta. Detta är normalt inte tillräckligt. Det kan nämligen finnas avsnitt i instruktionen som har betydelse för brottsutredningen trots att anmälaren inte insett detta. En ofullständig kreditinstruktion kan också uppmuntra den misstänkte till påståenden om att de delar av instruktionen som inte tillförts utredningen ger en annan bild av vilka regler som gällt.

Vi har ovan förordat att kreditinstruktionen i sin helhet normalt bör tillföras utredningen. Detta uttalande får dock inte tolkas så att en kreditinstruktion i sin helhet alltid bör tas in i förundersökningsprotokollet. Stor försiktighet måste iakttas i detta sammanhang. Innehållet i en kreditinstruktion kan nämligen utgöra sådana affärshemligheter som är skyddade enligt lagen (1990:409) om skydd för företagshemligheter. I sammanhanget kan hänvisas till rättsfallet NJA 1995 s. 347 som avsåg skadeståndstalan på grund av brott. Högsta domstolen avlog där ett yrkande om editionsföreläggande mot en bank beträffande vissa kreditinstruktioner med bl.a. följande motivering.

I det aktuella fallet är ostridigt att Sparbanken vill hålla instruktionerna hemliga. Ändamålet med instruktionerna är, såvitt kan bedömas, att ge Sparbankens personal föreskrifter för kontroll av att obehöriga uttag inte äger rum. Det måste vara ett väsentligt intresse för banken att sådana uttag förhindras i största möjliga utsträckning. Att föreskrifter med sådan inriktning inverkar på bankens förutsättningar att hävda sig på marknaden och att de därmed har ett ekonomiskt värde för banken kan inte gärna sättas i fråga. Bankkunderna föredrar rimligen den bank som erbjuder den största tryggheten mot obehöriga kontantuttag. Mot denna bakgrund har banken ett befogat intresse av att instruktionerna - även om deras innehåll må vara känt för vissa utomstående och andra bankers föreskrifter kan ha ett i många avseenden likartat innehåll - inte uppenbaras. Instruktionerna får således anses utgöra en företagshemlighet för banken.

En lämplig ordning kan därför vara att samråda med banken. Om banken inte ser några hinder mot att instruktionen blir offentlig i samband med åtalet är det naturligtvis inte något som hindrar att instruktionen tas med i sin helhet.

Det kan dock vara onödigt att belasta protokollet med ett antal sidor som saknar betydelse för de åtalade gärningarna. Frågan torde praktiskt kunna hanteras på

följande sätt. Den misstänkte och hans försvarare tillfrågas om de påfordrar att instruktionen i sin helhet skall ingå i protokollet eller om de nöjer sig med valda delar. Detta kan lämpligen ske i samband med det sammanträde enligt 23 kap 18 § tredje stycket rättegångsbalken som i de flesta fall torde vara påkallat i förundersökningar av förevarande slag.

Om det därefter vid samråd med banken skulle visa sig att instruktionen till någon del utgör sådan affärshemlighet som bör förbli hemlig får uppgifterna lämpligen hanteras på det sätt som förordas i avsnitt 7.7 i sekretesspromemorian.

Protokollen från bankens beslutsinstanser är i princip lika betydelsefulla som kreditinstruktionen. Även när det gäller protokollen - liksom vissa andra handlingar som exempelvis bankinstruktioner och uppföljnings- och bevakningslistor - uppkommer sekretessproblem liknande de som redovisats ovan. Den ifrågasatta krediten brukar ingå som en av många krediter på protokollsbilagorna/listorna. Uppgifterna om övriga krediter har oftast inte någon betydelse för den åtalade gärningen. Att sådana uppgifter röjs exempelvis i samband med att åtal väcks torde normalt innebära men för enskildas ekonomiska förhållanden (9 kap 17 § sekretesslagen). Av den anledningen bör de krediter som inte har någon anknytning till åtalet "maskas" innan protokollsbilagorna/listorna tas in i protokollet. Det torde för övrigt vara vanligt att banken under hänvisning till banksekretessen endast tillhandahåller "maskade" protokollsbilagor/listor. Ett sådant förfaringssätt är normalt att rekommendera, eftersom åklagaren då inte behöver ägna tid åt en i många fall omfattande sekretessprövning. Åklagaren torde inte heller kunna kräva av banken att den skall lämna ut "omaskade" protokoll/listor. Om åklagaren av någon anledning vill ha de kompletta listorna och banken anser att banksekretessen inte medger detta torde åklagaren vara hänvisad till att använda tvångsmedel.

Det är en ytterst grannlaga uppgift för åklagaren att hantera tvångsmedlen husrannsakan och beslag gentemot banker. Det är inte praktiskt möjligt att inom ramen för denna framställning närmare belysa problemen. Det kan dock vara värt att framhålla vissa frågor. Som framgår av avsnitt 3 bygger denna framställning på att anmälan normalt gjorts av banken som skadelidande målsägande. Helt allmänt kan konstateras att utrymmet för åklagaren att tillgripa tvångsmedel för att utfå handlingar från banken torde vara mindre i dessa fall än då någon utomstående anmält en bank för brott. I det första fallet torde man kunna räkna med att banken frivilligt tillhanda-

håller de uppgifter och den dokumentation som efterfrågas. I annat fall riskerar banken nämligen att anmälan inte leder till någon förundersökning och än mindre till något åtal.

Emellertid kan även i de fall som främst avses med denna framställning husrannsakan och beslag aktualiseras. Det ovan nämnda "omaskade" listorna är ett exempel. Ett annat exempel utgörs av de fall där det finns anledning misstänka att banken inte tillhandahållit ett fullständigt underlag. Banken kan t.ex vara mindre benägen att frivilligt lämna över uppgifter som tyder på att den utpekade handläggaren kan ha handlat med ledningens samtycke.

I sammanhanget bör också beaktas att det ofta är praktiskt omöjligt att genomföra en husrannsakan i en bank utan någon form av medverkan från befattningshavare i bankens ledning.

Det är inte möjligt att göra några mer vägledande uttalanden. Som alltid i situationer av detta slag måste frågan avgöras från fall till fall. Det kan dock konstateras att det knappast kan vara fel av åklagaren att avstå från tvångsmedel om han med bibehållen effektivitet och rättssäkerhet kan uppnå likvärdigt utredningsresultat utan tvångsmedel.

Även behovet av husrannsakan och beslag hos den misstänkte bör övervägas. Erfarenheterna från RÅSOP har visat att det förekommit att den brottsmisstänkte handläggaren avlägsnat handlingar - t.o.m. skuldebrev i original - från kreditakten och förvarat handlingarna i sin bostad. Utfallet av en husrannsakan hos den misstänkte kan vidare vara helt avgörande för åklagarens möjlighet att styrka uppsåtet (jfr avsnitt 5.5).

4.5 Rollfördelning och arbetsmetoder

Erfarenheterna från RÅSOP visar att det varit av mycket stort värde att redan från början ha tillgång till ekonomer vid utredning av trolöshet i samband med kreditgivning. Detta innebär inte att andra personalkategorier kan undvaras. Den rollfördelning som använts inom RÅSOP framgår av följande citat.

Det har inom gruppen utvecklats en modell för samarbetet mellan åklagare, ekonomer och polismän i en förundersökning. Modellen bygger på grundtanken

att varje yrkeskategori i första hand skall ägna sig åt det han eller hon är specialist på och att alla tre kategorierna är nödvändiga för ett framgångsrikt arbete. Åklagaren har koncentrerat sig på planering av utredningsarbetet, förundersökningsledning och rättsliga bedömningar. Ekonomens främsta uppgift har varit att kartlägga, strukturera och förklara ekonomiska transaktioner och samband. Polismännens uppgifter har främst varit att ombesörja de åtgärder som normalt ankommer på dem under en förundersökning, nämligen att hålla förhör och att ställa samman förundersökningsmaterialet. Åklagare, ekonom och polismän har i stor omfattning gemensamt förberett förhören. På så sätt har de olika yrkesrollerna kompletterat varandra i förundersökningsverksamheten.

Mot bakgrund av att personalsammansättningen kan variera från utredning till utredning framstår det inte som meningsfullt att här lämna några detaljerade anvisningar om hur arbetsuppgifter bör fördelas. Enligt vår uppfattning står dock stora fördelar att vinna med den rollfördelning som tillämpats i RÅSOP och som redovisats ovan. Det väsentliga är att samtliga befattningshavares kompetens utnyttjas på bästa sätt. Det spelar då mindre roll vem som vidtar en enskild utredningsåtgärd.

Ekonomerna i RÅSOP har regelmässigt upprättat promemorior av olika slag, som ett led i utredningsarbetet. Normalt har det varit fråga om beskrivningar av kreditengagemangets utveckling i kronologisk ordning med utgångspunkt från det material som funnits tillgängligt. Frågor som rört återbetalningsförmågan och säkerheterna har naturligtvis stått i fokus.

Vi har i tidigare avsnitt framhållit vikten av att en anmälan noga analyseras innan förundersökning inleds. Vi har vidare betonat fördelarna med att förundersökningen bedrivs stegvis och att de utredningsåtgärder som vidtagits noga analyseras för att pröva om brottsmisstanken kvarstår. Ekonomens promemorior kan därvid vara till stor hjälp. I den tidigare nämnda utvärderingen har dessa promemorior beskrivits på följande sätt.

Ekonomerna har regelmässigt sammanfattat sina iakttagelser i promemorior, företrädesvis s.k. förhandspromemorior och förundersökningspromemorior. Dessa promemorior har utnyttjats dels som en sammanfattning av vad utredningen dittills lett fram till, dels som ett avstamp för hur utredningen fortsättningsvis skulle inriktas. Ekonomerna har också framställt schematiska översikter och grafiska bilder beträffande vissa komplicerade förfaranden. Dessa sammanställningar har åklagaren använt vid de rättsliga överväganden som denne fortlöpande haft att ombesörja. De har vidare använts av polismännen vid förberedelser inför förhör och som underlag vid själva förhören. .-.-.-.

Utöver de fördelar som redan nämnts kan tilläggas att promemoriorna har använts som introduktion till ett ärende för de polismän som, efter förutredningsstadiet, har engagerats i förundersökningarna. På så sätt har polis-

männen snabbare kunnat sätta sig in i ärendena än om de själva skulle ha gått igenom och strukturerat omfattande material från grunden. Promemoriorna har vidare gjort det lättare för alla inblandade att växla mellan olika ärenden. Det har nämligen oftast funnits promemior som sammanfattat vad utredningarna dittills lett till. Det har också varit lättare att återuppta utredningar som av något skäl varit vilande en viss tid. I dessa fall har det oftast inte varit nödvändigt att på nytt gå igenom det tillgängliga materialet, utan det har räckt att ta del av sammanfattningarna för att fräscha upp kunskaperna. Upprättandet av en promemoria leder också till att utredningsarbetet fortlöpande prövas. Det går nämligen knappast att i skrift (eller bild) beskriva ett komplicerat ekonomiskt förhållande utan att författaren för sig själv kunnat klargöra vad det handlar om. Svaga punkter har därigenom kunnat upptäckas på ett tidigare stadium.

När det gäller inhämtandet av skriftlig dokumentation kan man gå tillväga på olika sätt. Man kan naturligtvis på ett traditionellt sätt göra en skriftlig framställning till banken. Detta förfaringssätt torde fungera väl när det är fråga om mindre kompletteringar och när man kan ange vilken konkret handling man vill ha.

Det förekommer emellertid ofta att kompletteringen är omfattande eller att de brottsutredande organen inte känner till all den dokumentation som finns att tillgå i banken. I sådana fall kan det vara lämpligt att kontakt tas med företrädare för banken för ett sammanträffande i bankens lokaler så att överblick kan fås över vilket material som finns att tillgå. Förfaringssättet har också den fördelen att man på plats kan göra en första sällning av materialet så att inte utredningen belastas med handlingar som saknar relevans. En sådant sammanträffande kan också underlätta eventuella framtida kompletteringar, eftersom bankens företrädare torde få större förståelse för vilket material som kan vara av betydelse i en brottsutredning. Sammanträffandet kan vidare vara ett praktiskt sätt att få kunskaper om bankens rutiner.

Det är ofta nödvändigt att i rätten tämligen ingående redovisa vilka rutiner som tillämpats inom en bank. Man måste därför se till att uppgifterna tillförs utredningen på sådant sätt att de kan åberopas som bevisning vid huvudförhandlingen. Förutom skriftlig dokumentation kan då naturligtvis vittnesförhör med företrädare för banken komma i fråga.

Tänk särskilt på

- att** frågan om det anmälda förfarandet objektivt sett utgör brott (trolöshet mot huvudman) ständigt måste hållas aktuell under hela utredningen
- att** bankens organisation och beslutsordning måste klarläggas
- att** det alltid måste fastställas vilka regler och särskilda föreskrifter som gällt för handläggningen av den ifrågasatta krediten
- att** det alltid är den kreditinstruktion o.dyl. som var giltig vid tidpunkten för det ifrågasatta kreditbeslutet som skall tillföras utredningen
- att** innehållet i en kreditinstruktion kan utgöra sådana affärshemligheter som är skyddade enligt lagen om skydd för företagshemligheter.

5 NÄRMARE OM REKVISITEN FÖR TROLÖSHET MOT HUVUDMAN

5.1 Förtroendeställningen

5.1.1 Teoretisk bakgrund

Gärningsmannen skall inneha en viss förtroendeställning, genom vilken han fått att fullgöra vissa uppgifter av ekonomisk eller teknisk natur. Följande exempel på förtroendeställning kan nämnas:

- den som är syssloman
- den som är anställd i allmän eller enskild tjänst
- den som innehar allmän befattning utan att vara tjänsteman (valda befattningshavare)
- den som är företrädare för juridisk person (även revisorer)
- den som enligt lag eller förordning är ställföreträdare för annan (t.ex. förmyndare och boutredningsman).

Genom en utvidgning 1986 av straffansvaret till den som självständigt har att handha kvalificerad teknisk uppgift omfattas också exempelvis följande kategorier:

- den som är ledare av forsknings- eller utvecklingsprojekt
- den som är föreståndare för en datorcentral
- den som är tekniskt ansvarig person i nyckelposition
- den som är utomstående konsult med uppgift av liknande slag.

Det räcker inte med att gärningsmannen har en förtroendeställning. Han skall dessutom ha fått ett visst åliggande som grundar sig på förtroendeställningen, nämligen att sköta ekonomisk angelägenhet eller självständigt handha kvalificerad teknisk uppgift eller att övervaka skötseln av sådan angelägenhet eller uppgift. Först då befinner han sig i en sådan maktposition att han har möjlighet att skada sin huvudman på ett sätt som inte står andra till buds. Gärningen är med andra ord att anse som ett missbruk av förtroendeställning enbart i de fall gärningsmannen utnyttjar en möjlighet som han men inte andra har. Om en person i förtroendeställning är befullmäktigad att företa rättshandlingar å huvudmannens vägnar föreligger ett sådant åliggande. Det krävs emellertid inte den sortens behörighet för att åliggande skall anses föreligga.

Ett åtal mot delgivningsmän vid en polismyndighet för trolöshet mot huvudman ogillades av Högsta domstolen på den grunden att de tilltalade inte haft till uppgift att för annan sköta ekonomisk angelägenhet. Delgivningsmännen hade tagit undan ett

antal delgivningsuppdrag från diarietöring och i strid med gällande bestämmelser utfört delgivningarna mot betalning vid sidan av tjänsten. Högsta domstolen konstaterade att det ålåg delgivningsmännen i sin myndighetsutövning såsom stämningsmän att ta emot och diarietöra för polismyndigheten avsedda delgivningsuppdrag. De dömdes därför i stället för myndighetsmissbruk (NJA 1987 s. 215).

5.1.2 Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer

När det gäller personer med förtroendeställning i bank kan inledningsvis konstateras att förtroendeställningen består mellan handläggaren (den anställda) och banken (arbetsgivaren) och inte mellan handläggaren och kunden (se brottsbalkskommentaren s. 548). Detta innebär att om en handläggare missköter ett uppdrag från en bankkund så kan detta innefatta ett eventuellt missbruk av förtroendeställningen i förhållande till banken och inte i förhållande till kunden. Banken ansvarar nämligen gentemot kunden för den anställdes handlande.

Normalt torde det inte föreligga någon tvekan om att den person inom en bank som handlagt ett kreditärende innehaft en för ansvar för trolöshet mot huvudman erforderlig förtroendeställning. Naturligtvis kan det förekomma situationer där förtroendeställningen kan sättas i fråga. Man kan vidare tänka sig situationer där det är uppenbart att förtroendeställning inte föreligger. Följande teoretiska exempel skulle kunna tänkas.

En vaktmästare på en bank som olovligen beviljar krediter torde knappast inneha en sådan förtroendeställning som krävs för straffansvar för trolöshet mot huvudman. Han torde i stället kunna dömas för behörighetsmissbruk. Möjligen skulle också bedrägeri kunna aktualiseras. Förutsättningarna i det enskilda fallet får naturligtvis avgöra detta. Man skulle t.ex. kunna tänka sig att vaktmästaren genom vilseledande skaffat sig någon behörig befattningshavares namnteckning för att åstadkomma kreditbeslutet. Falska eller osanna handlingar skulle också kunna utnyttjas för att krediten skulle bli ett faktum.

Rättspraxis i fråga om felaktig handläggning av krediter visar att det normalt inte satts ifråga att den tilltalade haft den förtroendeställning som krävs för ansvar för trolöshet mot huvudman. Domstolarnas egentliga prövning har därför i allmänhet inletts med en bedömning av om det förelegat ett missbruk av förtroendeställningen.

Det finns emellertid ett uttalande i en dom som kan vara värt att fästa uppmärksamheten på i detta avseende. Uttalandet bekräftar att det är missbruket av förtroendeställningen som står i fokus, men det visar också att en bankanställd vid sin befattning med ett kreditärende kan vidta enskilda åtgärder som inte utgör missbruk av just förtroendeställningen.

Nummer 5 i bilagan

I målet är klarlagt att Kennet L utan att ställa överenskommen säkerhet i form av ett belopp om 500.000 kronor på spärrat konto utlämnat bankgarantin till Kedarörs affärskontrahent. Kennet L:s förfarande har inneburit skada för banken.

Av utredningen framgår att Kennet L intog en sådan förtroendeställning i förhållande till sin arbetsgivare som avses i 10 kap 5 § brottsbalken. På grund av denna ställning hade han att sköta ekonomiska angelägenheter för huvudmannen.

I 10 kap 5 § brottsbalken anges att gärningsmannen skall ha missbrukat sin förtroendeställning. När det är fråga om arbetstagare i förtroendeställning gäller det att bestämma om den skadevållande handlingen skall hänföras till förtroendeställningen eller till anställningsförhållandet i allmänhet (jfr NJA 1984 s. 665).

Ärendet om bankgarantin skulle som åklagaren angett inte handläggas av Kennet L utan av E. Även om Kennet L har åsidosatt den lojalitetsförpliktelse som följer av anställningsavtalet när han inte lämnade bankgarantin till E utan utnyttjade denna vid Kedarörsaffärstransaktion kan hans förfarande inte anses utgöra något missbruk av just förtroendeställningen. Kennet L kan därmed inte fällas till ansvar för trolöshet mot huvudman.

Kennet L har emellertid genom att överlämna bankgarantin till Kedarörs affärskontrahent vidtagit en åtgärd, varigenom bankgarantin fränhånts banken. Kennet L har därmed genom den av åklagaren angivna gärningen gjort sig skyldig till olovligt förfogande.

5.2 Missbruk av förtroendeställningen

5.2.1 Teoretisk bakgrund

Allmänt kan sägas att det alltid är svårare att hävda ett missbruk när åtgärden i fråga ligger inom ramen för huvudmannens normala verksamhet än om åtgärden är främmande för verksamheten. I målet om den s.k. Växjöoljan (NJA 1983 s. 441) konstaterades att det inte var förenligt med kommunens verksamhet att låna ut olja från den kommunala lagerreserven och att missbruk av förtroendeställning bl.a. av det skälet förelåg. Rättsfallet innehåller också andra principiellt viktiga uttalanden i fråga om rekvisiten för trolöshet mot huvudman. Avgörandet tycks ha blivit vägledande för

rättspraxis och det åberopas ofta i domar avseende trolöshet mot huvudman. Vi återkommer till rättsfallet i kommande avsnitt. Det kan därför finnas skäl att redan nu mycket kortfattat redogöra för omständigheterna i fallet.

Ett kommunalt bolag (Växjö Energiverk AB) hade lånat ut en större mängd olja till ett utländskt bolag, utan säkerhet och mot en i sammanhanget blygsam ersättning. När oljan inte återställdes till det kommunala bolaget som avtalats åtalades bolagets VD och vice VD bl.a för trolöshet mot huvudman. Den oljemäklare som förmedlade lånet till det utländska bolaget åtalades bl.a. för grovt bedrägeri.

Högsta domstolen fastslog att det i uttrycket missbruk ligger att det skall vara fråga om ett allvarligt och speciellt klandervärt åsidosättande av de skyldigheter som följer med förtroendeställningen. Det kan därför inte uteslutas att Högsta domstolen bedömt missbruket på annat sätt om utlåningen av oljan legat inom ramen för kommunens ordinarie verksamhet.

När det gäller bankerna så förhåller det sig annorlunda. Bankernas kanske främsta uppgift är att tillhandahålla krediter. Åtgärden att bevilja en kredit ligger därför helt inom en banks normala verksamhet. I brottsbalkskommentaren uttrycks detta på följande sätt.

Vid beviljandet av kredit föreligger inte missbruk av förtroendeställning redan av det skälet att kredithandläggande vid bank eller kreditinstitut överskridit sin limit. Varje överskridande av instruktioner utgör inte förtroendemissbruk. Att missbruk av förtroendeställning förelåg i NJA 1983 s. 441 hänger samman med att utlåningen av oljan innebar ändamålsstridig verksamhet för VEAB (Växjö Energiverk AB). För banker och kreditinstitut, däremot, ingår kreditgivning i verksamheten.

Missbruksbedömningen torde emellertid - åtminstone enligt doktrinen - inte kunna begränsas enbart till avvikelsernas art. Även skadan måste i viss mån beaktas (jfr brottsbalkskommentaren s. 551). Detta kan tyckas inkonsekvent, eftersom det för straffansvar krävs att förfarandet skadat huvudmannen. Om man kan konstatera att skadan varit så obetydlig att detta rekvisit inte är uppfyllt är straffansvar uteslutet. Man kan då fråga sig om detta beror på att skaderekvisitet inte är uppfyllt eller om grunden är att missbruksrekvisitet inte är uppfyllt, eftersom skadan är för obetydlig. Den teoretiska skillnaden mellan alternativen torde vara att man i det senare fallet inte ser skadan enbart som ett självständigt rekvisit utan också som en del i missbruks-

rekvisitet. Man skulle naturligtvis teoretiskt kunna konstruera fall där missbruk av förtroendeställning förekommer utan att detta skadar huvudmannen, t.ex. då någon ägnar sig åt för huvudmannen ändamålsstridig verksamhet utan att det kan visas att förfarandet skadat huvudmannen.

5.2.2 Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer

I det praktiska arbetet får den nyss nämnda frågeställningen som regel inte någon större betydelse. Resultatet av den straffrättsliga bedömningen torde nämligen bli detsamma oavsett vilket alternativ man väljer. Resonemanget belyser dock straffbestämmelsens komplicerade struktur.

Att domstolarna regelmässigt låtit skadans omfattning (företrädesvis risken för förlust) påverka bedömningen av om något missbruk av förtroendeställningen förelegat framgår tydligt av nedan redovisade utdrag ur domar. Prövningen av skaderekvisitet är i praktiken avgörande för frågan om trolöshet mot huvudman objektivt sett överhuvudtaget kan anses föreligga. Att det subjektiva rekvisitet också är av mycket stor betydelse för straffbarheten är en fråga som vi återkommer till.

En med missbruk av förtroendeställningen sammanhängande fråga är vilka uppgifter handläggaren haft att sköta, dvs det måste klarläggas vilken befogenhet denne haft att agera inom ramen för sin anställning. Vi har tidigare beskrivit hur man kan gå tillväga för att få fram underlag för den bedömningen. När vi i avsnitt 5.5 behandlar vad som krävs i subjektivt hänseende tar vi också upp frågan om vilken betydelse det har att handläggaren handlat - eller trott sig handla - med samtycke av huvudmannen (banken).

Det förtjänas att påpekas att när vi talar om samtycke av huvudmannen avses att samtycket lämnats i överensstämmelse med bankens kreditdelegationsregler d.v.s. att samtycket lämnats av behörig beslutinstans. Det finns mycket som talar för att en informell beslutsordning som utvecklats vid sidan av delegationsreglerna bör betraktas på samma sätt. Detta gäller åtminstone för de fall då den informella beslutsordningen blivit allmänt vedertagen och accepterad inom banken. Man kan därför inte alltid nöja sig med att enbart granska de skrivna delegationsreglerna.

Det förhållandet att en överordnad - utan att vara behörig därtill - uttalat sitt samtycke medför inte att handläggaren behöver gå fri från ansvar. Däremot skulle frågan om

ansvar för trolöshet mot huvudman kunna aktualiseras också mot den som obehörigen lämnat sitt samtycke (se vidare s 119 ff och särskilt s. 124 i hovrättens dom i Sparbanken Väst-målet).

En viktig fråga är om ansvar för trolöshet mot huvudman överhuvudtaget kan komma i fråga för ett handlande som lett till betydande förluster trots att handläggaren till punkt och pricka följt huvudmannens instruktioner. Enligt vår uppfattning torde detta inte vara möjligt, åtminstone inte beträffande den handläggare som gjort allt som ålegat honom. Något missbruk av förtroendeställning kan då inte anses vara för handen. Handlandet kan i dessa fall relateras till t.ex. brister i organisationen eller bristfälliga instruktioner. Skulle då den eller de befattningshavare som utformat de otillräckliga instruktionerna kunna drabbas av ansvar för trolöshet mot huvudman? Detta förutsätter för det första att dessa intagit en förtroendeställning i förhållande till någon annan. Vidare måste åklagaren bevisa sambandet mellan den konkreta krediten och bristande intern kontroll. Slutligen återstår att visa att de för bristerna ansvariga haft erforderligt uppsåt.

I sammanhanget bör också nämnas de fall där handläggaren genom vilseledande uppgifter tillskansat sig sina överordnades samtycke. Ett på sådant sätt tillkommet samtycke är naturligtvis inte ansvarsbefriande för handläggaren.

Vad som nu sagts innebär att man inte alltid kan nöja sig med att konstatera att samtycke förelegat utan att man ibland måste gå vidare och utreda på vilket sätt samtycket tillkommit. Erfarenheterna från RÅSOP visar att bevissvårigheterna ofta blir betydande. I avsaknad av entydig skriftlig dokumentation kommer ofta ord att stå mot ord.

Nedan redovisas utdrag ur fyra domar. I två av fallen har missbruk ansetts föreligga. Enligt vår uppfattning är det helt uppenbart att de där prövade förfarandena utgör missbruk av förtroendeställningen. När det gäller det tredje fallet - där missbruk inte ansetts föreligga - kan man diskutera om inte hovrätten gått väl långt i kravet på hur allvarligt och klandervärt ett handlingssätt skall vara för att det skall bedömas som ett missbruk av förtroendeställningen. Å andra sidan kan inte hovrättens bedömning anses strida mot vad Högsta domstolen uttalat beträffande missbruksrekvisitet (se ovan). Det är sannolikt att hovrätten vid sin bedömning påverkats av att det rört sig

om checkkredit och förhållandevis låga kreditbelopp, nämligen sammanlagt cirka 1.000.000 kronor.

I det fjärde fallet har inte heller missbruk konstaterats. Där framgår tydligt att bedömningen av förlustrisken varit avgörande.

Nummer 1 i bilagan

I likhet med tingsrätten finner hovrätten utrett att Lars B beviljat Sixten C krediter om 13.452.000 kronor och därvid på ett flagrant sätt överskridit sin befogenhet att bevilja lån, vilken innebar att han egenhändigt fick medge högst 750.000 kronor per låntagare.

I samband med beviljandet av krediterna har Lars B inte inhämtat några uppgifter angående Sixten C från upplysningscentralen utan nöjt sig med den information Sixten C själv och hans referenser lämnade. De upplysningar Lars B erhöll var sålunda förhållandevis knapphändiga och gav inte Lars B underlag för att uppfatta Sixten C:s ekonomiska ställning och betalningsförmåga som särskilt god. Lars B har vidare påstått att Sixten C lämnat guld och ädla stenar som pant, vilket förnekats av Sixten C. Mot Lars B:s påstående talar det förhållandet att han kort tid efter mottagandet återlämnat egendomen och bristen på dokumentation om någon rätt för banken att återropa panträtt i egendomen. Även om Lars B:s uppgift om att egendomen lämnades som pant godtas, har på grund av hans förfaringsätt banken i vart fall gått miste om alla möjligheter att säkra sin rätt genom användande av panten. I övrigt har ej ställts några som helst säkerheter för lånens rätta återbetalande. För erhållande av säkerheter har Lars B i stort sett endast kunnat förlita sig på Sixten C:s och mäklaren S:s uppgifter om planerade fastighetsaffärer.

Lars B har sålunda uppsåtligen beviljat Sixten C krediter i strid med den för honom gällande kreditgränsen och i praktiken utan säkerheter. Han har därigenom missbrukat sin förtroendeställning i banken.

Nummer 2 i bilagan

Kontorschefen var till följd av sin tjänsteställning ledamot av bankens kreditdelegation. Han var inte minst på grund därav fullt medveten om de regler som för varje fall gällde för bankens utlåningsverksamhet. Han visste således att hans beslut att till de aktuella företagen bevilja krediter med, som han själv be-tecknat dem, unikt höga belopp och därefter utan att några som helst säkerheter ställts eller ens skriftliga handlingar upprättats låta utbetala dessa, skedde i strid mot givna instruktioner. Kontorschefens agerande har inneburit att han missbrukat sin förtroendeställning.

Nummer 5 i bilagan

Frågan är om Kennet L:s sätt att handlägga ärendena skall få straffrättsliga verkningar. I denna del anser hovrätten mot bakgrund av vad som framkommit om verksamheten i andra banker och om verksamheten i Tomelilla Sparbank

under det aktuella tidsskedet att varje åsidosättande av instruktionerna inte utan vidare kan uppfattas som ett led i brottsliga förfaranden från Kennet L:s sida. Det är en annan sak att ett felaktigt förfarande kan föranleda arbetsrättsliga konsekvenser eller skadeståndsskyldighet. Den straffrättsliga betydelsen av Kennet L:s handlande bedömer hovrätten under de särskilda åtalspunkterna.

.....

Vad härefter gäller checkkrediterna har Kennet L utökat dessa utan att säkerheter funnits. Hans förfarande har uppenbarligen i detta avseende inneburit skada för banken, vilket Kennet L måste ha insett. Det kan emellertid inte uteslutas att Kennet L haft förhoppningar om att Ö skulle kunna komma igång med ridskoleverksamheten och därmed kunna påbörja återbetalningen av sina lån. Även om Kennet L:s förhoppningar framstår som naiva och oförnuftiga är hans handlingsätt inte så allvarligt och klandervärt att det är att bedöma som ett missbruk av hans förtroendeställning.

Nummer 10 i bilagan

Tingsrätten har tidigare konstaterat att Roland P. åsidosatt sina skyldigheter enligt kreditinstruktionen. Endast detta förhållande kan emellertid inte konstituera ansvar eftersom skaderekvisitet därmed inte är uppfyllt. För att så skall anses vara fallet måste det samtidigt bedömas att Roland P. underlåtit att ta fram tillräckligt ekonomiskt underlag beträffande de olika bolagen för att bedöma om B J T och hans bolag på goda grunder kunnat förväntas betala tillbaka lånen eller att Roland P. brustit i hanteringen av säkerheterna. I det tidigare har tingsrätten pekat på svårigheterna att göra tillförlitliga bedömningar. Det intryck tingsrätten har av Roland P:s hantering av dessa frågor är att han lättsinnigt bedömt såväl frågan om återbetalning som frågan om säkerheter. Bedömningen av om det sätt på vilket Roland P. skött frågorna skall anses innefatta ett missbruk måste som tingsrätten flera gånger i det tidigare anført göras mot bakgrunden av förhållandena i banken och den allmänna stämning som rådde. Denna bedömningsbakgrund måste anses tala till Roland P:s förmån.

Mot bakgrund av det anförda finner tingsrätten vid en samlad bedömning omständigheterna vara sådana att Roland P. inte kan anses, på det sätt som förutsattes för ansvar, ha underlåtit tillförsäkra banken betryggande säkerheter. Samma bedömning gör tingsrätten när det gäller påståendet om att han underlåtit att verkställa åtgärder för att göra en godtagbar bedömning av återbetalningsförmågan.

I nästa avsnitt kommer vi att beröra ett rättsfall (det s.k. Njord-målet; nummer 6 i bilagan) som förutom frågan om den straffbara handlingen också belyser frågan om missbruk förelegat.

Tänk särskilt på

att det vid beviljandet av kredit inte föreligger missbruk av förtroendeställning enbart av det skälet att handläggaren överskridit sin limit

att varje överskridande av instruktioner inte utgör förtroendemissbruk

att det inte föreligger något missbruk från handläggarens sida om denne handlat i enlighet med huvudmannens instruktioner eller med dennes uttalade samtycke

att skadans omfattning påverkar bedömningen av om något missbruk av förtroendeställningen förelegat.

5.3 Handlandet eller underlåtenheten

5.3.1 Den teoretiska bakgrunden

Det är möjligt att tillämpa straffbestämmelsen om trolöshet mot huvudman även för gärningar efter det att förtroendeställningen har upphört. I brottsbeskrivningen uttrycks detta genom att man på grund av förtroendeställningen fått vissa uppgifter (jfr NJA 1955 s. 574 åtalpunkt I B, s. 629). I brottsbalkskommentaren nämns som exempel på en sådan situation att någon, som intagit en förtroendeställning och i denna egenskap fått kännedom om en affärshemlighet, avslöjar denna efter det att han blivit avskedad.

Det straffbara beteendet kan utgöras såväl av handling som av underlåtenhet. Frågan om straffansvar vid gärningar som består endast i underlåtenhet prövades i det tidigare nämnda rättsfallet om Växjöoljan (se vidare nedan).

5.3.2 Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer

Inledningsvis kan konstateras att det vid kreditgivningssituationer knappast kan komma i fråga att tillämpa straffbestämmelsen för vad någon gjort efter det att anställningen i banken upphört. Som framgått ovan kan det straffbara beteendet utgöras såväl av handling som av underlåtenhet. Det straffbara beteendet vid kreditgivning

brukar i de flesta fall vara att en kredit beviljas och utbetalas i strid med gällande instruktioner.

Visserligen kan det förekomma att man i ett gärningspåstående lägger den bankanställda till last att han vid beviljandet av kredit underlåtit att förvissa sig om låntagarens förmåga att återbetala lånet och att han underlåtit att tillförsäkra banken betryggande säkerheter. I dessa fall torde det emellertid inte vara fråga om någon äkta underlåtenhet utan förfarandet torde i sin helhet vara att anse som en handling, nämligen att bevilja en kredit utan att iaktta de regler som gäller för kreditgivning.

Det finns dock exempel på att också vid kreditgivningsliknande situationer endast underlåtenhet har åberopats. Så var fallet i målet om Växjöoljan. Verkställande direktören frikändes där från ansvar för trolöshetsbrott, eftersom han inte var med och beslutade om utlåning av oljan utan först senare fick vetskap om vad som förekommit. Det förhållandet att han inte vidtog några åtgärder för att begränsa förlusten ledde inte till ansvar på grund av att det inte kunde styrkas att energiverket orsakades skada till följd av denna underlåtenhet.

Utgången i detta mål får dock inte tolkas så att underlåtenhet aldrig skulle kunna medföra ansvar vid kreditgivningssituationer. Så är ingalunda fallet. Det kan emellertid konstateras att trolöshetsbrottet i detta avseende knappast skiljer sig från andra brottstyper där såväl handling som underlåtenhet kan grunda straffansvar.

Som exempel på fall vid kreditgivning där endast underlåtenhet läggs handläggaren till last kan följande nämnas. Handläggaren får under ett låns löptid besked om att den säkerhet som ställts för krediten av någon anledning sjunkit så kraftigt i värde att den inte längre kan anses som betryggande. Det torde då enligt de instruktioner som normalt gäller i bankerna åligga handläggaren att vidta erforderliga åtgärder som t.ex. att kräva ytterligare säkerheter. Underlåtenhet i detta avseende kan grunda ansvar för trolöshet mot huvudman om rekvisiten i övrigt är uppfyllda. Bevissvårigheterna kan dock vara oöverstigliga. Erfarenheterna från RÅSOP bekräftar att så ofta är fallet.

I sammanhanget kan också nämnas ett par udda situationer som egentligen hör hemma under avsnittet "Skadan". Underlåtenhet att ta in en säkerhet som visar sig ha saknat värde har inte ansetts kunna grunda ansvar för trolöshet mot huvudman (se nummer 7 i bilagan).

Något bör också sägas om de s.k. kreditrullningarna. Därmed förstås att en ny kredit beviljas för att dölja en gammal osäker kredit. Om de ursprungliga förutsättningarna inte försämrats genom det senare beslutet torde det vara svårt att hävda att huvudmannens ekonomiska situation påverkats av detta beslut. Skada skulle således inte kunna uppkomma.

En annan sak är att den senare beslutsfattarens underlåtenhet att vidta några åtgärder för att säkerställa bankens fordran möjligen skulle kunna grunda ansvar för trolöshet mot huvudman genom underlåtenhet. Det måste då naturligtvis kunna styrkas att banken orsakats skada av underlåtenheten.

Det nu förda resonemanget är i hög grad teoretiskt. Som kommer att framgå av avsnittet om uppsåt (5.5) torde det i praktiken vara förenat med stora svårigheter att styrka att en handläggare i en situation som den ovan beskrivna skulle ha haft för straffansvar erforderligt uppsåt.

Nedan redovisas ett utdrag ur domen i det s.k. Njord-målet. Trots att hovrätten i sin dom talar om underlåtenhet torde det likväl vara fråga om en handling, nämligen att teckna lånegarantier och samtidigt underlåta att återförsäkra för garantierna på visst sätt.

Nummer 7 i bilagan

Åtalet rörde synnerligen komplicerade förhållanden. Det finns inte anledning att i denna framställning närmare redovisa omständigheterna i målet. Det kan dock finnas skäl att nämna en omständighet som underlättar förståelsen av utdraget ur hovrättens dom. Åklagaren hade lagt företrädarna för Försäkringsbolaget Njord till last att de i strid med bolagsordningen vid tecknandet av lånegarantier till mycket betydande belopp underlåtit att på visst sätt teckna återförsäkring. Åklagaren hade däremot inte påstått att de säkerheter som fanns för garantierna var otillräckliga.

Åklagaren har i hovrätten förklarat att säkerheternas värde inte har någon betydelse för ansvarsfrågan med den utformning som åtalet har.

Hovrätten konstaterar således att påstådd brist på aktivt handlande avser endast underlåtenhet - i strid mot 12 § i bolagsordningen - att hos återförsäkrare söka/teckna återförsäkring (trolöshetsbrotten) .-.-. Eventuella brister i befogenhet, felbedömningar eller missgrepp i övrigt omfattas således inte av förd ansvarstalan mot någon av de tilltalade.

Hovrätten har, liksom tingsrätten, att först ta ställning till om Njords bolagsordning hade ett sådant absolut krav på återförsäkring som åklagaren gjort gällande.

Det är utrett att § 12 i bolagsordningen, som haft samma lydelse sedan Njord stiftades, är en nettoskademaximalbestämmelse. Detta måste rimligen innebära att bedömningar på sätt Carl-Ivar W gjort gällande i grunden inte strider mot den aktuella bestämmelsen i bolagsordningen. I målet har inte framkommit någon bärande omständighet som skulle tyda på att bestämmelsen skulle gälla och tillämpas på olika sätt för olika slags försäkringar.

Någon bestämmelse i lag eller annan författning eller något av styrelsen gjort uttalande eller förtydligande att bestämmelsen verkligen har den innebörd som åklagaren gjort gällande har i hovrätten inte visats föreligga.

Utredningen i hovrätten ger visst stöd åt de tilltalades påstående att det även i fråga om kreditförsäkringar fanns en branschpraxis där man gjorde riskbedömningar mot ställda säkerheter. Under alla förhållanden har åklagaren inte förmått att vederlägga vad de tilltalade gjort gällande i detta hänseende. Det har inte heller framkommit att någon tillsynsmyndighet ingripit mot ett sådant förfarande som avses med åtalet.

På grund av det anförda finner hovrätten att åklagaren inte har förmått styrka att de i målet aktuella lånegarantierna/försäkringarna verkligen meddelats i strid mot bolagsordningens bestämmelse i påstått hänseende. Redan på grund härav kan åtalerna mot Carl-Ivar W och Ola R för trolöshet mot huvudman inte vinna bifall.

5.4 Skadan

5.4.1 Teoretisk bakgrund

För straffansvar krävs att förtroendemannen skadar huvudmannen genom sitt missbruk av förtroendeställningen. Med skada avses ekonomisk skada. För ansvar är det tillräckligt att huvudmannens ekonomiska ställning omedelbart efter gärningen är sämre än tidigare. Skaderekvisitet är således uppfyllt oavsett om den senare händelseutvecklingen leder till att huvudmannen undgår skada. Som exempel på en sådan situation nämns i brottsbalkskommentaren att en förtroendeman, som för sin huvudmans räkning köpt aktier till ett alltför högt pris, inte skall gå fri från ansvar om aktierna stiger i värde så att huvudmannen undgår förlust.

I brottsbalkskommentaren (s. 552 - 553) förs en diskussion huruvida det för ansvar krävs att dispositionen endast behöver medföra skada och inte innebära skada, som normalt krävs enligt brottsbalken. Diskussionen utmynnar i att det är tillräckligt om

gärningen medför skada, dvs. skaderekvisitet kan "bli uppfyllt såväl genom omedelbar skada som genom senare inträffad, medelbar skada".

Enligt 1937 års straffrättskommitté avses med medelbar skada en "senare inträdande skada". Straffrättskommittén uttalade vidare att med omedelbar skada avses även en beaktansvärd risk för slutlig skada. I doktrinen har redovisats olika uppfattningar om "beaktansvärd risk" är ett farerekvisit eller ej. Det saknas anledning att i denna framställning närmare gå in på de olika uppfattningar som redovisats. Följande slutsatser torde dock kunna dras av vad som anförts i doktrin och rättspraxis.

Skaderekvisitet vid trolöshet mot huvudman torde vara uppfyllt om det föreligger en omedelbar skada eller en beaktansvärd risk för slutlig skada. Huruvida skaderekvisitet kan uppfyllas även av en medelbar skada torde vara mer tveksamt. Det är svårt att i Högsta domstolens praxis hitta något svar på den frågan. Däremot anges där ofta att det inte krävs en slutlig skada för att skaderekvisitet skall vara uppfyllt.

5.4.2 Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer

Allmänt

Som framgått av avsnitt 4.2 gäller allmänt för kreditgivning att kredit får beviljas endast om låntagaren kan förväntas fullgöra låneförbindelsen. Dessutom krävs betryggande säkerhet i fast eller lös egendom eller i form av borgen. Banken får dock avstå från säkerhet om den kan anses obehövlig eller om det annars föreligger särskilda skäl att avstå från säkerhet.

När det gäller skaderekvisitet vid ifrågasatt trolöshet mot huvudman i samband med kreditgivning har vi svårt att tänka oss att prövningen skall kunna avse något annat än kredittagarens återbetalningsförmåga och säkerheternas värde. Erfarenheterna från RÅSOP visar också att det nästan uteslutande är den bedömningen som blir avgörande för frågan om skaderekvisitet kan anses uppfyllt. Vi har därför funnit det angeläget att utförligt behandla dels hur återbetalningsförmågan och säkerheternas värde bör prövas, dels när bristerna i dessa hänseende är av sådan art att skaderekvisitet kan anses uppfyllt.

Förlust och risk för förlust

Enligt vår uppfattning främjas inte tillämpningen av stadgandet av alltför långtgående teoretiska resonemang. Vi har svårt att tänka oss något praktiskt fall där straffansvar skulle aktualiseras på den grunden att skaderekvisitet är uppfyllt genom medelbar skada och att detta förhållande skulle vara täckt av gärningsmannens uppsåt. Vi anser därför att skaderekvisitet bör kunna hanteras på följande sätt.

Skaderekvisitet skall anses uppfyllt om dispositionen inneburit en slutlig skada (förlust) eller en beaktansvärd risk för sådan skada (risk för förlust). I det senare fallet bör det vid tidpunkten för dispositionen vara möjligt att åtminstone i huvudsak kunna i ekonomiska termer uppskatta hur stor skaderisken varit. Enligt vår uppfattning kan det nämligen starkt ifrågasättas om det, för att uppfylla skaderekvisitet, räcker med en viss opreciserad risk. Skaderekvisitet skulle i så fall utgöras av ett rent farerekvisit. Detta torde knappast vara förenligt med lagtexten.

När det gäller kreditbeslut torde det endast i rena undantagsfall kunna hävdas att förlusten uppkommit samtidigt som lånet utbetalats. Ett lån har nämligen normalt en amorteringstid som kan löpa över många år. Redan vid beslutet om kredit kan man som regel avgöra om banken skadats genom att den utsatts för en inte affärsmässigt betingad risk för förlust. I de flesta fall torde det belopp som banken riskerar att förlora vara lika stort som det utbetalade kreditbeloppet

Allmänt om återbetalningsförmågan och säkerheterna

Det kan inte nog ofta framhållas att det är återbetalningsförmågan och värdet på säkerheterna *vid kredittillfället* som skall bedömas. Att en säkerhet sjunkit i värde efter kreditbeslutet saknar i princip betydelse för den straffrättsliga bedömningen. Endast om värdeminskningen hade kunnat förutses vid kreditgivningen bör den vägas in.

Utmärkande för de krediter som blir föremål för brottsutredning torde vara att de har blivit nödlidande. Därmed förstås att låntagaren varken kunnat betala ränta och amortering på lånet eller återbetala lånet och att säkerheterna befunnits otillräckliga. Det kan i många fall vara svårt att inte låta sig påverkas av detta förhållande när man skall bedöma om det förelegat en oacceptabel förlustrisk vid kredittillfället. Det är dock nödvändigt att man vid bedömningen av skaderekvisitet frigör sig från det "facit" som

man då har tillgängligt. Prövningen av om skaderekvisitet är uppfyllt förutsätter alltså att man kan återskapa situationen som den tedde sig för handläggaren inför kreditbeslutet. Det beslutsunderlag som då fanns tillgängligt för banken är avgörande.

Rent allmänt kan konstateras att det torde vara svårare att bedöma återbetalningsförmågan än säkerheternas värde. Det finns nämligen normalt fler osäkra moment i den prövningen. Detta gäller inte minst det inslag av prognos som alltid måste finnas med i en sådan bedömning. I dom nummer 5 i bilagan uttrycks detta förhållande på följande sätt.

När det till en början gäller återbetalningsförmågan innebär bestämmelsen i bankrörelselagen att kredithandläggaren skall skaffa sig en klar uppfattning om kreditsökandens möjligheter att klara räntebetalningar, amorteringar och kreditens slutliga återbetalning. Bedömningen måste uppenbarligen föregås av att upplysningar om den sökandes ekonomiska förhållanden inhämtas och att analys sker av dessa. En bedömning av en kreditsökandes framtida återbetalningsförmåga måste naturligtvis ske på objektiva grunder men är trots detta förenad med en osäkerhet som gör att bedömningen kan bli felaktig utan att för den skull kredithandläggaren kan anses ha uppsåtligt åsidosatt bestämmelserna. Det finns stora möjligheter att en bedömning kan bli felaktig av misstag eller av oaktsamhet.

Naturligtvis kan den framtida utvecklingen också vara av betydelse för säkerheternas värde, men den torde trots allt normalt vara mindre påtaglig i dessa fall. Det prisras på fastighetsmarknaden som påbörjades under hösten 1990 måste betraktas som ett undantag från den regeln.

Särskilt om återbetalningsförmågan

Innan vi lämnar synpunkter på hur återbetalningsförmågan bör prövas kan det vara av intresse att redovisa vissa uttalanden ur prop. 1983/84:146 om ändrade regler för bankinstituts kreditgivning m.m. I propositionen uttalar departementschefen följande angående kredithantering (s. 11f).

I praxis gör bankerna .-.-. också en bedömning av om låneansökanden kommer att kunna fullgöra låneförbindelsen, innan de beviljar kredit. Särskilt när det är fråga om utlåning till företag måste banken ha en klar uppfattning om möjligheterna för företaget att klara räntebetalningar, amorteringar och kreditens slutliga återbetalning. För att bedöma företagets framtida betalningsförmåga, dess kreditvärdighet, gör banken en finansiell analys av företaget. Med hjälp av balansräkning, resultaträkning och beräkning av kassaflödet i rörelsen bedöms företagets finansiella ställning, soliditet och likviditet samt rörelsens lönsamhet. För att bedöma verksamhetens fortsatta utveckling görs analyser av företagets kostnadsstruktur och konkurrenskraft samt en bedömning av konjunkturerna in-

om branschen, företagets investeringspolitik och företagsledningens kompetens. En inträngande analys av företagets förhållanden kan behöva göras, om låneansökningen gäller finansiering av ett speciellt investeringsobjekt. En sådan analys omfattar de räntabilitetskalkyler som ligger till grund för investeringen, möjligheterna att lyfta av krediten när investeringen är gjord eller möjligheterna för företaget att amortera krediten genom det kassaflöde investeringen väntas generera samt de risker som är förknippade med investeringen.

Beskrivningen speglar det synsätt som var förhärskande inom bankerna under första hälften av 1980-talet. Även om en viss uppluckring skett torde samma grundläggande principer gälla också för dagens kreditgivning.

Om prövningen av återbetalningsförmågan avser ett nystartat företag bör främst beaktas presentationen av projektet/affärsidén och dess planering/budgetering (kostnader för anskaffande av verksamhetslokaler, kostnader för inventarier, maskiner m.m. och behovet av anställda o.dyl.). Jämförelser med andra likvärdiga företag eller projekt kan också göras. När det gäller redan etablerade företag torde det vara viktigast att kontrollera tidigare års resultat (under förutsättning att verksamheten inte förändrats). Vid ändrad eller expanderad verksamhet bör i princip samma prövning göras som för ett nystartat bolag.

En betydande del av de krediter som direkt eller indirekt blev nödlidande i samband med finanskrisen utgjordes av krediter till fastighetsförvaltande företag mot säkerheter i de fastigheter som låntagaren innehade. I många fall gällde för dessa företag att ett enskilt låneobjekt (en fastighet) kunde sakna egentlig återbetalningsförmåga, medan fastighetsgruppen/företaget ändå kunde anses ha tillräcklig återbetalningsförmåga om någon annan fastighet i gruppen på grund av värdestegring hade dolda reserver som kunde realiseras genom försäljning av den fastigheten, varefter vinsten kunde användas för att betala de löpande kostnaderna för de kvarvarande fastigheterna. Detta visar att återbetalningsförmågan inte alltid kan bedömas enbart med utgångspunkt från det enskilda kreditobjektet utan ibland måste ses i ett större perspektiv.

Särskilt om säkerheterna

Liksom återbetalningsförmågan skall säkerheterna värderas vid tidpunkten för kreditgivningen. Det säger sig självt att det kan vara svårt att i efterhand fastställa det exakta värdet på en säkerhet vid en viss given tidpunkt, särskilt om det inte föreligger någon form av värderingsbevis. Om det gjorts en värdering en tid före kreditbeslutet

finns det alltid ett utrymme för annan uppfattning om värdet på säkerheten vid det senare tillfället. Finns det inte någon auktoritativ värdering dokumenterad är utrymmet för olika åsikter om värdet särskilt stort. Även i de fall värderingsintyg finns kan innehållet inte alltid utan vidare tas för gott. Det finns nästan alltid utrymme för olika bedömningar. Det kan därför normalt aldrig bli fråga om annat än överslagsberäkningar när man i efterhand försöker fastställa värdet på en säkerhet vid en viss given tidpunkt.

Vi har beträffande återbetalningsförmågan anført att den ibland måste ses i ett helhetsperspektiv. Detta gäller i än högre grad för säkerheterna. Det kan nämligen finnas beslut om att exempelvis en bolagsgrupp disponerar viss limit med fri fördelning mellan bolagen som ingår i gruppen varvid vissa bolags säkerheter även täcker andra bolags krediter. Det kan därför vara nödvändigt att ta del av material för vissa eller alla företag inom gruppen vid bedömningen.

Innan vi närmare beskriver de olika slag av säkerheter som finns och hur de lämpligen kan värderas bör erinras om omständigheter som är gemensamma för samtliga typer av säkerheter.

Giltigheten av ställda säkerheter måste alltid kontrolleras vad avser

- behörig pantsättare,
- formaliaföreskrifter för giltig pantsättning i Sverige respektive i utlandet,
- förvärvstillstånd (om förvärvstillstånd för en hyresfastighet inte erhållits från hyresnämnden kan fastighetsförvärvet - och därmed säkerheterna - bli ogiltiga)
- beloppsmässig begränsning,
- begränsning till viss eller vissa krediter,
- begränsning i tiden och
- begränsning till överhypotek (med överhypotek förstås det belopp med vilket en pants värde överstiger det skuldbelopp för vilket panten utgör säkerhet; överhypoteket kan utnyttjas som säkerhet för andra lån).

I engagemangsspecifikationer, kreditbeslut och liknande handlingar kan värdet av säkerheterna redovisas på olika sätt. Det kan när det gäller värdepapper vara fråga om nominella belopp, marknadsvärden och belåningsvärden. Vad som menas med

nominellt belopp och marknadsvärde torde inte närmare behöva utvecklas. Däremot finns en del att anföra beträffande belåningsvärden och belåningskurser.

Bankföreningens belåningskurskommitté upprättar regelbundet rekommendationer för bankernas belåningskurser för värdepapper. Vägledande princip för fastställande av belåningskurser är att upprätthålla en betryggande marginal mellan värdepapperens marknadsvärde och krediternas belopp. Belåningsprincipen framgår av kreditinstruktionen.

För svenska statens, kommunernas och hypoteksinrättningarnas obligationer torde en vanlig belåningskurs i bankerna vara högst 90 procent av det lägsta av marknadsvärdet och nominella värdet.

För utlåning mot säkerheter i pantbrev i fastigheter tillämpar bankerna normalt på motsvarande sätt vissa fastställda belåningsvärden (i procent av marknadsvärdet). Följande typer av säkerheter är vanligast förekommande.

Pantbrev i fastigheter: Värderingsintyg från etablerade värderingsinstitut torde normalt utgöra det bästa värderingsinstrumentet. Sådana värderingsintyg är dock inte obligatoriska. I avsaknad av värderingsintyg kan värderingen göras med hjälp av taxeringsvärdet och statistik angående värdeutvecklingen för likvärdiga fastigheter i aktuellt område. Eventuellt kan också äldre värderingar räknas upp med känd prisutveckling. Är det fråga om nybyggda fastigheter kan byggkostnaden - liksom det pantvärde som i vissa fall fastställs av Länsbostadsnämnden - ge viss vägledning.

Värdepapper: I de fall det rör sig om ett mindre antal värdepapper brukar dessa specificeras i samband med pantförskrivningen. Det förekommer dock att hela värdepappersdepåer har pantförskrivits. För att få en klar bild av värdet måste då depåförteckningar infordras. I en sådan förteckning anges vad depån innehåller vid en viss given tidpunkt. Det måste vidare klargöras om också eventuell avkastning på värdepapperen i depån varit pantförskriven samt vilka möjligheter låntagaren har haft att under kredittiden lyfta ut eller byta värdepapper i depån. Det bör i sammanhanget framhållas att något värde inte får sättas aktier i den egna banken.

Som framgått ovan kan värdepapper redovisas på olika sätt (nominellt belopp, marknadsvärde och belåningsvärde).

När det gäller värdering av icke noterade aktier så måste i princip hela företaget värderas ("substansvärdet"). Viss hjälp i detta avseende kan man få om det är ett fåmansföretag och detta i sin tur varit låntagare i samma bank. Det underlag som då funnits tillgängligt (årsredovisning, budget och av banken infordrad skriftlig dokumentation i form av avkastnings- och substansvärderingar) kan ge viss vägledning.

Företagshypotek/inteckning: Med företagshypotek förstås en säkerhetsrätt som efter medgivande av en näringsidkare upplåts i hans näringsverksamhet. Med företagsinteckning avses inskrivning av ett visst penningbelopp i en näringsverksamhet.

Värdet av en företagsinteckning beror naturligtvis på hur näringsverksamheten kan värderas. Vad som sagts i avsnittet om återbetalningsförmågan och vad som ovan anförts om substansvärdet för företag kan tas till utgångspunkt för värderingen. Frågor om exempelvis maskiner är lös eller fast egendom liksom om fakturabelåning förekommer bör särskilt uppmärksammas.

Borgen: Borgen förekommer normalt som kompletterande säkerhet, vid sidan av andra säkerheter. Borgen är utan tvekan den säkerhet som är svårast att värdera.

Värderingar är svåra nog vid kreditgivningstillfället men än svårare om man i efterhand skall försöka fastställa värdet av ett borgensåtagande vid en given tidigare tidpunkt. Viss uppfattning om borgensmannens ekonomiska situation kan fås via upplysningscentralen (UC) och genom kontroll av hans självdeklarationer. Värdet av en borgen påverkas naturligtvis av om borgensmannens tillgångar exempelvis varit pantförskrivna för andra krediter i andra banker.

I de fall borgen ställts för ett bolags krediter torde den ofta kunna ses som ett sätt från bankens sida att "binda upp" den fysiska personen bakom bolaget. Man brukar i ett sådant fall tala om s.k. skötselborgen.

Pantförskrivna konton: Värdet kan normalt utläsas av kontoutdrag från relevant tidpunkt. Det torde också vara av intresse att klarlägga om även avkastningen pantförskrivits.

Bankgarantier: Om en bank har säkerhet i form av en bankgaranti så är denna utfärdad av en annan bank. Värde framgår normalt direkt av formuleringarna i garantin. Som framgått ovan måste giltigheten av ställda säkerheter alltid kontrolleras i vissa avseenden. När det gäller bankgarantier torde det vara särskilt viktigt att beakta eventuella belopps- och tidsmässiga begränsningar.

Lös egendom (konst o.dyl.): Värde på konst och andra exklusiva objekt som t.ex. veteranbilar fluktuerar kraftigt. Normalt torde det krävas värderingsintyg från en etablerad auktionsfirma, handelskammare eller liknande. Beträffande denna typ av säkerhet är det särskilt viktigt att kontrollera att en giltig pantsättning ägt rum. Det förekommer nämligen att konstverket inte förvaras hos banken utan exempelvis i något galleri. I så fall måste den som förvarar konstverket formellt ha underrättats (denuntieras) om att verket pantsatts. Det är också viktigt att kontrollera att föremålet försäkrats på ett tillfredsställande sätt.

Utöver de nu redovisade typerna av säkerheter finns ytterligare säkerheter som det kan vara värt att nämna i sammanhanget. Allmänna riktlinjer för hur de skall värderas återfinns man normalt i bankinstruktionen. Nedan redovisas ett antal exempel på tillgångar som kan utgöra säkerheter, nämligen

- bostadsrättsbevis/andel i bostadsrättsförening
- fartyg och luftfartyg
- hyresrätt till lokaler
- livbrev
- belåningsbara reverser
- hypoteksförsäkring
- varor
- avbetalningskontrakt/varureverser
- fakturor och
- patent.

En säkerhetsliknande företeelse som bör nämnas i detta sammanhang är s.k. **negativklausuler**. Därmed förstås en utfästelse av låntagaren att inte uppta ytterligare krediter eller belasta en fastighet med ytterligare pantbrev. Det är tveksamt om en sådan klausul överhuvudtaget kan åsättas något bestämt säkerhetsvärde. Negativklausuler torde numera allt oftare ersättas av convenants (se avsnitt 4.3).

Särskilt om blancokrediter

Som framgått av avsnitt 4.2 får en bank avstå från säkerhet om den kan anses obehövlig eller om det annars föreligger särskilda skäl att avstå från säkerhet. Kredit utan säkerhet benämns blancolån. I dom nummer 5 i bilagan utvecklas möjligheterna att lämna kredit utan säkerhet på följande sätt.

När det gäller säkerhet krävs enligt huvudregeln att det - utöver förmåga att fullgöra låneförbindelsen - skall föreligga betryggande säkerhet för krediten. Enligt förarbetena till 1984 års ändringar i bankrörelselagen kan det ofta anses obehövligt med säkerheter när det gäller kortfristiga krediter till näringsidkare i och för deras rörelse. Till fall där det föreligger särskilda skäl att helt eller delvis avstå från betryggande säkerhet hör enligt nämnda förarbeten de där banken på objektiva grunder hyser förtroende för ett lånesökande företag men detta inte kan erbjuda säkerhet eller endast obetydlig sådan. (Se prop 1983/84:146 s. 16).

I sammanhanget bör särskilt påpekas att enskilda befattningshavare eller lägre beslutsinstanser i banken som regel endast får bevilja blancolån med förhållandevis låga belopp. Ju sämre säkerheten är desto högre beslutsinstans krävs. När det gäller en banks högsta beslutsinstans brukar det dock normalt inte finnas någon övre gräns för blancokrediterna.

Prövningen av om skaderekvisitet är uppfyllt i det enskilda fallet

När man prövar om skaderekvisitet är uppfyllt i ett enskilt fall kan det enligt vår mening vara lämpligt att gå tillväga på följande sätt. Man kan använda sig av ett T-konto där man på den vänstra sidan för upp krediten och på den högra sidan tar upp återbetalningsförmågan och säkerheterna. De olika typer av säkerheter som kan finnas måste naturligtvis specificeras. Så länge en sammanvägning av återbetalningsförmåga och ställda säkerheter (den högra sidan) kan balansera krediten (den vänstra sidan) torde skaderekvisitet inte vara uppfyllt. Först när det råder en sådan obalans mellan kontots båda sidor att man kan tala om en väsentligt förhöjd förlustrisk torde skaderekvisitet vara uppfyllt.

Det är inte vår avsikt att T-kontot skall präglas av någon matematisk precision. Vi har endast velat anvisa en metod som kan användas för att pröva om skaderekvisitet är uppfyllt. Metoden kan också med fördel utnyttjas av åklagaren vid huvudförhandlingen i domstol för att på ett pedagogiskt sätt påvisa den förhöjda förlustrisken.

Enligt vår uppfattning är det säkerheternas marknadsvärde vid tidpunkten för det ifrågasatta kreditbeslutet som man bör utgå från när man gör en sammanvägning. Denna utgångspunkt är ingalunda självklar. En annan utgångspunkt för åsättande av värde på en säkerhet vid sammanvägningen skulle kunna vara att använda sig av belåningsvärdet. Vi har tidigare nämnt att bankerna fastställer särskilda belåningsvärden för olika slags säkerheter och att belåningsvärdet anges i procent av marknadsvärdet. Vi anser emellertid att man alltid kan försvara metoden att använda sig av marknadsvärdet. Det är ju det pris som banken förväntas kunna få ut vid en tvångsförsäljning av säkerheten - inte det teoretiskt fastställda belåningsvärdet - som lär vara avgörande för hur stor den eventuella förlusten skulle kunna bli och som därför också måste styra när det gäller prövningen av skadan.

I sammanhanget vill vi också hänvisa till Finansinspektionens allmänna råd (se avsnitt 4.2). Enligt dessa skall en säkerhet anses betryggande om värdet av den efter en försiktig värdering bedöms gott och väl täcka kreditbeloppet. Därtill kommer att man vid en straffrättslig bedömning bör välja det alternativ som är mest gynnsamt för den misstänkte.

I stället för uttrycken "väsentligt förhöjd förlustrisk" eller "påtaglig risk för förlust" föredrar vi för egen del uttrycket "inte affärsmässigt betingad risk för förlust". Eftersom all kreditgivning innebär ett visst mått av risktagande torde sistnämnda uttryck bättre spegla den verklighet som gäller. Detta är för övrigt det uttryck som åklagaren använde sig av i det s.k. Folksam-målet (nummer 4 i bilagan). I nämnda dom beskrevs riskerna för Folksam bl.a. på följande sätt.

I målet är ostridigt att kreditgarantierna motiverats med att i vart fall stora delar av de beviljade lånebeloppen skulle användas för inköp av sjukhusräkningar och att dessa tillsammans med de belopp som inflöt på dem i någon form skulle utgöra säkerhet för garantiåtagandena. Av utredningen i målet framgår, även med beaktande av dess ofullständighet i detta avseende, med all önskvärd tydlighet att verksamheten redan från början bedrivits på ett sådant sätt att det för en initierad bedömare måste ha framstått som uppenbart att de risker som Folksam tog genom garantierna inte kunde anses affärsmässigt motiverade. Det är härvid att märka att de uppgifter i målet om bl.a. handel med s.k. Acceptance Notes och den avkastning en sådan verksamhet eventuellt skulle kunna ge i vart fall inte har någonting att göra med den verksamhet som faktiskt bedrevs.

Om vi återgår till vårt tänkta T-konto så föreligger det normalt inte några problem att beloppsmässigt fastställa värdet för den vänstra sidan, dvs den lämnade krediten. Det

är först när man kommer till den högra sidan som problemen brukar uppkomma. När man försöker bedöma återbetalningsförmågan och ange värden på säkerheterna bör man tillämpa de bedömningsnormer som vi förordat ovan. Beträffande säkerheterna - med undantag av borgen - torde det i de flesta fall vara möjligt att ange ett ungefärligt belopp.

Det förhåller sig annorlunda torde det förhålla sig med återbetalningsförmågan. Det går normalt inte att ange den i ett bestämt belopp. Åklagarna är därför hänvisad till en allmän bedömning av låntagarens ekonomiska styrka och utveckling. På samma sätt förhåller det sig med eventuella borgensåtaganden. Borgensmannens framtida betalningsförmåga måste uppskattas.

Vid prövningen av om sammanvägningen av återbetalningsförmågan och säkerheterna kan balansera den lämnade krediten torde tyngdpunkten komma att ligga på säkerheternas värde. I BRL förskrivs att det förutom återbetalningsförmåga också normalt krävs betryggande säkerhet och att banken får avstå från sådan säkerhet endast om den kan anses obehövlig eller om det annars föreligger särskilda skäl att avstå från säkerhet (jfr avsnittet om blancokrediter ovan). Därtill kommer svårigheterna att värdera återbetalningsförmågan. Ju svårare det är att bedöma återbetalningsförmågan desto större vikt måste läggas vid att banken tillförsäkras betryggande säkerheter.

Vi har ovan nämnt negativklausuler och därvid anført att det är tveksamt om en sådan klausul kan åsättas något bestämt värde. Detta innebär dock inte att man helt kan bortse från klausulen vid den sammanvägning av återbetalningsförmågan och säkerheterna som vi förordar. Det torde dock stå klart att den i detta sammanhang endast kan ha en marginell betydelse.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det kan vara en mycket grannliga uppgift att avgöra om en inte affärsmässigt betingad risk för förlust förelegat i ett enskilt fall. Tveksamheter när det gäller värderingarna bör enligt straffrättsliga grundprinciper alltid räknas till den misstänktes fördel. Enligt vår uppfattning måste förlustrisken vara betydande och markant avvika från vad som är att beteckna som ett normalt risktagande vid kreditgivning för att skaderekvisitet skall anses uppfyllt. Det är inte vår avsikt att hävda att skaderekvisitet för trolöshet mot huvudman vid kreditgivningssituationer skall ges en annan innebörd än vid andra trolöshetssituationer. Vad vi istället

vill framhålla är att bankers kreditgivning normalt sett är förenad med ett visst mått av risktagande och att det därför är lämpligt att på något sätt markera att den ifrågasatta krediten avvikit från bankens normala risktagande.

Det sagda innebär att det knappast är meningsfullt att driva utredningar där tveksamhet råder om förlustrisken verkligen varit så förhöjd att skada kan anses föreligga. Enligt vår uppfattning bör man därför i praktiken endast driva fall där den förhöjda förlustrisken framstår som uppenbar. Vi tänker då bl.a. på fall där säkerheter saknats eller varit helt otillräckliga.

Det material som RÅSOP haft att granska torde i detta avseende inte vara representativt. En stor del av gruppens arbete har nämligen fått ägnas åt att granska fall där det så småningom visat sig att förlustrisken varit tämligen normal (se promemorian och utvärderingen).

I den tidigare nämnda domen beträffande Växjöoljan var det fråga om en utlåning som inte var förenlig med VEAB:s verksamhet. I detta och liknande fall är det naturligtvis tillfyllest att uttrycka skadan som risk för förlust ("Han har därmed med öppna ögon utsatt VEAB för den risk för förlust som han måste ha insett vara förenad med utlåningen. Att handla så framstår som oförsvarligt av en befattningshavare som har att medverka i huvudansvaret av förmögenhetsförvaltningen för ett företag av VEAB:s natur").

Rättspraxis på området är begränsad. De få uttalanden som finns bekräftar i stort vår syn på hur skaderekvisitet praktiskt bör hanteras.

Nummer 3 i bilagan

Hovrätten vill här slå fast att bedömningen av den risk, med vilken kreditgivningen må ha varit förenad, måste ske från den utgångspunkt att det här är fråga om en affärsverksamhet som innebär ett visst risktagande. Risken för förlust måste således ha varit beaktansvärd eller med andra ord risken måste, för att ett straffrättsligt ansvar skall kunna utkrävas, vara avsevärt mycket större än vad som kan betecknas som ett normalt risktagande vid utlåningsverksamhet. Vid denna bedömning bör dock, å andra sidan, vägas in den särskilda samhällseliga kontroll, som affärsbankerna är underkastade, med syfte att tillgodose bankernas - och därmed också insättarnas - säkerhet och garantera en sund utveckling av verksamheten.

Nummer 5 i bilagan

Låntagaren har emellertid inte varit kreditvärdig. Fastigheten har inte haft mer än det av åklagaren angivna värdet, varför nämnvärd säkerhet för lånet saknats. --

Hovrätten finner alltså att Kennet L genom att bevilja och utbetala lånet trots att låntagaren saknade förmåga att fullgöra låneförbindelsen och utan att det fanns betryggande säkerhet missbrukat sin förtroendeställning. Detta har inneburit skada för banken med 375.000 kronor.

Nummer 7 i bilagan

Sammanfattningsvis finner hovrätten att Dick L handlat i strid med delegationsbestämmelserna, vilket han varit medveten om, att han underlåtit att tillförsäkra banken betryggande säkerheter samt att något ansvarsbefriande samtycke inte förelegat.

Lika med tingsrätten anser hovrätten att Dick L missbrukat sin förtroendeställning i banken.

Nummer 8 i bilagan

Vid en samlad bedömning av vad som har framkommit om TTA-bolagen och TT finner hovrätten att det är uppenbart att Lars K:s förskottering av checkar - i den ifrågavarande storleksordningen och utan något krav på säkerhet - utgjorde ett allvarligt åsidosättande av hans förpliktelser mot banken. Det förhållande att behovet av ställande av säkerhet vid förskottering av checkar i viss utsträckning är en bedömningsfråga föranleder inte någon annan ståndpunkt. Det måste nämligen anses vara uppenbart att kraven på säkerhet vid kreditgivning i bankens verksamhet, i enlighet med de utgångspunkter som har angetts i det föregående, innebar att det skulle ha ställts betryggande säkerheter i de situationer som det var fråga om med mycket höga checkbelopp - inte minst för ett litet bankkontor som det förevarande - och med nyetablerade kundkontakter med för banken närmast okända företag. Att checkarna i sig skulle kunna utgöra sådana säkerheter anser hovrätten vara uteslutet. Genom förskotteringen utsatte Lars K banken för en påtaglig, icke affärsmässigt betingad, risk för slutlig förlust av mycket stor omfattning.

Nummer 11 i bilagan

Vad gäller åtalpunkt 1 finner tingsrätten det av utredningen framgå att Claes P vid tiden för krediten till G hade en kreditlimit på en miljon kr. Med hänsyn till Claes P:s egna uppgifter sammanställda med vad vittnen Q, A och L uppgivit finner tingsrätten vidare att Claes P. inte kan ha varit ovetande härom och inte heller vad detta innebar, d v s att han inte ägde rätt att besluta om krediter över sin limit.

Då han beviljade krediten till G. på 2 507 800 kr överskred han alltså klart och medvetet sin limit. Av Claes P:s egna uppgifter framgår vidare att han inte gjorde någon ordentlig kontroll av G:s återbetalningsförmåga. Claes P, som poängterat att krediten inte grundades på G:s återbetalningsförmåga, måste ha varit medveten om att han även i detta avseende handlade i strid med bankens regler för kreditgivning. Claes P:s uppgift att han och G hade träffat muntligt avtal om pantsättning av de 2 600 obligationerna vinner stöd av vad G uppgivit. G:s

uppgifter utgör dock knappast stöd för påståendet att pantavtalet även avsåg de 350 obligationerna. Vad G uppgivit tyder sålunda på att han ansåg sig ha pantsatt de 2 600 obligationerna. Med sin erfarenhet måste Claes P emellertid ha insett att enbart ett muntligt avtal inte var tillräckligt och att den omständigheten att det inte på skuldebrevet eller någon annan av G undertecknad handling hade gjorts någon pantsättning innebar att banken inte hade blivit tillförsäkrad någon betryggande säkerhet. Enligt vad Claes P uppgivit var avsikten också att senare komplettera med en skriftlig pantsättning. Claes P har dessutom lämnat ifrån sig en del av panten, inte bara de 250 obligationer som enligt G tillhörde släktingar till honom utan även resterande 100 som tillhörde G själv. Genom det anförda har Claes P överskridit de instruktioner som gällt. I vart fall den underlåtna kontrollen av G:s återbetalningsförmåga och underlåtenheten att tillförsäkra banken en betryggande säkerhet måste ha inneburit en beaktansvärd risk för skada för banken. En sådan risk för skada är i vart fall i detta sammanhang att anse som skada.

Samma synsätt som vi redovisat ovan och som bekräftas av de rättsfall vi hänvisat till när det gäller prövningen av skaderekvisitet återfinns också i hovrättens dom i Sparbanken Väst-målet. Nedan redovisas hovrättens bedömning av ett antal krediter. Beträffande de första krediterna har skaderekvisitet ansetts uppfyllt medan utgången i det senare fallet blivit den motsatta. I de första fallen påstod åklagaren att den huvudtilltalade - Lars H - känt till dels att tillfredsställande säkerheter saknades för de aktuella krediterna (i storleksordningen 65.000.000 kronor), dels att kredittagarna helt eller delvis saknade förmåga att fullgöra låneförbindelserna.

Hovrätten prövade först om säkerheterna varit tillfredsställande och anförde bl.a. följande.

Som sagts tidigare i denna dom räcker det för att fälla någon till ansvar för tro-loshet mot huvudman att det förelegat en beaktansvärd risk för att gärningen orsakat huvudmannen en slutlig förlust. Det krävs alltså inte en påvisbar faktisk skada. Samma krav gör sig gällande när det gäller ansvar för förskingring, dock att det när det gäller detta brott krävs att gärningen inneburit skada eller beaktansvärd risk för slutlig förlust. Vad som är beaktansvärd risk för slutlig förlust måste i detta mål relateras till att de påstådda brottsliga gärningarna har gått ut på kreditgivning som normalt sett är förenad med ett visst mått av risktagande. För ansvar krävs därför att Lars H:s kreditgivning i avsevärd grad avvikit från de krav som ställts upp i bankrörelselagen och centralstyrelsens instruktioner för delegering av kreditbeslut. Straffansvar för Lars H borde komma i fråga endast när det kan visas att han genom de åtalade gärningarna har utsatt banken för ett orimligt stort risktagande.

En utgångspunkt för prövningen av de säkerheter som förekommer i målet är att värderingen av dessa skall hänföras till tidpunkten då de har ställts. På motsvarande sätt skall de olika bolagens betalningsförmåga bedömas vid de tidpunkter då krediterna beviljats. Att säkerheternas värde eller betalningsförmågan har förändrats efter dessa relevanta tidpunkter saknar i princip betydelse.

Åklagarna har visat att de i målet aktuella bolagen har ställt olika slags säkerheter till ett belopp om cirka 240 miljoner kr och att dessa när de realiserats inbringat endast 3 135 041 kr. Det har i målet inte kommit fram omständigheter som ger anledning att sätta i fråga att banken inte har skött pantrealisationerna med tillbörlig omsorgsfullhet. Även om bedömningen av en säkerhets värde skall göras när säkerheten ställs, är det genom bankens pantrealisationer ställt utom allt rimligt tvivel att det har saknats tillfredsställande säkerheter för de krediter som Lars H beviljat de olika bolagen.

Hovrätten övergick därefter till att pröva frågan om låntagarna saknat återbetalningsförmåga. Hovrätten anförde då bl.a. följande. De i domskälen omnämnda Styrbjörn L och Hans Peter G var medtilltalade. Hur hovrätten sett på deras medverkan redovisas närmare i avsnitt 9.

I målet föreligger ingen av Perséus AB:s revisor granskad årsredovisning utan endast visst av Styrbjörn L åberopat bokföringsmaterial. Mot bakgrund bl.a. av vittnet JB:s uppgifter att det vid skatterevisionen kunde konstateras att bokföringen inte var komplett och att viss bokföring är upprättad i efterhand, är detta material inte av den karaktären att det kan läggas till grund för en bedömning av Perséus AB:s verksamhet, ställning och betalningsförmåga.

Av den för hovrätten förebragta utredningen framgår inte att Perséus AB vid något enda tillfälle från det att vinstbolagsköpen började i april 1988 och fram till hösten 1989 har köpt ett vinstbolag med medel som frambringats genom vinstgivande verksamhet i bolaget. Bolaget synes hela tiden ha finansierat inköpen av vinstbolagen genom minutenlån eller andra krediter från banken och har således inte uppvisat någon egen finansieringsförmåga. Redan på grund härav finns det anledning att starkt betvivla att det har bedrivits sådan verksamhet i Perséus AB som skulle kunna göra det möjligt för bolaget att klara räntor och återbetalningarna av krediterna.

Det har från åklagarnas sida inte åberopats någon utredning om Double Helix Films Inc. i USA. Hovrätten utgår därför från att Perséus AB verkligen har förvärvat filmrättigheter från detta bolag och att det följaktligen förekom en verksamhet med filmrättigheter i Perséus AB. Det har inte kommit fram uppgifter som tyder på att bolaget har sålt filmrättigheterna till andra än sina egna dotterföretag. Handeln med filmrättigheter har sålunda varit en helt koncernintern angelägenhet. Vid sådana förhållanden ter det sig vanskligt att bedöma de åsatta värdena på de försålda filmrättigheterna, särskilt som dotterföretagen enligt Styrbjörn L:s uppgift inte köpt rättigheterna till individuella filmer utan andelar av Perséus AB:s pool med filmrättigheter. Utredningen i målet, i synnerhet vittnet JB:s uppgifter, visar emellertid att man i bolaget har sålt filmrättigheter som man inte hade äganderätten till och att man värderat sina filmrättigheter till nivåer som saknade verklighetsförankring.

Det saknas anledning att betvivla riktigheten av Styrbjörn L:s uppgift till företrädare för Kronofogdemyndigheten i Göteborg i september 1989 att det vid sidan av inköpen av filmrättigheter inte bedrevs någon verksamhet i Perséuskoncernen, men att intäkter från distributionen var att vänta, samt att bolagen förutom filmrättigheterna helt saknade tillgångar.

Eftersom det saknas vederhäftig bokföring i målet är det svårt för hovrätten att bilda sig en uppfattning om i vilken storleksordning filmrättigheterna i Perséus AB och dess dotterföretag genererade intäkter. Hans Elliot, som varit konkursförvaltare i de flesta av bolagen i Perséuskoncernen, har uppgett att han inte såg någon form av externa kontakter som tydde på att någon marknad exploaterades och att han inte fann penningöverföringar som tydde på affärsrelationer med utomstående.

Det var ett av Hans Peter G ägt bolag, Scandinavian Film Marketing AB, som enligt avtal med Perséus AB skulle ha hand om distributionen av filmerna. Detta bolag försattes i konkurs den 10 januari 1991. Ägaren till bolaget, Recurator AB, har försatts i konkurs den 28 mars samma år. I inget av bolagen har enligt förvaltarberättelserna påträffats någon bokföring. Hans Elliot, som var förvaltare i Recurator AB:s konkurs, har uppgett att bolaget hade spår av en verksamhet som hade fysisk förankring och att det tycktes ha sysslat med videofilmshantering. Hans Peter G:s uppgifter i målet visar att det förekommit en sådan verksamhet. Hans uppgifter härom visar dock att Perséus AB inte lyckades att leverera de filmer som avtalats mellan bolagen och att dessa leverantörsproblem inte gick att lösa. Det finns också anledning att ta fasta på Lars H:s uppgift att han inte trodde att Perséus AB under 1989 skulle tjäna några stora pengar på sin filmverksamhet. En samlad bedömning ger vid handen att Perséus AB:s handel med filmrättigheter inte var av den omfattningen och karaktären att den borgade för att bolaget skulle klara av att betala tillbaka de krediter som Lars H olovligen hade beviljat under tiden april 1989 - januari 1990. I målet har inte ens påståtts att Perséus AB vid sidan av filmverksamheten skulle ha bedrivit någon annan verksamhet som skulle ha möjliggjort en sådan återbetalning.

Lars H har också hänvisat till underkoncernen Perséus Finans AB och dessa företags rörelser med värdepapper, leasing och fastigheter. Han får härigenom anses mena att dessa bolag skulle kunna skapa sådana vinster att de genom utdelning till Perséus AB möjliggjorde bolagets fullgörande av låneförbindelserna. Hovrätten kommer under åtalpunkt 1 B att ta ställning till Perséus Finans AB:s möjligheter att fullgöra sina låneförbindelser. Detta ställningstagande innebär dock att Perséus Finans AB inte var i stånd att ens fullgöra sina egna låneförbindelser med Sparbanken Väst.

Utredningen i målet visar att det inte har bedrivits någon affärsmässig verksamhet i Tritos Finans AB. Även detta bolag har således saknat förmåga att återbetala den kredit Lars H olovligen beviljat bolaget.

Som nämnts ovan blev hovrättens bedömning i ett annat fall att skaderekvisitet inte varit uppfyllt. Åklagarna hade lagt Lars H till last att han olovligen utställt och förlängt en bankgaranti i form av ett borgensåtagande från Sparbanken Väst utan att tillse att betryggande säkerheter funnits för bankens åtagande. Garantin hade utställts till förmån för Bank Société Générale (BSG) som säkerhet för ett lån på 10.000.000 kronor som BSG beviljat Lavtre HB.

Hovrätten gjorde följande bedömning

Lars H har enligt centralstyrelsens instruktioner för delegering av kreditbeslut inte haft befogenhet att ställa ut garantierna. Han har i hovrätten frånfallit sitt

påstående att han ställde ut garantierna på uppmaning av Karl-Erik A (verkställande direktör i banken; vår anmärkning). I målet är sålunda visat att Lars H har överträtt sina befogenheter när han ställde ut garantierna.

Lars H har vidare underlåtit att tillse att det har ställts betryggande säkerheter för bankens garantiförbindelser. Den omständigheten att Sweden ERE Real Estate AB har satt in Lavtre HB:s betalning för de nyemitterade aktierna på ett spärrat konto i Sparbanken Väst föranleder inte någon annan bedömning.

För bifall till åtalet måste det finnas övertygande bevisning för att Lars H, vid de två tidpunkter då garantierna ställdes ut, har utsatt Sparbanken Väst för en beaktansvärd risk för slutlig förlust. Vid sidan om bevisning för att säkerheter inte har lämnats, krävs att åklagarna visat att Lavtre HB saknade förmåga att infria det av BSG beviljade lånet om 10 miljoner kr.

Väl får det anses visat att handelsbolaget självt inte har bedrivit någon verksamhet som borgat för att en återbetalning av lånet varit möjlig. Handelsbolaget var dock dotterföretag till Faval Invest AB. Sistnämnda bolag har därför enligt bestämmelserna i 20 § lagen om handelsbolag och enkla bolag som bolagsman svarat för handelsbolagets förpliktelser. Åklagarna har inte fört bevisning om Faval Invest AB:s ekonomiska ställning. Enbart det förhållandet att Faval Invest AB försattes i konkurs i februari 1992 tillåter inte den slutsatsen att bolaget saknade förmåga att återbetala 10 miljoner kr i oktober 1990 respektive maj 1991. Att så var fallet motsägs också av vittnena G:s och B:s uppgifter om bolagets ekonomiska ställning samt av det förhållandet att centralstyrelsen så sent som under sommaren 1991 beviljade bolaget en kredit om 8 miljoner kr. I målet saknas därför underlag för ställningstagandet att Faval Invest AB när garantierna ställdes ut inte kunde återbetala Lavtre HB:s lån. Åklagarna har följaktligen inte visat att Lars H genom att ställa ut garantierna har utsatt Sparbanken Väst för en beaktansvärd risk för slutlig förlust. Åtalet i denna del skall därför ogillas.

Något bör också sägas om de fall där låntagarens betalningsförmåga börjar svikta på sådant sätt att förfallna räntor inte kan betalas i rätt tid och att säkerheterna inte längre kan anses som betryggande. Det kan exempelvis vara fråga om att låntagaren inte kan fullfölja ett påbörjat projekt utan ytterligare krediter. Banken torde då ha några olika alternativ att agera efter. Om banken tror att betalningsoförmågan bara är tillfällig kan banken exempelvis omförhandla villkoren för krediten eller bevilja en ny kredit. I samband med en sådan s.k. rekonstruktion kan banken begära ytterligare säkerheter för krediten. Ett annat alternativ är att omedelbart säga upp krediten till betalning. Erfarenhetsmässigt torde emellertid en sådan åtgärd ofta leda till konkurs för låntagaren. Det är en svår uppgift att välja det alternativ som i en given situation är bäst för banken. Även om återbetalningsförmågan och eventuella säkerheter i en sådan situation kan ifrågasättas torde det, för att ett beslut om en ny kredit i en sådan valsituation överhuvudtaget skall kunna föranleda ansvar för trolöshet mot huvudman, krävas att det kan visas att beslutet om ny kredit var ett avsevärt sämre alternativ för banken än de andra alternativ som stod till buds.

När man i efterhand försöker bedöma återbetalningsförmågan och värdet av ställda säkerheter kan det naturligtvis förekomma uppgifter som inte var kända för den som beslutade om krediten, framför allt uppgifter som gör att återbetalningsförmågan och säkerheternas värde kan ifrågasättas. Sådana uppgifter torde huvudsakligen vara av två slag. Det ena är uppgifter som överhuvudtaget inte var tillgängliga för beslutsfatta- ren vid tidpunkten för krediten medan den andra typen är uppgifter som fanns att tillgå men som handläggaren av någon anledning underlät att tillföra beslutsunderlaget.

Uppgifter av det första slaget saknar i princip betydelse för den straffrättsliga bedöm- ningen. Detta gäller åtminstone för de fall där försäkringarna inträffat viss tid efter kreditbeslutet och inte kunnat förutses vid beslutstillfället. Som nämnts tidigare bör nämligen en försäkring kunna vägas in endast om den kunde förutses vid kreditgiv- ningstillfället. Uppgifter av det andra slaget torde närmast vara att hänföra till uppsåts- frågan, vilket vi återkommer till.

Tänk särskilt på

att all kreditgivning är förenad med ett visst mått av risktagande

att skaderekvisitet är uppfyllt om dispositionen inneburit en slutlig skada (förlust) eller en beaktansvärd risk för sådan skada (risk för förlust)

att det vid risk för förlust vid tidpunkten för dispositionen skall ha varit möjligt att åtminstone i huvudsak ekonomiskt kunna uppskatta hur stor skaderis- ken varit

att återbetalningsförmågan och säkerheterna skall värderas vid tidpunkten för kreditgivningen och att endast värdeminskningar som kunnat förutses vid kreditgivningen kan vägas in

att giltigheten av ställda säkerheter alltid måste kontrolleras

att det är säkerheternas marknadsvärde vid tidpunkten för det ifrågasatta kreditbeslutet som man bör utgå från vid prövningen av skaderekvisitet

att man alltid måste göra en sammanvägning av återbetalningsförmåga och ställda säkerheters värde när man prövar om banken genom krediten ut- satts för en så förhöjd förlustrisk att skaderekvisitet kan anses uppfyllt

5.5 Uppsåtet

5.5.1 Teoretisk bakgrund

För straffbarhet krävs uppsåt beträffande alla objektiva rekvisit. Gärningsmannens uppsåt skall således täcka dels att han befinner sig i en sådan förtroendeställning som avses i brottsbeskrivningen, dels att hans handlande skadar huvudmannen (från förfång enligt 10 kap. 5 § tredje stycket brottsbalken bortses i detta sammanhang). Även vid underlåtenhet skall skadan vara täckt av uppsåt. Det är däremot inte helt klart vad som krävs i fråga om uppsåt till missbruksrekvisitet. I brottsbalkskommentaren konstateras dock följande. "Det måste vara tillräckligt, att han har uppsåt omfattande de faktiska och rättsliga förhållanden på grund av vilka hans gärning, rätt bedömd, är ett missbruk". Vidare anføres under rubriken "uppsåt" i brottsbalkskommentaren bl.a. följande.

Ansvar är naturligtvis uteslutet, om gärningsmannen förfar i enlighet med huvudmannens instruktioner eller eljest med samtycke av huvudmannen eller om han tror sig handla i enlighet därmed. Att missbruk krävs för ansvar synes vara skäl för att anse att en förtroendeman skall gå fri från ansvar, även där han tror att han skulle ha fått samtycke om han frågat huvudmannen. Huruvida sådant s.k. hypotetiskt samtycke är tillräckligt för ansvarsfrihet är inom straffrätten i stor utsträckning tvivelaktigt, men det synes finnas skäl för att anse att en förtroendeman inte missbrukar sin förtroendeställning om han handlar i förlitan på sådant samtycke och därför i enlighet med huvudmannens önskan. Åtminstone i viss utsträckning bör det nog vara tillräckligt att han tror sig handla till huvudmannens bästa.

5.5.2 Praktisk tillämpning vid kreditgivningssituationer

Som vi anført tidigare är det förknippat med betydande svårigheter för åklagaren att styrka det subjektiva rekvisitet för trolöshet mot huvudman i kreditgivningssituationer. Enligt vår uppfattning är det därför särskilt viktigt att hålla i sär de objektiva och subjektiva rekvisiten. I det ovan citerade uttalandet i brottsbalkskommentaren tycks en viss sammanblandning ha skett. Om gärningsmannen handlar i enlighet med huvudmannens instruktioner eller med dennes uttalade samtycke torde något missbruk objektivt sett inte föreligga. Det är inte lika säkert att samma synsätt bör anläggas då huvudmannen i efterhand godkänt handlandet. Vi återkommer till detta.

Mot bakgrund av vad som ovan sagts om svårigheterna att styrka det subjektiva rekvisitet framstår det som viktigt att man i utredningarna särskilt beaktar alla om-

ständigheter som kan vara av betydelse för frågan om handläggaren haft erforderligt uppsåt.

En viktig omständighet kan vara om handläggaren tagit emot muta eller annan otillbörlig belöning av låntagaren för att bevilja en viss kredit. Erfarenheterna från RÅSOP visar dock att sådana situationer varit mycket sällsynta. Förklaringen torde vara att bankerna hade så mycket pengar att låna ut att låntagare knappast behövde "betala" för att få krediter. I Sparbanken Väst-målet förekom dock mutbrott och bestickning i begränsad omfattning.

Andra exempel på omständigheter som kan styrka uppsåtet kan vara att handläggaren haft ekonomiska intressen i låntagarens verksamhet och genom krediten sökt främja sina egna intressen. Man kan vidare tänka sig att handläggaren haft sådana personliga bindningar till låntagaren eller denne närstående personer att detta kan ha påverkat kreditbeslutet. Ett annat exempel är om låntagaren tidigare dömts för allvarlig ekonomisk brottslighet. Det ligger i sakens natur att en sådan persons kreditaffärer bör granskas särskilt noggrant.

I sammanhanget måste dock följande påpekas. För att straffansvar skall kunna komma ifråga måste det vara styrkt att handläggaren genom kreditbeslutet utsatt banken för inte affärsmässigt betingad risk för förlust. Om återbetalningsförmågan är fullgod och säkerheterna betryggande medför det förhållandet att handläggaren exempelvis tagit emot en muta självfallet inte att banken utsatts för någon förhöjd förlustrisk. I ett sådant fall blir det endast ansvar för mutbrott och bestickning och inte för trolöshet mot huvudman som aktualiseras.

Samma synsätt måste anläggas när det gäller lån till "ekonomiska brottslingar". Enbart det förhållandet att kredit lämnas till en låntagare med tveksam vandel medför således inte att förfarandet automatiskt blir att bedöma som trolöshet mot huvudman. En annan sak är att en sådan omständighet kan vara av avgörande betydelse för åklagarens möjligheter att visa att handläggaren haft erforderligt uppsåt. Det kan emellertid inte nog ofta framhållas att omständigheter av detta slag får relevans först sedan det konstaterats att banken objektivt sett utsatts för en inte affärsmässig betingad risk för förlust eller som hovrätten i Sparbanken Väst-målet uttryckt det, för ett orimligt stort risktagande.

Enligt vår uppfattning kan det vara lämpligt att, sedan man konstaterat att de objektiva rekvisiten är uppfyllda, dela upp prövningen av det subjektiva rekvisitet i tre led.

Den första frågan är om gärningsmannens uppsåt täcker att han befunnit sig i en sådan förtroendeställning som avses i brottsbeskrivningen. Normalt torde den frågan inte innebära några egentliga problem när det gäller kreditgivningssituationer.

Den andra frågan är om handläggaren haft den insikt om skada (risk för förlust eller förlust) som krävs. För straffansvar krävs inte att handläggaren haft uppsåt att åsamka banken någon förlust. Det är tillräckligt att han genom sitt agerande utsatt banken för en inte affärsmässigt betingad risk för förlust och att han insett att en sådan risk var förknippad med kreditgivningen. Det senare förhållandet skulle också kunna uttryckas så att han måste ha varit medveten om de omständigheter som konstituerat den förhöjda förlustrisken.

Som nämnts tidigare är alla uppsåtsformer tillämpliga. Det förhållandet att eventuellt uppsåt är tillräckligt torde i praktiken knappast innebära några lättnader när det gäller att styrka uppsåtet. Det s.k. hypotetiska provet torde nämligen ofta utfalla till handläggarens fördel. Hans uppgift om att han naturligtvis aldrig skulle ha lånat ut några pengar om det stått klart för honom att banken riskerade att förlora beloppet torde ofta godtas av domstolen. Detta synsätt framgår av följande utdrag ur dom nummer 10 i bilagan.

Tingsrätten måste tillstå att en sådan osäkerhet ligger i dessa bedömningar att skäl föreligger att också - med antagande om att missbruk föreligger om underlåten säkerhetsbedömning och underlåtenhet att tillförsäkra banken säkerheter - redovisa sin uppfattning huruvida Roland P. haft uppsåt till sitt handlande. Också när det gäller denna fråga måste hänsyn tas till de omständigheter som förelåg i banken. Tingsrätten har redovisat sin uppfattning om det påstådda motivet och påståendena om krediter med hjälp av bulvaner och kommit fram till att sådana förhållanden inte föreligger. Att hysa den uppfattningen att Roland P. i denna situation och under förhållanden som beskrivits, skulle ha handlat som han gjort även med insikt om att resultatet skulle bli att banken led en skada motsvarande de utlånade beloppen, eller att det förelåg en inte affärsmässigt betingad risk för förlust för banken, föreligger det, enligt tingsrättens uppfattning, inte skäl för. Med denna prövning anser tingsrätten sålunda att åtalet i sin helhet skall ogillas.

Hur uppsåtsbedömningen i övrigt har hanterats av domstolarna framgår av följande utdrag ur domar. I de första två fallen har handläggarna inte ansetts ha haft den insikt om skada som krävs för straffansvar.

Nummer 3 i bilagan

Även om en betydande sannolikhet måste anses föreligga för att Arne O, när han beviljade förmedlingslånet i november 1985, insett att han utsatt banken för risk för förlust, kvarstår dock - mot bakgrund främst av vad nyss sagts - en viss tveksamhet. Denna tveksamhet får då räknas Arne O tillgodo.

Hovrättens bedömning i detta avsnitt leder fram till slutsatsen att det inte kan anses tillförlitligen styrkt att Arne O haft den insikt om risk för skada som krävs för straffbarhet.

Nummer 9 i bilagan

W:s affärer i standardiserade teminskontrakt och ränteoptioner har under hösten kommit att bli mycket omfattande, spekulativa och okontrollerade. De har kommit att falla utanför den kommunala kompetensen och de har inneburit ett otillbörligt risktagande med kommunala medel. Det är utrett att staden därigenom löpt en beaktansvärd risk att drabbas av slutlig förlust och att också den slutliga skadan uppgått till betydande belopp. För att den skada som genom W:s handlande tillfogats staden skall medföra ansvar för trolöshet mot huvudman torde krävas att W kände till de omständigheter på vilka den angivna bedömningen grundats. I detta hänseende beaktar tingsrätten främst de omständigheter som ovan berörts beträffande W:s arbetssituation. Således ger utredningen stöd för antagande att utvecklingen av termins- och optionsaffärerna kommit att bli riskfyllda och otillåtna väsentligen berott på de ständigt återkommande felen i datautrustningen dvs omständigheter som legat utanför W:s kontroll. Anledning att betvivla W:s uppgift att han ändock trots sig ha kontroll över affärsverksamheten med terminer och optioner finns ej, och det får antagas att han eljest långt tidigare än vad som skett hade varskott T och Th. Det framgår av bevisningen att under tiden november och framåt läget var oerhört besvärligt och svårbedömt för aktörerna på penningmarknaden beroende på räntans rörelse. Vidare har W, såvitt i målet visats, i sin befattning arbetat utan praktiskt taget några som helst instruktioner, utan att ha bibringats kunskaper i kommunal medelsförvaltning och utan tillfredsställande arbetsledning. Vid en bedömning av W:s insikter såvitt nu är i fråga finner tingsrätten även följande omständigheter vara av betydelse. W har ej på något sätt sökt dölja sin verksamhet med optioner och terminer. Han har ej handlat i syfte att tillfoga staden skada eller att själv få vinning av affärerna. Ej heller har han velat gynna något motstående intresse.

Av samtliga nu redovisade omständigheter finner tingsrätten att den skada som W åsamkat staden inte kan anses vara täckt av uppsåt på W:s sida. Vid sådant förhållande kan åtalet mot honom för trolöshet mot huvudman ej bifallas.

Sedan tingsrätten först konstaterat att varken Th eller T haft full kännedom om omfattningen av W:s affärer anförde den vidare följande.

Som åklagaren påstått har Th och T i sina chefsbefattningar haft att övervaka verksamheten på fondavdelningen. Av W:s berättelse, som ej motsägs av annan utredning i målet, framgår att allvarliga försummelser i angivna hänseende förelegat. Enligt tingsrättens bedömning är dessa brister hänförliga till tjänsteför-

summelser, som ej inverkar på bedömningen av TH:s eller T:s kännedom eller uppsåt i anseende till W:s affärsverksamhet såvitt nu är i fråga.

Vid denna prövning kan åtalet mot Th och T för trolöshet mot huvudman ej bifallas.

Nedan följer tre exempel där utgången blivit den motsatta, dvs där domstolen har funnit att handläggaren haft uppsåt till en inte affärsmässigt betingad risk för förlust.

Nummer 1 i bilagan

Av skulden har Sixten C endast återbetalat 50.000 kronor den 8 oktober 1990, vilket av banken avräknats såsom en ränteavbetalning. Banken har på grund härav vållats betydande skada. Lars B måste vid beviljandet av krediterna ha insett att risken för sådan skada var överhängande. Han har därför gjort sig skyldig till trolöshet mot huvudman. Såsom tingsrätten funnit är brotten att bedöma som grova.

Nummer 7 i bilagan

Hovrätten instämmer även i tingsrättens bedömning att Dick L måste ha insett att hans åtgärd att fortlöpande bevilja låntagaren utökad kredit utan säkerhet ineburit en påtaglig risk för att banken skulle lida förlust.

Nummer 8 i bilagan

Att han i egenskap av kontorschef måste ha haft kännedom om att det i enlighet med de normer som gällde för kreditgivning i banken krävdes säkerhet vid förskottering av utländska checkar finner hovrätten vara uppenbart. Vidare står det klart att Lars K var medveten om att det vid förskotteringen av checkarna inte fanns några som helst säkerheter. Med ett par undantag kände han också till de faktiska omständigheter som ligger till grund för den bedömning som måste göras att T T och TTA-bolagen inte var sådana kunder beträffande vilka kraven på säkerheter kunde efterges. Det är sålunda inte utrett att Lars K var medveten om den rådande oordningen i ett av TTA-bolagens bokföring eller om det ringa antal bilar som bolaget hade haft i lager på Lidingö. De sistnämnda omständigheterna bör dock inte tillmätas någon större betydelse vid uppsåtsbedömningen. Det är därmed styrkt att Lars K uppsåtligt har missbrukat sin förtroendeställning och skadat banken på ett sätt som utgör trolöshet mot huvudman.

Det tredje och sista ledet i den plan för prövning av det subjektiva rekvisitet som vi förordar blir frågan om handläggaren felaktigt trott sig handla i enlighet med huvudmannens önskan och till dennes bästa. Invändningar av detta slag har visat sig mycket vanliga i de utredningar som RÅSOP handlagt. Det har också ofta visat sig mycket svårt att utreda de verkliga förhållandena och att styrka att handläggaren inte haft något fog för sitt påstående om att han trott sig handla med huvudmannens samtycke.

Det förhållandet att handläggarens närmaste överordnad förnekat att det skulle ha förelegat samtycke från behörig beslutsinstans kan naturligtvis inte utan vidare tas till intäkt för att handläggaren inte kan ha haft fog för sin uppfattning att ansvarsbefriande samtycke förelegat. Även andra omständigheter måste beaktas vid prövningen. Vad som kan vara av betydelse i ett sådant sammanhang framgår av nedan redovisat utdrag ur ett beslut i ett av RÅSOP:s ärenden (Statsåklagarmyndigheten för speciella mål, BDG 20-94).

De vittnesförhör som hållits under förundersökningen kan i stort anses styrka de brottsmisstankar som vi inledningsvis konstaterat föreligga. När det emellertid gäller vissa frågor beträffande handläggningen av de aktuella kreditärendena har några förhörspersoner ibland lämnat svar som mer haft karaktären av allmänna antaganden än av konkreta minnesbilder. En förklaring till detta skulle givetvis kunna vara att lång tid förflutit sedan händelserna inträffat och att minnesbilderna därför bleknat. Det bör emellertid uppmärksammas att viss försiktighet alltid måste iakttas när det gäller utsagor från personer som utan att vara misstänkta för brott tagit del i - eller i allt fall haft visst övergripande ansvar för - transaktioner som senare ifrågasätts som brottsliga. De talar i egen sak och kan ha ett intresse av att inte framstå som klandervärda.

En brottsmisstänkt person kan naturligtvis också ha ett intresse av att övervält-
ra ansvaret på andra. Det sagda innebär å andra sidan inte att man får bortse från de uppgifter som någon som utpekats som brottslig lämnar som förklaring till sitt handlande. Sådana uppgifter framstår nämligen som särskilt viktiga när det gäller bedömningen av uppsåtet.

Även om utredningen ger stöd för uppfattningen att de objektiva rekvisiten för trolöshet skulle kunna anses uppfylla måste det dock för att X skall kunna fällas till ansvar också kunna visas att X haft för straffansvar erforderligt uppsåt. Det torde då krävas att det stått klart för X att hans handlande varit olovligt och att han därigenom utsatt banken för en inte affärsmässigt betingad risk för förlust.

Av utredningen framgår att den enhet inom banken som handlade de ifrågasatta krediterna då var en relativt ny aktör på kreditmarknaden. Den kan därför sägas ha befunnit sig i ett uppbyggnadsskede och det fåtal funktionärer som verkade där tycks ha arbetat mycket nära varandra. Det finns vidare uppgifter som tyder på att man inte fullt ut hunnit utveckla handlägningsrutiner och befogenhetsregler.

Omständigheter av förevarande slag kan naturligtvis vara av stor betydelse när det gäller frågan om en handläggare med fog kan ha trott sig handla med sina överordnades samtycke eller om han kan ha haft skäl att tro att ansvaret för det praktiska genomförandet av vissa moment i ett kreditärende kan ha ålegat andra. Faktorer av nämnt slag kan också ha betydelse för vad som kan förmodas vara känt inom enheten. Ett påstående om att ett visst förhållande var allmänt känt inom en arbetsenhet får naturligtvis en större tyngd om det framgår att arbetet bedrivits i nära samverkan än om klart uttalade skiljelinjer upprätthållits.

Beslutet innebar att det inte kunde anses visat att X haft för straffansvar erforderligt uppsåt. Vid den bedömningen tillmättes det förhållandet att vissa krediters rätta status (som exempelvis att förfallotiden överskridits) framgick av s.k. förfallolistor som regelbundet upprättades och cirkulerade inom banken viss betydelse.

Det kan således vara svårt att motbevisa ett påstående från handläggaren om att han trott sig handla med samtycke. Så förhåller det sig särskilt i de fall handläggarens felaktiga kreditbeslut i efterhand godkänts av behörig beslutsinstans. Om godkännandet grundats på samma förutsättningar vad avser återbetalningsförmåga och säkerheter som handläggarens beslut torde det vara svårt att hävda att förlustrisken skulle ha varit större vid tidpunkten för handläggarens beslut och att dennes beteende skulle ha varit mer klandervärt än den behöriga beslutsinstansens. I de fall behörigt beslutsorgan som förutsättning för sitt godkännande exempelvis ställt krav på utökade säkerheter kan naturligtvis situationen te sig annorlunda. Det torde då finnas möjligheter att utkräva straffansvar av handläggaren.

I följande dom har omständigheterna ansetts vara sådana att handläggaren inte kan ha trott ha sig haft sina överordnades samtycke.

Nummer 7 i bilagan

Vad sedan gäller Dick L:s påstående att han hade, eller i vart fall trodde sig ha, bankledningens samtycke till sin utlåning, gör hovrätten följande överväganden. Byggbolaget fick likviditetsproblem och enligt Dick L skulle bolagets krediter i banken avvecklas. Att i detta läge låna ut stora summor utan någon säkerhet måste ha betytt en avsevärd kreditrisk för banken. Det är ostridigt att W. (Dick L:s närmaste chef; vår anmärkning) inte blivit upplyst om avsaknaden av säkerheter. Han kan därför inte ha lämnat något uttryckligt samtycke till att kreditgivningen skedde utan att banken tillförsäkrades erforderliga säkerheter. Hovrätten godtar vad W. uppgett om att han inte hade kreditlimiten för Byggbolaget klar för sig när han såg riskrapporteringslistorna, men att han litade på att han i samband därmed erhöll fullständig och korrekt information om engagemangen. Oavsett om det funnits anledning att närmare kontrollera de uppgifter som listorna innehöll, finns det enligt hovrättens mening inget som tyder på att W. lämnat sitt samtycke till att kreditlimiten överskreds med åsidosättande av delegationsordningen. Utredningen ger inte heller stöd för att Dick L skulle ha trott sig ha sådant samtycke.

Det är därför angeläget att sådana omständigheter som visar att handläggaren inte kan ha trott sig ha haft sina överordnades samtycke uppmärksammas under utredningen. Det kan t.ex. vara värt att leta efter konkreta uppgifter som visar att handläggaren rimligtvis inte kan ha haft denna uppfattning. Om en handläggare beviljat kredit

till en låntagare, trots att behörig beslutsinstans vid ett tidigare tillfälle - exempelvis i ett beslutsprotokoll - slagit fast att ytterligare krediter överhuvudtaget inte fick lämnas till den aktuella låntagaren, torde handläggaren knappast kunna hävda att han skulle ha trott sig ha sina överordnades samtycke.

När det gäller frågan om vilken betydelse det har för den straffrättsliga bedömningen att det vid beslutet om kredit funnits relevanta uppgifter som handläggaren underlåtit att tillföra beslutsunderlaget kan först konstateras att oförsvarlig naivitet, oförmåga att rätt värdera risker och bristande ordningssinne vid handläggningen som regel inte är tillräckligt för att påvisa uppsåt. Det sagda leder till att det inte kan påvisas uppsåt i de fall handläggaren av förbiseende inte tillfört beslutsunderlaget viktiga uppgifter. Det kan t.ex. vara fråga om årsredovisningar, värderingar och liknande handlingar. Förfarandet kan möjligen innefatta grov oaktsamhet, men är inte tillräckligt för ansvar för trolöshet mot huvudman.

I de fall handläggaren medvetet valt att inte ta del av vissa uppgifter kan förfarandet bedömas annorlunda. Uppsåt kan då anses föreligga. Som ett typexempel kan man tänka sig fall då endast handläggaren hade vetskap om att det fanns värderingsintyg som visade att säkerheterna inte alls var betryggande men "förteg" detta förhållande och medverkade till att krediten beviljades. De praktiska erfarenheter som vunnits genom RÅSOP:s arbete visar att det i praktiken nästan aldrig förekommer så renodlade fall som i det nyss angivna exemplet. Det finns nästan alltid ytterligare omständigheter som måste vägas in vid uppsåtsbedömningen. Det kan t.ex. vara svårt att bevisa att handläggaren verkligen tagit del av intyget. Lika svårt kan det vara att motbevisa hans påstående om att innehållet varit allmänt känt inom banken eller att någon förhöjd förlustrisk ändå inte förelåg på grund av låntagarens osedvanligt goda återbetalningsförmåga.

Vi har nu beskrivit en del av de svårigheter som är förknippade med att styrka det subjektiva rekvisitet. Avslutningsvis finns det därför skäl att redovisa ett alldeles färskt rättsfall, nämligen Göteborgs tingsrätts dom den 6 november 1997 i det s.k. Gamle-staden-målet (nummer 12 i bilagan). I domen beskrivs nämligen på ett målande sätt hur slarvigt man kan hantera en utlåning utan att straffansvar kan utkrävas. Tingsrätten anförde bl.a. följande.

Avslutningsvis vill tingsrätten framhålla att hela utlåningen till Glücksman-företagen skötts med nästan häpnadsväckande slarv och att detta i huvudsak

berott på en mycket bristfällig organisation inom FABG ("Gamlestaden") med oklara instruktioner om ansvarsområden och oförmåga att klara en kraftigt accelererande utlåning. Ansvaret för detta åvilar givetvis styrelsen och verkställande direktören. Det är närmast ofattbart att styrelsen accepterade att lån lämnades för fastighetsköp utan att pantbrev togs ut i de aktuella fastigheterna. Inga åtgärder har heller vidtagits för att tillse att handläggare och Back Office hade förmåga att hantera frågan om säkerheter för den nya utlåningsverksamheten. S och G (verkställande och vice verkställande direktör, vår kommentar) måste vidare anses ha varit klart vårdslösa vid sin direkta hantering av utlåningen. Sådan vårdslöshet är emellertid med den nuvarande utformningen av lagstiftningen inte straffbar om den inte är förenad med ett medvetet och obefogat risktagande. Med hänsyn härtill och till den bedömning som tingsrätten i övrigt gjort beträffande S:s och G:s agerande och uppsåt skall åtalet ogillas.

Tänk särskilt på

- att** det för straffansvar inte krävs att handläggaren haft uppsåt att åsamka banken någon förlust utan att det är tillräckligt om han varit medveten om de omständigheter som konstituerat den förhöjda förlustrisken
- att** det därför alltid är betydelsefullt att utreda vilket beslutsunderlag handläggaren haft tillgång till
- att** handläggaren normalt inte kan anses ha handlat uppsåtligt om han trots sig handla i enlighet med huvudmannens önskan och till dennes bästa
- att** det därför ofta är nödvändigt att efterforska omständigheter som visar att handläggaren inte kan ha trots sig handla med bankens samtycke eller gillande.

5.6 Rubriceringen (grovt brott)

För grova fall av trolöshet mot huvudman är straffskalan lägst fängelse sex månader och högst sex år. Det är således samma straffskala som för grov stöld, grovt bedrägeri och grov förskingring. I lagtexten anges vidare följande.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller tillfogat huvudmannen betydande eller synnerligen kännbar skada.

I brottsbalkskommentaren framhålls särskilt att ovan angivna omständigheter är att betrakta endast som exempel.

Av de i lagtexten anförda exemplen torde betydande skada vara den omständighet som normalt åberopas vid trolöshet mot huvudman i kreditgivningssituationer. De belopp som det är fråga om brukar ofta vara av den storleksordningen att det inte kan råda någon som helst tvekan om att skadan är betydande.

Något domstolsavgörande som direkt anger den beloppsmässiga gränsen för att kreditbeloppet skall anses innebära betydande skada finns inte. I det tidigare nämnda rättsfallet nummer 7 i bilagan hävdade den misstänkte att krediter på 5.600.000 kronor inte skulle bedömas som grovt brott. Hovrätten fann på av tingsrätten anförda skäl - missbruk av ansvarsfull ställning och betydande skada - att trolöshetsbrottet skulle bedömas som grovt.

Det finns ett avgörande som är av särskilt intresse i sammanhanget, nämligen nummer 8 i bilagan. I detta fall prövades om en kredit på 870.000 kronor utgjorde grovt brott. Tingsrätten hade inte ansett så vara fallet. I hovrätten åberopade åklagaren - förutom betydande skada - som ytterligare skäl för att brottet skulle bedömas som grovt att den tilltalade gynnat eget ekonomiskt intresse. Hovrätten anförde i den delen följande.

Frågan är om Lars K skall dömas för grovt brott. Den skada som brottet har medfört är i och för sig betydande. Den är emellertid inte av sådan storlek att brottet redan på grund härav är att bedöma som grovt. Utöver den skada som brottet medfört tillkommer det nyss angivna förhållandet att Lars K utnyttjat en betydande del av krediten för att främja sina egna ekonomiska intressen. Det ifrågavarande förfarandet är av sådan allvarlig karaktär att det i flera hänseenden ligger nära förskingring. Förfarandet i förening med skadan medför att brottet är att anse som grovt. Åtalspreskription har därmed inte skett. Lars K skall alltså dömas för trolöshet mot huvudman, grovt brott.

En annan hovrätt har funnit att krediter på 600.000 kronor resp. 375.000 kronor var för sig varit att bedöma som grova brott. Hovrätten har beträffande krediten på 600.000 kronor uttalat följande (dom nummer 5 i bilagan).

Hovrätten finner att Kennet L utbetalt lånet om 600.000 kronor utan att banken tillförsäkrats någon verklig säkerhet härför vilket inneburit skada för banken. Kennet L, som måste ha förstått detta, har därför gjort sig skyldig till trolöshet mot huvudman. Då Kennet L utsatt banken för en betydande kreditrisk är brottet att bedöma som grovt.

Beträffande kreditbeloppet 375.000 kronor har hovrätten inte närmare motiverat sitt ställningstagande. I sammanhanget bör påpekas att de två krediterna ingick i ett åtal

som avsåg ett stort antal ifrågasatta krediter. Åklagaren hade som grund för att de åtalade gärningarna skulle bedömas som grova brott sammanfattningsvis anført följande.

Brotten under åtalpunkterna 1-14 är att anse som grova, särskilt med hänsyn till att de sammantaget avsett mycket betydande belopp och att de i ett flertal fall skett med begagnande av förfalskade handlingar, samt att de tillfogat Tomelilla Sparbank synnerligen kännbar skada. Därvid skall också särskilt beaktas att Kennet L systematiskt och grovt missbrukat sin förtroendeställning i banken och att hans handlande varit av särskilt farlig art, .-.-. .

När det gäller krediten på 600.000 kronor tycks hovrätten - som framgår ovan - ha tillmätt beloppet en avgörande betydelse och ansett att detta varit tillräckligt för att kvalificera brottet som grovt. Beträffande beloppet på 375.000 kronor har som nämnts någon motivering inte lämnats. Det kan antas att hovrätten gjort en helhetsbedömning och vägt in också övriga av åklagaren åberopade omständigheter. Det kan naturligtvis inte heller uteslutas att dessa också påverkat bedömningen av kreditbeloppet 600.000 kronor.

Det är således svårt att dra några säkra slutsatser om när enbart den ekonomiska skadan leder till att brottet bedöms som grovt. De något motsägelsefulla hovrättsavgörandena kan möjligen tolkas på följande sätt. Om det är fråga om kreditbelopp som understiger 1.000.000 kronor kan man inte utan vidare utgå från att beloppet ensamt kvalificerar trolösheten som grov. I de flesta fall brukar det dock finnas ytterligare omständigheter som kan åberopas. Sammantagna leder de oftast till att gränsen för vad som skall anses vara grovt brott uppnås. Här kan en jämförelse med skattebrott göras. Även beträffande detta brott är det ovanligt att man endast har beloppet som kvalifikationsgrund.

Det sagda leder till att åklagaren bör vara observant på alla omständigheter som kan vara försvårande och bör också ta med dessa i gärningsbeskrivningarna. Som nämnts inledningsvis är de i lagtexten upptagna kvalifikationsgrunderna endast att betrakta som exempel.

Att domstolarna normalt beaktar också andra omständigheter än beloppets storlek framgår av följande utdrag ur dom nummer 11 i bilagan.

Med hänsyn till att Claes P missbrukat ansvarsfull ställning, till att trolösheten avsett betydande värden och till, såvitt avser avvecklandet av krediten och bevil-

jandet av nya krediter till uppdiktade låntagare, att den skett genom ett flertal skenhandlingar, är brotten att anse som grova.

En fråga som man naturligtvis kan ställa sig i detta sammanhang är om det finns någon nedre beloppsgräns där det aldrig kan bli tal om att hävda grovt brott oavsett hur försvårande omständigheterna i övrigt är. Det finns inte något entydigt svar på den frågan. Bedömningen måste göras från fall till fall. Viss vägledning torde kunna hämtas från vad som sägs om gränsdragnings- och konkurrensfrågor beträffande skattebrott och grovt skattebrott i prop. 1995/96:170.

6 BESLUT I ÅTALSFRÅGAN

6.1 Negativa åtalsbeslut

Som framgått tidigare resulterar utredningar som rör misstankar om oegentligheter i samband med kreditgivning förhållandevis ofta i att något brott inte kan styrkas. Det kan emellertid såväl för berörd bank som för allmänheten vara svårt att acceptera att betydande kreditförluster kan uppkomma utan att något brott har begåtts. Behovet av utförliga och pedagogiskt uppbyggda beslutsmotiveringar framstår därför i detta sammanhang som särskilt stort. Målsättningen måste vara att innehållet skall vara begripligt också för en lekman. Detta ställer stora krav på åklagarens förmåga att formulera sig.

Det kan i dessa fall nästan aldrig godtas att en förundersökning avslutas med endast den intetsägende beslutsmeningen "Åtal skall ej väckas/förundersökningen nedläggs, då brott ej kan styrkas". Besluten bör alltid motiveras. Ett motiverat beslut är naturligtvis inte någon garanti för att den det berör kommer att acceptera det. Mycket är dock vunnet om berörda personer förstår hur åklagaren kommit fram till sitt ställningstagande. Det må vara att de sedan inte accepterar beslutet. Framställningar om överprövning beroende på att den klagande inte fått någon motivering alls till ett beslut eller inte kunnat tillgodogöra sig innehållet kan dock i viss mån förebyggas.

Vissa sekretessproblem kan uppkomma vid beslut av detta slag. Det torde nämligen normalt innebära men enligt 9 kap. 17 § sekretesslagen för en handläggare i en bank om en uppgift som innebär att han varit misstänkt för trolöshet mot huvudman i sin verksamhet i banken röjs. Det kan också vara till men för banken eller för låntagare om uppgifter som rör deras ekonomiska förhållanden röjs. Till och med uppgiften om att de förekommit i en sådan förundersökning kan innebära men. Dessa förhållanden måste alltid beaktas när avskrivningsbeslutet utformas.

Ett lämpligt tillvägagångssätt kan vara att skriva en anonym beslutstext och i en hemlig bilaga namnge misstänkta personer, bank och låntagare. Ett annat tillvägagångssätt kan vara att begagna den beslutsmening vi varnat för ovan och i en hemlig bilaga närmare redovisa skälen för beslutet med angivande av namn. Vi förordar det första alternativet av det skälet att man i detta fall endast behöver sekretesskydda namnen på de berörda personerna. Skälen för åklagarens ställnings-

tagande kommer att vara tillgängliga för allmänheten. Detta torde vara särskilt viktigt när det gäller kreditgivningssituationer. Det är nämligen inte någon överdrift att påstå att frågor av detta slag nästan alltid tilldrar sig ett mycket stort intresse från allmänhetens sida.

I sammanhanget bör observeras att det inte alltid behöver vara till men för den som varit misstänkt för brott att omnämnas med namn i ett avskrivningsbeslut. Det kan till och med vara en fördel. Vi tänker då på det fall där massmedia redan offentliggjort den misstänktes namn innan förundersökningen avslutats. I sådana fall torde det normalt vara en fördel för personen i fråga att allmänheten får kännedom om att någon brottsmisstanke inte längre kvarstår.

Dessa synpunkter på hur ett avskrivningsbeslut bör utformas gäller naturligtvis också för de fall en förundersökning läggs ned i ett tidigt skede eller då beslutet innebär att förundersökning inte skall inledas.

6.2 Beslut att väcka åtal

När det gäller frågan om hur gärningsbeskrivningen bör utformas anser vi oss inte kunna förorda någon viss modell. Det måste vara upp till den enskilde åklagaren att avgöra hur gärningspåståendet skall formuleras. Åtal för trolöshet mot huvudman i kreditgivningssituationer skiljer sig inte från andra åtal som avser kvalificerad ekonomisk brottslighet. Det är naturligtvis alltid nödvändigt att alla rekvisit finns med och att beskrivningarna av händelseförloppet görs så utförliga och tydliga att det inte kan råda något tvivel om vad gärningspåståendena egentligen avser. Det är också viktigt att gärningsbeskrivningarna formuleras så att de också täcker in alternativa brott eller andrahandsbrott, om det råder minsta tveksamhet om hur gärningarna skall rubriceras.

I ett tidigare avsnitt har vi framhållit vikten av att alla omständigheter som kan påverka om brottet skall bedömas som grovt tas med i gärningsbeskrivningen. En annan viktig fråga är hur skaderekvisitet bör uttryckas i gärningspåståendet. I lagtexten anges endast "och därigenom skadar huvudmannen". Med skada avses såväl förlust som risk för förlust. Skadan vid kreditgivningssituationer består nästan uteslutande av risk för förlust. Av många skäl kan det vara svårt att vid åtalstillfället avgöra hur stor förlusten egentligen är. Det kan nämligen ta lång tid innan det slutliga resultatet av en

misslyckad kredit kan fastställas. Det sagda leder enligt vår uppfattning till att man vid åtal för trolöshet mot huvudman vid kreditgivningssituationer normalt bör begränsa sitt påstående beträffande skadan till risk för förlust. Enligt vår uppfattning kan man lämpligen uttrycka sig på följande sätt.

X har genom sitt förfarande skadat banken. Skadan har bestått i att X utsatt banken för en inte affärsmässigt betingad risk för förlust med i allt fall 000 kronor (=kreditbeloppet).

Om man vid tidpunkten för åtalets väckande säkert kan fastställa hur stor förlusten blivit är det naturligtvis inte något som hindrar att detta avspeglas i gärningspåståendet. Man måste dock ha klart för sig att förlusten till viss del kanske inte täcks av gärningsmannens uppsåt. Efterkommande omständigheter som gärningsmannen inte kunnat råda över kan ha gjort att förlusten för banken blivit avsevärt större än vad gärningsmannen rimligen kunnat förutse. Det kan därför finnas fördelar med att även i de fall då förlusten kan beräknas enbart hänföra sig till risken för förlust i gärningspåståendet.

Hur stor den faktiska förlusten blivit eller förväntas bli kan däremot vara av intresse för påföljden. Besked om detta måste därför alltid lämnas till domstolen. Om detta skall ske genom en uppgift i stämningsansökan eller som en del i åklagarens sakframställning får avgöras från fall till fall.

7 SKADESTÅNDSTALAN

Åklagaren kan i samband med åtal föra skadeståndstalan som grundar sig på brott, om det kan ske utan olägenhet. Om åklagaren i linje med vad vi förordat i föregående avsnitt väljer att beskriva skadan som risk för förlust torde det inte vara möjligt för denne att föra bankens skadeståndstalan. Ett skadeståndsanspråk måste nämligen grunda sig på den slutliga förlusten. Om banken yrkar skadestånd är den i dessa fall hänvisad till att själv föra talan.

Vi vill också varna för att målsägandens/bankens krav på att åklagaren skall föra talan om skadestånd kan vara svåra att stå emot. Det är inte nämligen ovanligt att banken lagt ned ett omfattande och resurskrävande arbete för att tillgodose åklagarens krav på utredning och bevisning. I en sådan situation kan det vara svårt för åklagaren att neka att föra bankens talan. Det kan då finnas en viss risk för att åklagaren i sitt gärningspåstående anger skadan som en förlust i stället för att beskriva den som en risk för förlust, vilket normalt är att föredra. Åklagaren måste därför kunna motstå påtryckningar från bankens sida och ta ställning till hur ansvarsyrkandet bäst kan formuleras och styrkas utan att snegla på eventuella skadeståndsyrkanden. Om det däremot skulle vara till fördel för åtalet att skadan anges som förlust är det naturligtvis inte något som hindrar att åklagaren för bankens skadeståndstalan om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda.

Det finns såväl fördelar som nackdelar med att en av banken förd skadeståndstalan kumuleras med åtalet. Till fördelarna hör bl.a. att åklagaren kan få visst stöd av bankens ombud under förhandlingen och att den bevisning som åberopas av banken i skadeståndsdelen också kan vara till fördel för åtalet.

Nackdelarna torde mera vara av taktisk art. Om skadeståndsyrkandet avser ett betydande belopp - vilket torde vara regel i kreditgivningssituationer - kan det inte uteslutas att domstolen med beaktande av de ekonomiska konsekvenserna för den tilltalade blir mindre benägen att fälla till ansvar. I varje fall kan ett stort skadestånd verka i mildrande riktning när det gäller påföljden.

Det ankommer på banken att avgöra om den vill föra sin skadeståndstalan i samband med åtalet och det är domstolen som beslutar om skadeståndstalan skall sammanläggas med åtalet. Åklagaren har inte något reellt inflytande i dessa frågor. Enligt vår

uppfattning är det dock inte något som hindrar att åklagaren för en diskussion med banken om hur frågan lämpligen bör hanteras. Om åklagaren kan redovisa vägande skäl för att ansvarsfrågan bör prövas separat torde banken knappast motsätta sig detta. Vad som är en lämplig ordning måste avgöras från fall till fall.

I den tidigare nämnda domen nummer 8 i bilagan prövades bankens skadeståndstalan i samband med åtalet. Talan fördes av banken som också biträdde åtalet. Banken tillerkändes i domen ett ojämkat skadestånd. Hovrätten motiverade detta på följande sätt.

Till följd av utgången i ansvarsdelen .-.-. är Lars K skadeståndsskyldig. Tvist råder inte om skäligheten av det yrkade beloppet, som uppgår till 9 978 360 kr jämte ränta, i den del av åtalet som skall vinna bifall. Frågan är om det finns skäl att jämka det yrkade beloppet enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen på grund av Lars K:s ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Beloppet i sig är så högt att Lars K med största sannolikhet aldrig kommer att kunna erlägga full betalning. Av utredningen beträffande Lars K:s personliga förhållanden har dessutom framkommit att han är försatt i konkurs med skulder på flera miljoner kronor. Den grundläggande förutsättningen för jämkning föreligger därför. Vidare kan bankens ekonomiska ställning i och för sig inte anses utgöra hinder mot jämkning.

Jämkning med stöd av den ifrågavarande bestämmelsen är emellertid avsedd att komma ifråga endast undantagsvis vid uppsåtligt brott. Möjlighet till jämkning föreligger främst om det är starkt motiverat med hänsyn till den dömdes återanpassning i samhället. Som nyss har angetts lever emellertid Lars K under ordnade förhållanden. Skäl till jämkning på den angivna grunden föreligger därför inte.

Frågan är då om det kan föreligga andra skäl för jämkning. Att Lars K inte haft för avsikt att skada banken och inte haft någon ekonomisk vinning av den brottsliga gärningen talar visserligen med viss styrka för jämkning. Mot jämkning talar emellertid det förhållandet att det funnits en stor risk för att den brottsliga gärningen skulle ha medfört en ännu större slutlig förlust för banken än som blev fallet.

Vid en samlad bedömning av de angivna förhållandena anser hovrätten att det inte finns tillräckliga skäl för att jämka skadeståndet. Lars K skall således utge skadestånd till banken med det yrkade beloppet.

8 PÅFÖLJDEN

Det finns för få domar för att man skall kunna urskilja någon särskild påföljdspraxis när det gäller trolöshet mot huvudman i samband med kreditgivning. Påföljderna varierar mellan villkorlig dom, i kombination med dagsböter, och fängelse. Vilka omständigheter som i första hand tillmätts betydelse vid bestämmandet av påföljden framgår av nedan återgivna domsmotiveringar. I de första två domarna bestämdes påföljden till fängelse. Det kan vara värt att notera att domstolarna då beaktat de speciella förhållanden som rådde i bankerna till följd bl.a. av den avreglering av kreditmarknaden som skedde under 1980-talet. När det gäller det andra fallet hade mindre än fem år förflutit från gärningstillfällena till hovrättens dom. I det tredje fallet bestämdes påföljden till villkorlig dom och 150 dagsböter. Det bör i detta fall framhållas att de gärningar som hovrätten i april 1997 fann Lars K skyldig till hade begåtts 1989.

Nummer 7 i bilagan

Dick L förekommer inte tidigare i kriminalregistret. Han har befunnits skyldig till brott varigenom banken förorsakats förluster på sammanlagt omkring 20 miljoner kr. Främst på grund härav är straffvärdet av brottsligheten betydande. Visserligen skall Dick L:s olovliga kreditgivning ses mot bakgrund av de, som det synes, anmärkningsvärda förhållanden som vid den aktuella tiden rådde i banken; att rutinerna inte fungerat tillfredsställande bekräftas av den kritik som Bankinspektionen framfört i sin skrivelse till banken. Även om denna omständighet tillåts påverka bedömningen av straffvärdet i någon mån, är detta dock så högt att annan påföljd än ett kännbart fängelsestraff inte kan komma ifråga. Vid straffmätningen bör i förmildrande riktning hänsyn tas till att brotten inte inneburit någon egen vinning för Dick L, att han inte haft uppsåt att åsamka banken slutlig skada samt att han mist en långvarig anställning i banken.

Nummer 5 i bilagan

Vid straffmätningen måste stor vikt tilläggas det förhållandet att Kennet L:s brottslighet varit av allvarig beskaffenhet med hänsyn till att han i flera fall på ett flagrant sätt åsidosatt de grundläggande reglerna för kreditgivning och därigenom utsatt banken för betydande skada. Kennet L har som chef för bankens kontor i Onslunda och senare som chef för bankens Företags- och Lantbruksenhet haft en kvalificerad tjänst med ett självständigt ansvar för beredning och oftast också för avgörandet av låneärenden. Han har genom brotten grovt utnyttjat det särskilda förtroende han åtnjutit. Härtill kommer att han beträffande brotten under åtalspunkterna 1b och 1d missbrukat sin förtroendeställning för att skaffa pengar till ett projekt i vilket han själv varit engagerad. Vid straffmätningen bör emellertid hänsyn också tas till det särskilda förhållandet att utvecklingen av Kennet L:s brottslighet väsentligen varit en följd av att avregleringen av kreditmarknaden under 1980-talet bidrog till en utlåningsexpansion där lånetrans-

aktioner kom att styras av förväntningar om fortsatta prisstegringar på fastigheter. Kennet L:s trolöshetsbrott torde på grund härav ha fått sin stora omfattning. Härutöver bör beaktas att Kennet L till följd av brotten fått sluta den anställning han haft sedan 1979.

Den långa tiden från brott till lagföring beror på brottens art och utredningssvårigheterna och kan inte föranleda särskilt beaktande vid straffmätningen.

En bedömning av nu anförda omständigheter leder till att hovrätten anser att straffet bör bestämmas till fängelse ett år.

Nummer 8 i bilagan

Den samlade brottslighetens straffvärde är mycket högt. Påföljden i ett fall sådant som detta skulle därför normalt bestämmas till ett längre fängelsestraff. Det har emellertid framkommit att Lars K på grund av det inträffade avskedats från sin anställning i banken och därefter - av samma skäl - inte kunnat behålla anställningar i andra banker eller kreditinstitut. Det har dessutom förflutit en anmärkningsvärt lång tid mellan det att brotten begicks och lagföringen. Lars K kan inte lastas för den tidsutdräkten.

Med hänsyn till de nu redovisade förhållandena är det motiverat att frånga normalpåföljden. Lars K är tidigare ostraffad och lever under ordnade förhållanden. Det finns anledning att anta att han inte på nytt gör sig skyldig till brott. Påföljden bör på grund av det anförda bestämmas till villkorlig dom i förening med böter.

9 ANDRA BROTT I BANKER OCH MEDHÄLP TILL TROLÖSHET MOT HUVUDMAN

9.1 Förhållandet mellan trolöshet mot huvudman och bedrägeri

Trolöshet mot huvudman är en sidoställd brottstyp i förhållande till bedrägeri. Om en syssloman vilselett sin huvudman blir brottet att anse som bedrägeri om den skadande handlingen utförts av huvudmannen, men som trolöshet mot huvudman om den utförts av sysslomannen. Gränsdragningsproblem mellan de båda sistnämnda brottstyperna belystes bl.a. i det tidigare nämnda Folksam-målet (nummer 4 i bilagan). I domen anfördes bl.a. följande.

Brotten bedrägeri och trolöshet mot huvudman är sidoställda brottstyper. I den mån ett handlande formellt ryms under bägge straffbestämmelserna talar detta för att straffbuden genom en tolkning bör ges olika tillämpningsområden. Vad som får anses avgörande för den gränsdragningen är enligt hovrätten frågan om handlandet i det enskilda fallet främst framstår som endast rådgivning till huvudmannen eller annan som handlar i dennes ställe eller som eget handlande i huvudmannens ställe (jfr SOU 1940:20 s. 133).

Av den befattningsbeskrivning och de därtill knutna riktlinjer som förebringats i målet framgår att Tom W innehaft en sådan förtroendeställning inom Folksam som avses i 10 kap. 5 brottsbalken och att denna bl.a. innefattat ansvar för tecknande av kreditgarantier, i vissa fall visserligen i samråd med annan. Det står också klart att Tom W, i enlighet med den uppgift han har haft, medverkat i och varit huvudsakligen ansvarig för besluten om de i målet aktuella kreditgarantierna. Detta innebär att Tom W:s handlande, även om det kunde visas att han vilselett andra företrädare för Folksam, inte i första hand skall prövas enligt bestämmelserna om bedrägeri utan enligt de om trolöshet mot huvudman.

Vad därefter angår åtalet mot Tommy I innebär hovrättens nu redovisade överväganden att en förutsättning för att Tommy I:s handlande skall kunna bedömas som bedrägeribrott är att det kan visas att Tommy I genom vilseledande förmått Tom W att medverka till besluten om kreditgarantier. I den mån detta inte är visat skall prövas om Tommy I genom anstiftan eller på annat sätt som täcks av gärningspåståendet medverkat till eventuella trolöshetsbrott som Tom W gjort sig skyldig till.

Hovrätten fann därefter att Tom W skulle dömas för trolöshet mot huvudman beträffande hanteringen av kreditgarantierna och att Tommy I skulle dömas för anstiftan till Tom W:s trolöshetsbrott.

Inledningsvis har gränsdragningsproblematiken mellan bedrägeri och trolöshet mot huvudman berörts. En närliggande fråga är om ett vilseledande från en låntagare exempelvis beträffande återbetalningsförmågan utesluter att den vilseledde

banktjänstemannen skulle kunna dömas för trolöshet mot huvudman. En sådan slutsats kan vid ett första påseende framstå som logisk och tilltalande. Är man lurad så är det väl inte rimligt att man också skall kunna drabbas av ansvar för trolöshetsbrott? Rättspraxis visar emellertid att kombinationen är fullt möjlig. I det ovan nämnda fallet med Växjöoljan dömdes en företrädare för kommunen för trolöshet mot huvudman och företrädaren för låntagaren för bedrägeri.

När det gäller bankers kreditgivning återfinns samma synsätt i en dom från Göta hovrätt (nummer 1 i bilagan). Där dömdes en chef för ett bankkontor för trolöshet mot huvudman för sin långivning till en bankkund. Denne dömdes i sin tur för bedrägeri bl.a för att han förespeglat kontorschefen att han hade en mycket god ekonomisk situation, vilket inte var fallet.

9.2 Särskilt om Sparbanken Väst-målet

9.2.1 Allmänt

Som framgått har hovrättens dom i Sparbanken Väst-målet redan citerats i de avseenden den har bedömts som belysande för hur de olika rekvisiten för trolöshet mot huvudman vid kreditgivningssituationer bör hanteras. Då tingsrätten ogillade åtalet i dess helhet har vi bortsett från tingsrättens domskäl. I sammanhanget bör dock påpekas att åklagarens talan i hovrätten torde ha justerats så att den mer kommit att fokusera enskilda krediter.

Enligt vår uppfattning torde omständigheterna i Sparbanken Väst-målet vara unika och knappast representativa för den kreditgivningsverksamhet som bedrevs inom bankerna. Trots detta kan domen - som framgått av tidigare redovisade uttalanden - ge vägledning bl.a. när det gäller hanteringen av skaderekvisitet. Ett första utkast till denna promemoria förelåg redan före hovrättens dom. Hovrättens dom kan i allt väsentligt sägas ligga i linje med de överväganden vi gjort, och den rättspraxis vi redovisat.

Domen är emellertid också av stort intresse i en rad andra avseenden. Vi har funnit skäl att särskilt lyfta fram hovrättens uttalanden beträffande dels förhållandet mellan förskingring, trolöshet mot huvudman och stöld, dels vad som krävs för ansvar för medhjälp till trolöshet mot huvudman.

9.2.2 Förhållandet mellan förskingring och trolöshet mot huvudman

Av lagtexten framgår direkt att ansvar för trolöshet mot huvudman är subsidiärt i förhållande till ansvar för förskingring, oavsett svårhetsgraden av detta brott. Som framgått av det i avsnitt 5.4.2 återgivna utdraget ur hovrättens dom i Sparbanken Väst-målet har hovrätten funnit att det saknats såväl betryggande säkerheter som återbetalningsförmåga för de krediter som Lars H olovligen beviljat. Hovrätten rubricerade gärningarna som trolöshet mot huvudman.

Åklagarna hade emellertid i första hand yrkat ansvar för förskingring och gjort gällande att Lars H haft besittning till bankens egna medel och att han åsidosatt sin redovisningsskyldighet. Hovrätten för därför ett ingående resonemang om förhållandet mellan förskingring och trolöshet mot huvudman. Med tanke på att hovrättens uttalanden är av stor principiell betydelse återges domskälen i den delen i sin helhet.

Enligt 10 kap. 1 § brottsbalken krävs för att fälla någon till ansvar för förskingring bl.a. att denne fått den senare förskingrade egendomen i sin besittning. Fråga är om Lars H har haft sådan besittning till de kontomedel som är upptagna i gärningsbeskrivningen.

I rättsfallet NJA 1994 s. 480 har Högsta domstolen funnit att innehavare av postgirokonto har en sådan behörighet över medlen på kontot att de, med normalt språkbruk, kan sägas vara i hans besittning och att det inte finns någon för brottsbalken gällande definition av begreppet besittning som strider häremot.

Lars H har genom sin ställning som delegat i banken haft rätt att bevilja krediter. Denna hans behörighet kan också uttryckas på så sätt han har haft rätt att beordra utbetalningar från bankens egna konton. Denna rådighet över medlen på dessa konton skiljer sig enligt hovrättens bedömning inte på något avgörande sätt från den rådighet som Högsta domstolen i ovan nämnda rättsfall tillagt innehavaren av ett postgirokonto. Den omständigheten att Lars H inte har haft en fri förfoganderätt över bankens medel, utan har haft att handla enligt centralstyrelsens instruktioner, saknar betydelse i sammanhanget. Inte heller det förhållandet att också andra delegater i banken har haft medlen i sin besittning och att det saknats möjlighet att på förhand bestämma och avgränsa omfattningen av vars och ens besittning påverkar frågan om Lars H:s besittning till bankens egna medel. Han skall följaktligen enligt hovrättens bedömning anses ha haft en sådan besittning som avses i 10 kap. 1 § brottsbalken.

Åklagarna har gjort gällande att Lars H har känt till att företrädarna för de i målet aktuella bolagen inte har haft för avsikt eller vilja fullgöra låneförbindelserna och att Lars H:s förfarande har inneburit vinning för honom eller annan motsvarande skadebeloppet om i vart fall 65 miljoner kr. De har härvid angett att bestämmelsen i 23 kap. 7 § brottsbalken är tillämplig. I denna bestämmelse sägs att ansvar som i brottsbalken är stadgat för det fall att någon genom brott bereder sig vinning eller tillägnar sig något också skall ådömas då någon avsiktligt bereder annan vinning eller tillägnar annan något. Med den i bestämmelsen använda termen "avsiktligt" följer att det inte är möjligt att fälla den tilltalade till ansvar

för brott om det endast är styrkt att han handlat med indirekt eller eventuellt uppsåt vad avser annans vinning. Det råder i den straffrättsliga doktrinen delade meningar om den närmare tolkningen av termen "avsiktligt". Det har härvid förts fram att bestämmelsen bör tolkas så att den lägger fast ett krav på att gärningsmannen med direkt uppsåt skall bereda annan vinning, varvid vinningen skall vara eftersträvad som ett mål eller som ett genomgångsled till ett mål, eller att annans vinning skall vara själva motivet för gärningsmannens handlande.

I gärningsbeskrivningen har angetts att Styrbjörn L har tillgodogjort sig eller sig närstående minst 1,5 miljoner kr. Åklagarna har i gärningsbeskrivningen i övrigt inte pekat ut den eller de personer som Lars H skulle ha gynnat genom sitt brottsliga förfarande. Att även Hans Peter G enligt åklagarnas mening ingår i denna krets av personer torde dock framgå av påståendet att Lars H känt till att Hans Peter G som bolagsföreträdare inte haft för avsikt eller vilja att fullgöra låneförbindelserna. Av åklagarnas sakframställning och en tidigare version av gärningsbeskrivningen i hovrätten har också framgått att de menar att Hans Peter G har fått vinning av Lars H:s brottslighet.

Åklagarna har i hovrätten förklarat att förundersökningen inte varit inriktad på att återfinna de medel som åklagarna menar har förskingrats från banken. De har i det sammanhanget uppgett att det finns cirka 500 banker på Caymanöarna. I den av tingsrätten prövade gärningsbeskrivningen har åklagarna påstått att Hans Peter G personligen eller via bolag tillgodogjort sig eller närstående minst 28 miljoner kr, vilka han till huvuddelen har fört utomlands. I tingsrättens dom har antecknats ett av åklagarna sakframställningsvis framfört påstående att det med hänsyn bl.a. till den verksamhet som under förundersökningen har kunnat kartläggas utomlands beträffande Lars H., Styrbjörn L och Hans Peter G kan hållas för visst att framför allt Lars H har betydande medel gömda i utlandet. Dessa påståenden har inte upprepats i hovrätten. Genom att åklagarna även i hovrätten har åberopat bevisning om de tilltalades engagemang utomlands tycks de emellertid ändå mena att så är fallet.

Lars H:s aktiviteter utomlands avser dels att han tillsammans med bl.a. Gun R bildat aktiebolag på Caymanöarna, i vilket han som aktiekapital satt in 50 000 USD, dels att hans hustru disponerat över medel på ett bankkonto i Schweiz. Åklagarna har inte styrkt att dessa affärer utomlands har ett samband med de åtalade transaktionerna. Trots att detta nödvändiga samband inte är styrkt, är dock omständigheterna i sig besvärande för Lars H. Särskilt det ostridiga förhållandet att han tillsammans med bl.a. Gun R bildat aktiebolag på Caymanöarna, ett förhållande som Lars H in i det längsta försökt att dölja under förundersökningen, talar för att Lars H har haft för avsikt att föra brottsligt åtkomna medel utomlands. Hans förklaring till ändamålet med detta bolag - att det med hänsyn till skatterättsliga aspekter vore bra med ett bolag med säte i utlandet - är nämligen sådan att den närmast stöder att han inte har varit främmande för att begå ekonomiska brott. De medel som Lars H sålunda har haft tillgång till i utlandet uppgår inte till närheten av de belopp som åklagarna menar att han har förskingrat. Hovrätten finner i denna dom Lars H ansvarig för att ha tagit emot mutor till ett sammanlagt belopp om 1 075 000 kr. Hovrätten kan konstatera att detta belopp har en bättre överensstämmelse med de medel som man funnit utomlands.

Inte heller bevisningen om Styrbjörn L:s och Hans Peter G:s aktiviteter utomlands styrker ett samband med de överföringar som är aktuella i målet. När det

gäller Hans Peter G har dock åklagarna visat att det förts över cirka 7,2 miljoner kr från konton i Sparbanken Väst tillhöriga i målet aktuella bolag till konton i Marine Midland Bank och Manufacturers Hanover Trust Co. i USA, som disponeras av Hans Peter G eller av honom kontrollerade amerikanska bolag. Hans Peter G har i hovrätten vidgått att han fört över dels cirka 1 miljon kr till sitt privata konto i Marine Midland Bank, dels 8-9 miljoner kr som investerats i främst bolag i USA. Hans Peter G:s affärsmässiga förklaringar till dessa överföringar är dock inte av den karaktären att man kan lämna dem utan avseende för att i stället göra den bedömningen att det varit fråga om vinning av Lars H:s brottslighet.

Hovrätten finner alltså att det inte finns någon bevisning som direkt styrker Lars H:s eller annans vinning, men att bevisningen om Lars H:s utlandsaktiviteter låter antyda att han varit inblandad i viss brottslighet som gett honom ett ekonomiskt utbyte. Åtalet för förskingring skall, utan att vinningsrekvisitet således är styrkt genom specifik bevisning, härfter prövas utifrån åklagarnas tes att Lars H:s brottslighet är sådan att den i sig visar att han förskingrat bankens medel. Åklagarna har understrukit att Lars H:s mål har varit att komma över bankens pengar och att mars - april 1988 härvidlag har varit en brytpunkt. Då har det enligt åklagarna stått klart för Lars H att de olovligen beviljade krediterna till Box Media Försäljnings AB aldrig skulle kunna återbetalas och vinstbolagshanteringen har börjat. Lars H har enligt åklagarna inte kunnat tro att hans åtgärder därefter skulle kunna gynna banken. Åklagarna har härvid pekat på flera olika omständigheter, såsom att det inte bedrivits någon seriös verksamhet i de olika bolagen, bolagens bristande återbetalningsförmåga, de synnerligen dåliga säkerheterna och att den s.k. räddningsplanen kostat banken flera tiotals miljoner kr.

För bifall till åtalet för förskingring krävs att utredningen i målet ger en så entydig bild av Lars H:s brottslighet att det kan ställas utom rimligt tvivel att han inte begått denna utan egen eller annans vinning. I annat fall skall han dömas för tro-loshet mot huvudman.

Flera uppgifter i målet visar att Lars H, inte minst av Karl-Erik A och den övriga bankledningen, har betraktats som en mycket framgångsrik regionchef och att region Göteborg till följd av sina utlåningsvolymerna intog en särställning bland Sparbanken Västs olika regioner. Enligt egen uppgift har Lars H vid sparbanksstämman i slutet av 1990 också hyllats som den bäste kreditsäljaren i hela banken. Sett mot denna bakgrund träder möjligen ett annat Lars H:s motiv än egen eller annans vinning fram. Hade Lars H fört upp Box Media Försäljnings AB:s och senare också Perséus AB:s och Perséus Finans AB:s krediter till andras granskning i banken, skulle det obönhörligen ha avslöjats att han hade gjort dåliga eller ogrundade bankmässiga kreditbedömningar. Hans hittills korta men framgångsrika bankkarriär kunde kanske då ha tagit slut. Vad nu sagts leder hovrätten till den bedömningen att det inte kan uteslutas att Lars H:s brottslighet åtminstone i början av åtalstiden, d.v.s. den olovliga kreditgivningen som tagits upp under åtalspunkt 1 A och 1 B, kan ha förestavats av motiv som gått ut på att upprätthålla skenet av att han var en seriös och framgångsrik bankchef.

Hovrätten finner i denna dom Lars H övertygat om att ha gjort sig skyldig till mutbrott. Två av dessa mutbrott avser åtalspunkten 20. Hovrätten finner beträffande denna åtalspunkt att Lars H tagit emot mutor av Styrbjörn L till ett sammanlagt belopp om 475 000 kr under tiden hösten 1989 - våren 1990. Tiden för dessa mutbrott omfattas av den tid under åtalspunkten 1 under vilken Styrbjörn L enligt åtalet har gjort sig skyldig till medhjälp till Lars H:s förskingringsbrott. Även om de bakom mutorna liggande affärerna inte helt rör sådant som tagits

upp under åtalspunkt 1, tycks åtalerna för förskingring och mutbrott tala mot varandra. Om såväl Lars H som Styrbjörn L vore delaktiga i brott som gått ut på att förskingra bankens medel till ett belopp om flera miljoner kr, förefaller det anmärkningsvärt att Styrbjörn L samtidigt skulle behöva muta Lars H. Varken åklagarna eller Lars H har uppehållit sig vid det inbördes sambandet mellan åtalspunkterna 1 och 20. Hovrätten finner det sammanfattningsvis svårt att förena sitt ställningstagande att Styrbjörn L har mutat Lars H med åklagarnas påstående att Lars H med hjälp av Styrbjörn L under samma tid har gjort sig skyldig till förskingring.

Mot bakgrund av det nu anförda gör hovrätten bedömningen att utredningen i målet inte ger en så entydig bild av L H:s brottslighet under åtalspunkterna 1 A och 1 B att det med tillräcklig styrka har visats att han härigenom har skapat sig själv eller annan ekonomisk vinning. Åklagarnas påstående att han har förskingrat bankens medel är därför inte styrkt.

Sammanfattningsvis kommer hovrätten fram till att utredningen i målet inte med tillräcklig styrka har visat att Lars H beträffande åtalspunkt 1 har gjort sig skyldig till förskingring. Han skall däremot för samtliga straffbara gärningar under denna åtalspunkt dömas för trolöshet mot huvudman, grovt brott.

9.2.3 Förhållandet mellan förskingring och stöld

I åtalspunkt 4 yrkade åklagarna i hovrätten ansvar för grov förskingring i första hand, grov stöld alternativt grovt bedrägeri i andra hand och grov trolöshet mot huvudman i tredje hand enligt följande gärningsbeskrivning.

Lars H handlade självständigt under hösten 1991 som anställd vid Sparbanken Västs regionkontor i Göteborg bankens ekonomiska angelägenheter och hade redovisningsskyldighet och förtroendeställning gentemot banken, allt avseende konto 774.003.382-9 tillhörigt B.

Lars H brast i sin redovisningsskyldighet och i samband därmed missbrukade sin förtroendeställning genom att den 6 september 1991 olovligen med tillägnelseuppsåt göra ett uttag om 800 000 kr från konto 774.003.382-9, vid vilket uttag han, också olovligen, genom kassörskan påverkade resultatet av den automatiska processen i bankens kassa.

Förfarandet innebar vinning för honom eller annan och motsvarande betydande skada för målsäganden.

Hovrätten bedömde förfarandet på följande sätt.

Lars H har vidhållit sitt påstående att han gjorde uttaget från B:s konto under förvisning om att B hade lämnat sitt godkännande därtill.

Genom B:s uppgifter är det klarlagt att Lars H inte hade fått B:s tillstånd att genomföra uttaget från dennes konto. Uttaget har således skett olovligen. Lars H kan inte heller ha trott att han hade erhållit sådant tillstånd. Att han kan ha trott att B i och för sig kunde vara beredd att låna ut pengarna föranleder inte annan bedömning.

Åklagaren har i första hand gjort gällande att Lars H har gjort sig skyldig till förskingring. Som tingsrätten angett hade Lars H:s ställning i banken vid det aktuella tillfället ändrats på sådan sätt att han inte längre kunde anses ha haft sådan besittning till och sådant redovisningsansvar för bankens medel som krävs för förskingring. Åtalet för förskingring kan därför redan på grund härav inte vinna bifall.

Åklagaren har i andra hand yrkat ansvar å Lars H för grov stöld alternativt grovt bedrägeri. I fråga om Lars H gjort sig skyldig till stöld gör hovrätten följande överväganden.

I rättsfallet NJA 1994 s. 480 har Högsta domstolen funnit att innehavare av postgirokonto har en sådan rådighet över medlen på kontot att de, med normalt språkbruk, kan sägas vara i hans besittning och att det inte finns någon för brottsbalken gällande definition av begreppet besittning som strider häremot. På motsvarande sätt bör B anses ha varit i besittning av medlen på sitt konto med banken. Lars H har, genom att ge personal på banken som hade utanordningsrätt oriktigt besked om att B hade lämnat uppdrag om överföring, sett till att 800 000 kr tagits ut från B:s konto. Lars H tillgodogjorde sig medlen på så sätt att han lät Sparbanken Väst sätta in pengarna på Moelvans Systembygg AS:s konto i SE-Banken. Uttaget från B:s konto hade likväl kunnat gå till på det viset att pengarna hade betalats ut kontant från Sparbanken Västs kassa för att sedan sättas in på Moelvans Byggsystem AS:s konto i SE-Banken. Den omständigheten att bankernas clearingsystem medför att hanteringen av kontanta medel kan underlåtas i fall som detta kan enligt hovrättens mening inte innebära att uttaget inte skulle ha konkretiserats på sätt som förutsätts för stöld.

Det förhållandet att Lars H har förmått annan bankpersonal, som förlitade sig på att Lars H förmedlade ett av B lämnat uppdrag, att utföra gärningen medför inte att Lars H inte är att bedöma som gärningsman.

Lars H:s förfarande innebar att B åsamkades en skada på 800 000 kr. Lars H har inte för egen del haft vinning av pengarna. I stället lät han Gästbostäder få del av dessa på så sätt att bolaget kunde betala av på sin skuld till Moelvans Systembygg AS. Enligt 23 kap. 7 § brottsbalken jämställs emellertid vinning för gärningsmannen med vinning som denne avsiktligt bereder annan.

Mot bakgrund av det anförda finner hovrätten att den åtalade gärningen är att bedöma som stöld. Med hänsyn till det tillgripnas värde och till att Lars H har missbrukat bankens förtroende, är stölden att anse som grov.

9.2.4 Medhjälp till trolöshet mot huvudman

När det gäller frågan om vad som enligt hovrättens uppfattning krävs för ansvar för medhjälp till trolöshet mot huvudman skulle det av rent systematiska skäl möjligen ha varit lämpligare att behandla den frågan i ett annat avsnitt (närmast då 5.5). Med tanke på det nära sambandet mellan hovrättens ovan återgivna uttalanden beträffande förhållandet mellan förskingring och trolöshet mot huvudman och medhjälpsansvaret har vi funnit det lämpligast att redovisa hovrättens bedömningar här.

Sedan hovrätten inledningsvis konstaterat att den mot bakgrund av sitt ställningstagande vad gäller Lars H:s brottslighet har att pröva om Styrbjörn L och Hans Peter G har gjort sig skyldiga till medhjälp till trolöshet mot huvudman anför följande.

I 23 kap. 4 § brottsbalken stadgas att ansvar som i brottsbalken är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd och att varje medverkande skall bedömas efter de uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Stadgandet innebär att den medverkande för att fällas till ansvar skall uppfylla kravet på uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till såväl sin egen medverkansgärning som den gärning som är huvudbrottet.

Hovrätten har tidigare i denna dom funnit att Lars H har haft insikt om att det saknats tillfredsställande säkerheter för de krediter som han olovligen beviljat de i målet aktuella bolagen samt att dessa bolag har saknat sådan kreditvärdighet att de kunnat fullgöra låneförbindelserna. Styrbjörn L och Hans Peter G måste som företrädare för bolagen antas ha haft en större kunskap om bolagen och värdet av de till Sparbanken Väst lämnade säkerheterna än Lars H. Vad hovrätten sålunda har lagt Lars H till last måste i samma mån gälla Styrbjörn L och Hans Peter G. De är följaktligen övertygade om att under respektive åtalstid ha låtit sina bolag ta upp krediter i Sparbanken Väst med vetskap om att bolagen inte har varit kreditvärdiga eller lämnat tillfredsställande säkerheter för krediterna.

Lars H har gjort gällande i målet att krediterna i fråga har beslutats av behörig instans i banken eller att han har haft stöd för sina kreditbeslut av verkställande direktören och centralstyrelsen. En avgörande fråga för bedömningen av åtalet mot Styrbjörn L och Hans Peter G är om Lars H även gentemot Styrbjörn L och Hans Peter G har hävdat att så var fallet och om de sålunda har varit ovetande om att han, såsom hovrätten funnit, själv fattat de kreditbeslut som målet rör.

Både Styrbjörn L och Hans Peter G har uppgett att de endast har agerat som kunder i banken och att de inte har känt till bankens rutiner när det gäller kreditbeviljningar. De får båda anses ha gjort gällande att de inte insett att det har varit Lars H som ensam fattade kreditbesluten i fråga. Hans Peter G har som en särskild grund för sitt bestridande av åtalet mot honom angett att om bankens regler i något hänseende har åsidosatts, detta har gjorts inte av Lars H utan av centralstyrelsen eller verkställande direktören. Under åklagarnas förhör med Styrbjörn L och Hans Peter G har de gång på gång fått frågan om vem i banken som de diskuterade bolagens krediter med. De har så gott som alltid svarat att det var med Lars H. Ibland har de dock lämnat något osäkra eller undanglidande uppgifter. De har också nämnt att andra anställda vid regionkontoret i Göteborg, såsom Gun R, R, C och E varit med vid några tillfällen. De har inte angett att de någon gång själva har haft kontakt med Karl-Erik A med anledning av en kredit som omfattas av åtalet. Styrbjörn L har dock när det gäller de påstådda övertrasseringsrätterna för Perséus AB och Perséus Finans AB under hösten 1989, som enligt Styrbjörn L gällde till ett högsta belopp om 15 miljoner kr men enligt Lars H saknade limit, sagt att det visserligen var Lars H som lämnade löftet till dessa men att även Karl-Erik A tyckte att det var bra att inför den kommande affären med Sweden ERE Real Estate AB hjälpa bolagen på detta sätt. Hans Peter G har sagt att, när han under hösten 1990 diskuterade krediter med Lars H, denne alltid hänvisade till att han skulle ta upp dessa i den centrala lånedirektionen och att Lars H följaktligen inte beslutade om krediter direkt utan

alltid bad om att få återkomma. Hans Peter G har när det gäller uttagen på Perséus Finans AB:s pantförskrivna konto sagt att dessa har godkänts troligtvis av Lars H.

Enligt hovrättens uppfattning kan man utgå från att det för bankkunder i gemen är tämligen obekant vilka beslutsinstanser som finns i en bank. Detta torde i än högre grad gälla vilka specifika nivåer för kreditbeviljning som gäller för dessa olika instanser. Den som får en kredit av en bank torde väl för övrigt bekymra sig föga för om denna beslutats av rätt instans i banken. Hovrätten kan också tänka sig att det för den i bankväsendet icke initierade inte är lätt att svara på frågan om en hög chefstjänsteman i en bank har rätt att på egen hand besluta om krediter till ett belopp om exempelvis 1,5 eller 10 miljoner kr.

Styrbjörn L och Hans Peter G kan emellertid inte jämföras med vilka bankkunder som helst. Det har stått klart för dem att de krediter som deras bolag har tagit upp i Sparbanken Väst inte skulle ha beviljats om det gjorts en sedvanlig kreditprövning. Hovrätten kommer i denna dom fram till att Styrbjörn L har mutat Lars H under tiden hösten 1989 till våren 1990. Såväl Lars H som Hans Peter G har vidgått att Lars H lånat 50 000 USD av Hans Peter G för att vid ett gemensamt besök på Caymanöarna finansiera kapitalinsatsen i det där av bl.a. Lars H bildade aktiebolaget. Denna utlandsresa och långivning ger vid handen att Lars H även visavi Hans Peter G har haft en relation som inte endast varit yrkesmässig och att Lars H t.o.m. har engagerat Hans Peter G i sin privatekonomi. Enligt deras uppgifter har lånet ännu inte reglerats. Mot bakgrund särskilt av de nu nämnda omständigheterna, men även med beaktande av övrig utredning som visar på Lars H:s nära kontakt med Styrbjörn L och Hans Peter G och hans initierade och omfattande arbete med deras bolag, kan det uteslutas att Lars H inför Styrbjörn L och Hans Peter G har gett sken av att det var någon annan än han själv som var ansvarig för kreditbesluten. Det är därför styrkt att Styrbjörn L och Hans Peter G insett att Lars H ansvarade för de aktuella kreditbesluten. Styrbjörn L och Hans Peter G kan måhända i något eller några fall felaktigt ha utgått från att en viss åtalad transaktion rymts beloppsmässigt inom Lars H:s egen kreditbeviljningsrätt. Detta saknar dock betydelse för frågan om Styrbjörn L:s och Hans Peter G:s straffansvar eftersom de ändå, med hänsyn till de icke tillfredsställande säkerheterna och bolagens bristande betalningsförmåga, måste ha insett att Lars H överskred sina befogenheter genom att fatta ett sådant kreditbeslut.

Till följd av Lars H:s initierade och omfattande arbete med de i målet aktuella bolagen måste Styrbjörn L och Hans Peter G ha insett att Lars H förstått att han beviljade bolagen krediter trots att de inte var kreditvärdiga eller lämnat tillfredsställande säkerheter.

Det har tidigare konstaterats i denna dom att Lars H:s olovliga kreditgivning och hans åtgärd att godkänna uttag från Perséus Finans AB:s pantförskrivna konto har orsakat banken skada eller utsatt banken för en beaktansvärd risk för slutlig förlust. Det måste Styrbjörn L och Hans Peter G, i minst samma mån som Lars H, ha insett.

Mot bakgrund av det anförda har det styrkts att såväl Styrbjörn L som Hans Peter G genom att tillhandahålla bolag som kredittagare har gjort sig skyldiga till medhjälp till trolöshet mot huvudman, grova brott.

Hovrätten bestämde påföljderna för Styrbjörn L och Hans Peter G till fängelse ett år och tre månader respektive två år och sex månader. För Styrbjörn L:s del ingick också två fall av bestickning i straffet, medan detta för Hans Peter G:s del också innefattade två fall av grovt skattebedrägeri.

Eftersom det inte framgått tidigare kan som jämförelse nämnas att påföljden för Lars H bestämdes till fängelse tre år och sex månader för - förutom flera fall av trolöshet mot huvudman, grova brott - ett fall av grov stöld och tre fall av grovt mutbrott.

Kort redogörelse för några domar

1. Göta Hovrätts dom den 27 november 1990 i mål B 719/90

Åtal för trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot en föreståndare vid ett bankkontor för hans hantering av ett kreditengagemang på drygt 13 miljoner kronor under tiden november 1989 - mars 1990. Det lades föreståndaren till last att han med överskridande av sin kreditgräns och huvudsakligen utan säkerhet beviljat krediter till en låntagare.

Åtal väcktes samtidigt mot låntagaren för grovt bedrägeri under påståendet att denne med vilseledande angående sin bristande vilja och förmåga att göra rätt för sig förmått kontorsföreståndaren att lämna ut kreditbeloppet.

Hovrätten (liksom tingsrätten) biföll åtalet i dess helhet. Påföljden bestämdes till fängelse två år för kontorsföreståndaren och till fängelse tre år för låntagaren.

Domen har vunnit laga kraft.

2. Svea Hovrätts dom den 23 oktober 1992, DB 135

Åtal för trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot en kontorschef i en bank bl.a. för hans hantering av två kreditengagemang med ett sammanlagt kreditbelopp på cirka 35 miljoner kronor under tiden september - december 1988. Det lades kontorschefen till last att han med överskridande av sin kreditgräns och utan att tillförsäkra banken några som helst säkerheter samt också utan att upprätta sedvanliga lånehandlingar beviljat krediterna.

Hovrätten bestämde påföljden till fängelse ett år och sex månader. I tingsrätten hade åtalet ogillats i sin helhet.

Domen har vunnit laga kraft, (Högsta domstolen har inte funnit skäl att meddela prövningstillstånd).

3. Hovrättens för Nedre Norrland dom den 15 januari 1993, DB 1

Åtal för trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot en kontorschef i en bank för hans hantering av fyra kreditengagemang under åren 1982-1987. De sammanlagda kreditbeloppen uppgick till cirka 35 miljoner kronor. Det lades kontorschefen till last att han i strid mot bankens intressen, för honom gällande instruktioner och god banksed beviljat kunder i banken krediterna utöver av bankledningen fastställda limiter och mot otillräckliga säkerheter. Det påstods vidare att kontorschefen lämnat vilseledande rapporter till kontorsstyrelsen och till bankledningen.

Hovrätten biföll åtalet såvitt avsåg två av engagemangen (cirka 16 miljoner kronor) och bestämde påföljden till villkorlig dom och 120 dagsböter. I tingsrätten hade åtalet ogillats i sin helhet.

Domen har vunnit laga kraft.

4. Svea Hovrätts dom den 10 maj 1994, DB 56 (Folksam-målet)

Åtal väcktes mot en chef för kreditförsäkringsfunktionen (Tom W) i Folksam för bl.a. trolöshet mot huvudman (grovt brott) alternativt grovt bedrägeri för hans handlande i samband med att Folksam ställde ut ett antal försäkringsgarantier under tiden augusti 1990 - mars 1991. Beloppsmässigt uppgick garantierna sammanlagt till över 200.000.000 kronor. Följande lades Tom W till last.

Han hade som ansvarig hos Folksam medverkat till att försäkringsgarantier utställdes trots att Folksam löpt en icke affärsmässigt betingad risk för förlust. Riskerna hade bestått i att värdet av inköpta MARs (Medical Account Receivables) inte motsvarat utlånat belopp och att kravet på säkerhet eftersatts. Han hade vidare vilselett företrädarna hos Folksam genom att underlåta att upplysa om den verkliga försäkringsrisken.

Samtidigt väcktes åtal mot den faktiske företrädaren (Tommy I) för det bolag till vars förmån försäkringsgarantierna ställdes ut för bl.a. anstiftan till trolöshet mot huvudman (grovt brott) bestående i att han anstiftat Tom W till dennes förfarande. Alternativt påstods att Tommy I gjort sig skyldig till grovt bedrägeri genom att bl.a. vilseleda Tom W om den verkliga förlustrisken.

Hovrätten - liksom tingsrätten - biföll åtalet och fann att Tom W skulle dömas för trolöshet mot huvudman och att Tommy I skulle dömas för anstiftan till detta brott. Påföljden bestämdes till fängelse fem år för Tom W och för Tommy fängelse sex år. I påföljden ingick också annan grov ekonomisk brottslighet som de båda fälldes för.

Domen har vunnit laga kraft

5. Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 7 februari 1995, DB 5009

Åtal väcktes mot en kontorschef i en bank för bl.a. trolöshet mot huvudman för hans hantering av ett flertal kreditengagemang under åren 1989-1991. Krediterna hade anknytning till fastighetsaffärer av varierande slag, och de uppgick var för sig till mindre belopp. Endast några få av dem omfattade mer än en miljon kronor. Vad som huvudsakligen lades kontorschefen till last var att han beviljat lån trots att låntagaren saknade förmåga att fullgöra låneförbindelsen och inte ställt betryggande säkerhet eller att endera av dessa förutsättningar inte var uppfylld.

Hovrätten som ogillade ett antal av åtalspunkterna bestämde påföljden till fängelse ett år.

Domen har vunnit laga kraft (Högsta domstolen har inte funnit skäl att meddela prövningstillstånd).

6. Svea Hovrätts dom den 20 december 1995, DB 145 (Njord-målet)

Åtal för bl.a. trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot företrädare för Försäkringsbolaget Njord. Vad som lades företrädarna till last var att de i strid med bolagsordningen under åren 1989-1990 i samband med tecknandet av lånegarantier till mycket höga belopp underlåtit att på visst sätt teckna återförsäkring. Det påstods att risken för förlust sammanlagt uppgått till över 1.000.000.000 kronor.

Hovrätten - liksom tingsrätten - ogillade åtalet i sin helhet. Domen har vunnit laga kraft.

7. Svea Hovrätts dom den 3 maj 1996, DB 58

Åtal för bl.a. trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot en avdelningschef vid ett bankkontor. Vad som lades avdelningschefen till last var följande.

Enligt den första åtalspunkten hade avdelningschefen under tiden november 1989 - juli 1991 med överskridande av sin kreditgräns lämnat krediter på sammanlagt 5.600.000 kronor utan att förvissa sig om låntagarens förmåga att fullgöra sina förbindelser och utan att tillförsäkra banken några som helst säkerheter.

Enligt den andra åtalspunkten hade avdelningschefen under tiden juni 1990 - juli 1991 också med överskridande av sin kreditgräns lämnat krediter på sammanlagt 15.000.000 kronor till en annan låntagare utan att tillförsäkra banken några som helst säkerheter.

Hovrätten - liksom tingsrätten - biföll åtalet enligt dessa två åtalspunkter och bestämde påföljden till fängelse ett år.

Tingsrättens påföljdsval var villkorlig dom och dagsböter. Den tredje åtalspunkten som ogillades av tingsrätten blev aldrig föremål för hovrättens prövning. Enligt denna skulle avdelningschefen ha utbetalat en kredit utan att infordra säkerheter till ett värde av 10.000.000 kronor. Tingsrätten motiverade sin ogillande dom med att det inte kunde uteslutas att säkerheten saknat värde.

Domen har vunnit laga kraft (Högsta domstolen har inte funnit skäl att meddela prövningstillstånd).

8. Svea Hovrätts dom den 4 april 1997 i mål B 2332/96

Åtal för trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot en kontorschef vid ett bankkontor. Vad som lades kontorschefen till last var huvudsakligen följande.

Kontorschefen hade under tiden december 1988 - februari 1989 dels förskottsvis inlöst utländska checkar till ett sammanlagt belopp av cirka 43.000.000 kronor utan att företa vederbörlig kreditprövning och utan att tillförsäkra banken betryggande säkerheter, dels beviljat en kredit på knappt 870.000 kronor till en låntagare (ett aktiebolag) som inte kunde förväntas fullgöra låneförbindelsen och inte heller tillhandahålla betryggande säkerheter för krediten. Genom den sistnämnda krediten hade kontorschefen delvis gynnat eget intresse. Han använde nämligen 200.000 kronor till att lösa in en personlig fordran mot företrädaren för låntagarbolaget.

Hovrätten biföll åtalet enligt båda punkterna. Beträffande checkarna ogillades dock åtalet i viss del (checkar på sammanlagt närmare 9.000.000 kronor). Tingsrätten hade ogillat samtliga åtalspunkter.

Hovrätten bestämde påföljden till villkorlig dom och 150 dagsböter.

Domen har vunnit laga kraft.

9. Stockholms tingsrätts dom den 20 maj 1988, DB 366 (Stadshus-målet)

Åtal för trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot tre företrädare för Stockholms stads kammarkontor. Vad som bl.a. lades företrädarna till last var att de under tiden 1986 och fram till slutet av januari 1987 på olika sätt medverkat i en så omfattande affärsverksamhet med standardiserade terminskontrakt och ränteoptioner att den dels fallit utanför den kommunala kompetensen, dels inneburit ett otillbörligt risktagande med kommunala medel. Den sammanlagda förlusten uppgick till drygt 440.000.000 kronor.

Tingsrätten ogillade åtalet i sin helhet.

Domen har vunnit laga kraft.

10. Trollhättans tingsrätts dom den 13 juni 1997 i mål B 452/94

Åtal för trolöshet mot huvudman (grovt brott) väcktes mot en kreditchef vid en banks regionkontor. Vad som lades kreditchefen till last var att han under 1991 vid fem kreditbeslut underlåtit att ta fram ett tillräckligt ekonomiskt underlag beträffande låntagaren och att tillförsäkra banken betryggande säkerheter för krediterna som sammanlagt uppgått till drygt 12.000.000 kronor.

Tingsrätten ogillade åtalet i sin helhet.

Domen har överklagats.

11. Skövde tingsrätts dom den 26 juni 1997 i mål B 281/94

Åtal för ett flertal fall av grov förskingring, trolöshet mot huvudman (grova brott), grov urkundsförfalskning och osant intygande (grova brott) under tiden 1989-1994 väcktes mot en bankkamrer vid ett bankkontor. Vad som bl.a. lades bankkamrern till last var att han olovligen beviljat en kredit på cirka 2.500.000 kronor utan att förvissa sig om låntagarens åter-betalningsförmåga och utan att tillförsäkra banken betryggande säkerheter. Han hade vidare, för att dölja att krediten inte kunnat lösas av låntagaren, avvecklat denna genom att under flera år fortlöpande lägga upp ett antal fingerade lån och därvid dels framställa ett flertal falska och osanna handlingar (som exempelvis skuldebrev, allegat och lånekvitton), dels ta i anspråk medel från olika bankkunders inlåningskonton. Han hade också finansierat ett köp i annan persons namn av värdepapper för 1.500.000 kronor genom att på motsvarande sätt lägga upp fingerade lån.

Tingsrätten biföll åtalet till större delen (ett fall av grov förskingring medelst osant intygande och två fall av osant intygande ogillades). Påföljden bestämdes till fängelse två år.

Domen har överklagats.

12. Göteborgs tingsrätts dom den 6 november 1997 i mål B 4161-94 (Gamlestaden-målet)

Åtal för trolöshet mot huvudman (grova brott) väcktes mot verkställande och vice verkställande direktören samt en handläggare i finansbolaget Gamlestaden.

Vad som enligt den första åtalpunkten lades verkställande och vice verkställande direktören till last var att de under tiden oktober 1989 - mars 1991 lämnat krediter på drygt 450.000.000 kronor utan att förvissa sig om låntagarens återbetalningsförmåga och utan att tillförsäkra finansbolaget några säkerheter.

Enligt den andra åtalpunkten lades verkställande direktören och handläggaren till last att de i december 1990 utlämnat säkerheter på cirka 3.500.000 kronor och därigenom gynnat eget ekonomiskt intresse.

Tingsrätten ogillade åtalet i sin helhet.

Enligt uppgift har åklagaren inte för avsikt att överklaga domen.

Om du är skyldig Din bank 1 miljon kronor har Du problem.
Om du är skyldig banken 100 miljoner har banken problem.
Om Du är skyldig banken 1 miljard har hela landet problem.

Amerikanskt (och numera också svenskt) ordspråk